

Зок-2 / 2068

**РОДНАЯ
ПРЫРОДА**

1975

50
F4E22
222747

РОДНАЯ ПРЫРОДА

№ 2 (20) 1975 г.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНЫ БЮЛЕТЭНЬ
ДЗЯРЖАУНАГА КАМІТЭТА САВЕТА МІНІСТРАУ БССР
ПА АХОВЕ ПРЫРОДЫ, ПРЭЗІДЫУМАУ
РЭСПУБЛІКАНСКІХ САВЕТАУ БЕЛАРУСКІХ
ТАВАРЫСТВАУ АХОВЫ ПРЫРОДЫ,
ПАЛЯЎНІЧЫХ І РЫБАЛОВАУ, НАВУКОВАГА САВЕТА
ПА ПРАБЛЕМАХ БІЯСФЕРЫ АН БССР,
БЕЛАРУСКАГА РЭСПУБЛІКАНСКАГА САВЕТА
ПА ТУРЫЗМУ І ЭКСКУРСІЯХ

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ДВА МЕСЯЦЫ

Год выдання чацвёрты

.....

Рэдактар А. І. ВАРАНЦОУ

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:

П. Н. БАГДАНАУ, Л. І. БЕРДЗІЧАВЕЦ,
Д. А. БЯСПАЛЫ (аднасны сакратар), Г. І. КАНЦАВАЯ,
С. А. КАНСТАНЦІНОВІЧ, І. Б. КАРДАШ, П. Р. КОРЗУН,
П. А. ЛУГАУЦОУ, М. Р. МУРАШКА, У. П. РАМАНОУСКІ,
У. П. САМСОНАУ, Б. А. САУЧАНКА, Б. І. САЧАНКА,
Л. М. СУШЧЭНЯ, В. П. ЯКУШКА.

.....

На першай (зубры), другой (падбел), трэцяй і чацвёртай
старонках вокладкі — здымкі М. Шарая.

© «Родная прырода», 1975 г.

105

ІНФАРМАЦЫЙНАЕ ПАВЕДАМЛЕННЕ АБ ПЛЕНУМЕ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

У Мінску 26—27 снежня 1974 г. адбыўся XIV пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі.

На пленум былі запрошаны сакратары абкомаў партыі і намеснікі старшын аблвыканкомаў, якія займаюцца пытаннямі сельскай гаспадаркі, сакратары абкомаў партыі, якія займаюцца пытаннямі прамысловасці, транспарту і будаўніцтва, першыя сакратары гаркомаў і райкомаў партыі, якія не ўваходзяць у састаў ЦК КПБ, сакратары партыйных камітэтаў на правах райкомаў партыі, кіраўнікі міністэрстваў і ведамстваў, навуковых устаноў рэспублікі.

На парадак дня пленума былі вынесены пытанні:

1. Вынікі снежаньскага (1974 г.) Пленума ЦК КПСС і задачы партыйных арганізацый рэспублікі.
2. Аб мерах па далейшаму развіццю меліярацыйных работ і паляпшэнню сельскагаспадарчага выкарыстання асушаных і арашаемых зямель у калгасах і саўгасах рэспублікі.

З дакладам «Вынікі снежаньскага (1974 г.) Пленума ЦК КПСС і задачы партыйных арганізацый рэспублікі» выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КП Беларусі таварыш П. М. Машэраў.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел таварышы І. Я. Палякоў — першы сакратар Мінскага абкома КПБ, М. С. Конанава — міністр лёгкай прамысловасці БССР, У. А. Мікуліч — першы сакратар Брэсцкага абкома КПБ, У. А. Ляпёшкін — першы сакратар Мінскага гаркома КПБ, С. М. Шабашоў — першы сакратар Віцебскага абкома КПБ, Ю. М. Хусаінаў — старшыня Гомельскага аблвыканкома, М. Ц. Архіпец — міністр прамысловага будаўніцтва БССР, П. П. Гайдэнка — генеральны дырэктар мінскага вытворча-тэхнічнага аб'яднання «Інтэграл», А. В. Маслакоў — старшыня Магілёўскага аблвыканкома, С. Ц. Кабяк — другі сакратар Гродзенскага абкома КПБ, В. Л. Швароў — токар-расточнік Гомельскага станкабудаўнічага завода імя Кірава, К. Ф. Сінічкін — першы сакратар Нясвіжскага райкома КПБ, В. К. Старавойтаў — старшыня калгаса «Рассвет» імя Арлоўскага Кіраўскага раёна.

У аднадушна прынятай па абмеркаванаму пытанню пастанове і выступленнях удзельнікаў пленума ЦК КПБ цалкам і поўнасцю адобраны глыбока навукова абгрунтаваная палітыка Камуністычнай партыі, шматгранная і мэтанакіраваная дзейнасць ленинскага Цэнтральнага Камітэта КПСС і яго Палітбюро па ажыццяўленню курсу XXIV з'езда партыі, рашэнні снежаньскага (1974 г.) Пленума ЦК КПСС, усе палажэнні і вывады, змешчаныя ў прамове на гэтым пленуме Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнева.

Пленум заслухаў даклад «Аб мерах па далейшаму развіццю меліярацыйных работ і паляпшэнню сельскагаспадарчага выкарыстання асушаных і арашаемых зямель у калгасах і саўгасах рэспублікі», з якім выступіў сакратар ЦК КПБ тав. В. С. Шавялуха.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел тт. В. А. Гвоздзеў — першы сакратар Гомельскага абкома КПБ, Д. В. Цябут — старшыня Мінскага аблвыканкома, В. В. Прышчэпчык — першы сакратар Магілёўскага абкома КПБ, В. В. Ярмоленка — начальнік Галоўпалессеводбуда, К. В. Мацюшэўскі — старшыня Брэсцкага аблвыканкома, М. І. Дземянцей — сакратар Віцебскага абкома КПБ, Т. Н. Кулакоўская — дырэктар Беларускага навукова-даследчага інстытута глебазнаўства і аграхіміі, П. А. Васілеўскі — першы сакратар Воранаўскага райкома КПБ, І. І. Якаўцаў — першы сакратар Калінкавіцкага райкома КПБ, Г. Е. Рамчанка — машыніст экскаватара Мазолаўскага БМУ меліярацыі Віцебскай вобласці, У. І. Паўлючук — міністр меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР, У. М. Калачык — старшыня калгаса «Светлы шлях» Маладзечанскага раёна, В. М. Зубец — дырэктар Беларускага навукова-даследчага інстытута меліярацыі і воднай гаспадаркі, В. В. Кацыгін — дырэктар Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута механізацыі і электрыфікацыі сельскай гаспадаркі нечарназёмнай зоны СССР.

Па абмеркаванаму пытанню пленум прыняў адпаведную пастанову.

У рабоце пленума ЦК КПБ прыняў удзел намеснік міністра меліярацыі і воднай гаспадаркі СССР тав. І. І. Барадаўчанка.

Зіма неохотно здає своє паціці.

Фота М. Шарая

ШКОДНАЯ ІНЕРЦЫЯ

ЛІЧЫЦЬ ВАЖНЕЙШАЙ ЗАДАЧАЙ ПАРТЫЙНЫХ, САВЕЦКІХ, СЕЛЬСКА-ГАСПАДАРЧЫХ І ВОДАГАСПАДАРЧЫХ ОРГАНАУ, НАВУКОВЫХ УСТАНОУ, КАЛГАСАУ І САЎГАСАУ РЭСПУБЛІКІ ДАЛЕЙШАЕ РАЗВІЦЦЕ ШЫРОКАЙ МЕЛІЯРАЦЫІ ЗЯМЕЛЬ, УСАМЕРНАЕ ПАВЫШЭННЕ УРАДЛІВАСЦІ ГЛЕБЫ, ЭФЕКТЫўНАЕ ВЫКАРЫСТАННЕ КОЖНАГА ГЕКТАРА СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ УГОДДЗЯЎ.

З пастановы XIV пленума Цэнтральнага Камітэта КП Беларусі «Аб мерах па далейшаму развіццю меліярацыйных работ і паляпшэнню сельскагаспадарчага выкарыстання асушаных і арашаемых зямель у калгасах і саўгасах рэспублікі».

А. ШАРОУ,
начальнік Брэсцкай абласной інспекцыі
Дзяржкамітэта СМ БССР па ахове
прыроды

І. КРЫВЕНЯ,
начальнік упраўлення сельскай
гаспадаркі Брэсцкага аблвыканкома

Калгасы, саўгасы і іншыя сельскагаспадарчыя прадпрыемствы — буйныя землекарыстальнікі. Зямля тут — асноўны сродак вытворчасці, і ўжо сама гэтая акалічнасць вымушае кіраўнікоў і спецыялістаў клапаціцца аб тым, каб кожны гектар сельгасугоддзяў пастаянна і прадуктыўна «працаваў» на карысць нашага грамадства.

Усе сельскагаспадарчыя прадпрыемствы сумесна з навукова-даследчымі, праектнымі і іншымі арганізацыямі праводзяць вялікую работу, накіраваную не толькі на павышэнне урадлівасці глебы. У калгасах і саўгасах Брэсцкай вобласці, напрыклад, надаецца вялікая ўвага ажыццяўленню планамернай меліярацыі пераўвільготненых зямель, закладцы дрэнажу, дваіному рэгуляванню вады ў меліярацыйных сістэмах, барацьбе з воднай і ветравай эрозіяй глебы. Шырока прымяняюцца прагрэсіўныя тэхналогіі апрацоўкі зямель і іншыя прыёмы і метады, якія садзейнічаюць ахове сельгасугоддзяў, павышаюць іх урадлівасць.

Буйнымі землекарыстальнікамі з'яўляюцца таксама лясгасы. Яны, ахоўваючы на шырокіх прасторах лес, флору, тым самым пастаянна і надзейна ахоўваюць ад самых розных шкодных уздзеянняў зямлі.

Такія клопаты калгасаў, саўгасаў і лясгасаў аб ахове нашага асноўнага багацця — зямлі выцякаюць з іх самой унутранай прыроды. Але да зямлі маюць дачыненне не толькі прадстаўнікі сельскай і лясной гаспадаркі. На тэрыторыі нашай вобласці налічваецца сотні гектараў кар'ераў для здабычы пяску, гліны, гравію, пляцовак, дзе здабываецца торф на ўгнаенне і паліва. Распрацоўку гэтых нярудных карысных выкапняў вядуць прадпрыемствы міністэрстваў прамысловасці будаўнічых матэрыялаў, будаўніцтва і эксплуатацыі аўтамабільных дарог БССР, упраўлення Беларускай чыгункі, міністэрстваў тарфяной і мясцовай прамысловасці БССР, «Белсельгастэхнікі».

Нічыйнай зямлі ў нас няма, і раённыя Саветы дэпутатаў працоўных, разумеючы неабходнасць здабычы для народнай гаспадаркі і пяску, і гравію, і торфу, ва ўстаноўленым парадку адводзяць плошчы для гэтай справы, зымаючы іх, як правіла, у калгасаў, саўгасаў і лясгасаў. Але мінае пэўны прамежак часу, здабыча неабходных матэрыялаў заканчваецца, а былыя землекарыстальнікі гадамі не

могуць падступіцца да выпрацаваных участкаў, каб выкарыстаць іх для вырощвання лесу, траў ці для іншай мэты.

Між тым, кіраўнікі прадпрыемстваў і ведамстваў, якім перадаюцца ўчасткі ў часовае карыстанне, добра ведаюць, што на варце аховы зямлі ў нашай рэспубліцы стаіць Зямельны кодэкс БССР. «Прадпрыемствы, арганізацыі і ўстановы, якія распрацоўваюць месцанараджэнні карысных выкапняў адкрытым або падземным спосабам, праводзяць геалагаразведвальныя, будаўнічыя або іншыя работы на прадстаўленых ім у часовае карыстанне сельскагаспадарчых землях або лясных угоддзях, абавязаны за свой кошт прыводзіць гэтыя зямельныя ўчасткі ў стан, прыгодны для выкарыстання ў сельскай, лясной або рыбнай гаспадарцы, а пры правядзенні ўказаных работ на іншых землях — у стан, прыгодны для выкарыстання іх па прызначэнню. Прывядзенне зямельных участкаў у прыгодны стан ажыццяўляецца ў ходзе работ, а пры немагчымасці гэтага — не пазней чым на працягу года пасля завяршэння работ». Так патрабуе абыходзіцца з зямлёй 22 артыкул кодэкса.

На жаль, прыкладаў гаспадарлівых адносін з боку кіраўнікоў памянёных прадпрыемстваў да выпрацаваных плошчаў у вобласці яшчэ мала. Часцей за ўсё ў вочы кідаецца адваротны малюнак. Пройдзем па балотах Бярозаўскага і Івацэвіцкага раёнаў. Не першы год здабычу торфу тут вядзе торфапрадпрыемства «Бярозаўскае». І не адзін год ужо на тэрыторыі Бярозаўскага раёна некрэнутымі ляжаць 297 гектараў выпрацовак. На тэрыторыі Івацэвіцкага раёна — 135 гектараў. Яны зарастаюць пустазеллем, хмызнякамі, ператвараюцца ў пусты.

Для рэкультывацыі бярозаўскай плошчы няма праектнай дакументацыі. Івацэвіцкі ўчастак спланаваны. Аднак асушальная сетка не пракладзена, хаця на прадпрыемстве ёсць праект асушэння. У 1974 годзе торфапрадпрыемства планавала асвоіць на аб'екце 6,5 тысячы рублёў, але не асвоіла ні капейкі. У апошнія два гады (1973—1974) рэкультывацыйнай выпрацовак тут наогул не займаюцца.

Торфабрыкетны завод «Гатча-Осаўскае» мае 233 гектары выпрацаваных тарфянікаў, а торфапрадпрыемства «Колпніца» — 195 гектараў. За торфапрадпрыемствамі «Любашкінскае», «Глінка» і іншымі лічыцца амаль па сто гектараў тарфянікаў, выпрацаваных кар'ерным спосабам. Але аб рэкультывацыі іх да гэтага часу ніхто не думае.

Лепшага часу жадае і якасць рэкультывацыі тарфянікаў. Яшчэ ў 1970 годзе торфапрадпрыемства «Сушчынскае» перадало калгасам імя Калініна і «Дружба на родаў» Пінскага раёна 57 гектараў. Але

ўчасткі забалочаны і не выкарыстоўваюцца. З такой якасцю рэкультывацыі перададзены землі некаторым гаспадаркам Кобрынскага, Брэсцкага і іншых раёнаў.

Незайздроснае становішча склалася з рэкультывацыйнай кар'ераў у Кобрынскім раёне. Мясцовы камбінат будаўнічых матэрыялаў іх мае 54 гектары, але ўжо шмат гадоў запар нічога не прадпрымае, каб перадаць гэтую плошчу гаспадаркам. За такія адносіны да свайго прамога абавязку кіраўніцтва камбіната неаднаразова заслухоўвалася на адміністрацыйнай камісіі райвыканкома. Але далей абяцанняў кіраўнікоў камбіната справа не зрушылася.

Яшчэ ў 1967 годзе гэты камбінат перадаў 17-гектарны кар'ер Беларускаму таварыству аховы прыроды. Аднак уся плошча знаходзіцца фактычна ў закінутым стане і выкарыстаць яе немагчыма ні для сельскай, ні для рыбнай гаспадаркі.

Каля 30 гектараў выпрацаваных кар'ераў мае Бярозаўскі камбінат будаўнічых матэрыялаў. Але і ў 1973 і ў 1974 гадах тут планавалася рэкультываць толькі па 3 гектары. Між тым і гэты план выканаць прадпрыемству чамусьці цяжка. Ці не таму, што некаторым камбінатам, як напрыклад, Гарыньскаму Столінскага раёна, планаў рэкультывацыі глаўк не даводзіць зусім?

Пералік такіх прыкладаў можна працягваць далей. Але, здаецца, і гэтага дастаткова, каб зрабіць пэўны вывад аб тым, як глядзяць на ахову зямлі ў міністэрствах будаўнічых матэрыялаў і тарфяной прамысловасці БССР.

Не звяртаюць належнай увагі на пытанні рэкультывацыі выпрацаваных плошчаў кіраўнікі шостага дыстанцыі пуці ўпраўлення Беларускай чыгункі. 30-гектарны гравійны кар'ер у Камянецкім раёне выпрацаваны яшчэ да 1970 года. Кіраўніцтва пуці лічыць, што ўчастак прыгодны для перадачы, але чамусьці не перадае яго мясцоваму калгасу.

Мы не прывялі прыкладаў, каб паказаць адносіны да вырашэння пытанняў аховы зямельных рэсурсаў на прадпрыемствах і ў арганізацыях міністэрстваў будаўнічых і эксплуатацый аўтамабільных дарог, мясцовай прамысловасці БССР, «Белсельгастэхнікі». Прыклады амаль ні чым не адрозніваюцца ад апісаных вышэй.

Дык чаму ж так абыякава адносяцца кіраўнікі гэтых прадпрыемстваў і арганізацый да аховы нашага асноўнага багацця? Ці не дзейнічае тут своеасабліва інерцыя мінулага, калі кіраўнік прадпрыемства клапаціўся толькі пра тое, як здабыць з зямлі карысны матэрыял, і яго зусім не цікавіў лёс пакінутага кар'ера? Сёння такая інерцыя шкодная. Яна знаходзіцца ў супярэчнасці з патрабаваннямі аховы зямлі.

ЧАЛАВЕК І БІЯСФЕРА

А. ШКЛЯР,
прафесар, доктар геаграфічных навук

Змены ў прыродным асяроддзі, выкліканыя ростам сусветнай вытворчасці, не могуць не хваляваць чалавецтва. Праблемы аховы прыроды сталі аб'ектам між-дзяржаўных пагадненняў. Усё часцей склікаюцца міжнародныя канферэнцыі, распрацоўваюцца спецыяльныя навуковыя праграмы.

Пытанні рацыянальнага выкарыстання прыродных рэсурсаў знаходзяцца пад пастаяннай увагай Камуністычнай партыі і ўрада СССР. Пастановы і рашэнні, прынятыя ў нашай краіне ў гэтым напрамку, добра вядомы. З падзей міжнароднага значэння варта адзначыць сімпозіум «Марксізм-ленінізм і праблемы аховы навакольнага асяроддзя», які адбыўся ў 1972 годзе ў Празе.

У выніку навукова-тэхнічнай рэвалюцыі і росту насельніцтва (на Зямлі жыве каля 3,7 мільярда людзей, да канца стагоддзя, мяркуюць, будзе 6—7 мільярдаў) асцядае выкарыстанне і ўзнаўленне прыродных рэсурсаў з'яўляецца адной з першаступенных задач сучаснасці.

Маштабы ўздзеяння вытворчасці на прыроду настолькі вялікія, што не заўважыць іх немагчыма.

Чалавек асвоіў каля 55 працэнтаў сушы (ворыва, пашы, лугі, дарогі, забудовы, прадуктыўныя лясы), штогод здабываецца каля мільярда тон руды і будаўнічых матэрыялаў, выплаўляецца прыкладна 800 мільёнаў тон металу, вырабляецца каля 50 мільёнаў тон сінтэтычных рэчываў, рассяеваецца звыш 300 мільёнаў тон мінеральных угнаенняў і каля 4 мільёнаў тон ядахімікатаў, спальваецца звыш 7 мільярдаў тон умоўнага паліва, у атмасферу выкідваецца каля аднаго мільярда тон сажы, сілікатнага пылу і розных шкодных аэразоляў, уключаючы канцэрагенныя.

Уражваюць адходы горнаруднай прамысловасці. З 1850 года па 1950 спалена 90 мільярдаў тон вугалю і выкінута 18 мільярдаў тон шлаку. На кожнага чалавека цяпер даводзіцца каля тоны прамысловых і бытавых адходаў.

Сучаснаму мільённаму гораду для знішчэння смецця штогод патрабуецца... 40 га зямлі. У ЗША за год выкідваецца 165 мільёнаў тон смецця, каля 40 мільярдаў кансервавых бляшанак, 26 — шклянкіх бутэлек. У мінулым упакоўка рабілася, у асноўным, з дрэва, тканіны, паперы, і з цягам часу яна амаль бяследна знікала. Цяпер уладарыць пластыка. Пры спальванні забруджваецца паветра і не ўсё гарыць.

За дзень у Маскве прадаецца каля двух з палавінай мільёнаў пакетаў з малочнымі прадуктамі. З горада штогод вывозіцца 7 мільёнаў кубаметраў адходаў. Для перапрацоўкі смецця тут дзейнічае спецыяльны завод — самы буйны ў Еўропе. Такое ж прадпрыемства ёсць у Ленінградзе. На чарзе — Харкаў, Тбілісі, Мінск, Ташкент і іншыя гарады.

Лічбы... Яны абрушваюцца, як вада-спад. Прымуюць задумвацца. Патрабуюць вывадаў. Зразумела, што толькі паскарэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу дапаможа нам зберагчы прыроду.

Тэхналогія вытворчасці яшчэ не заўсёды дасканалая. Так, амаль палавіна выплаўленага металу губляецца ў першы ж год пры апрацоўцы, зносе, карозіі; хімічнай сыравіны — адна трэць. Таму тэхнагеннае забруджванне ў 10—100 разоў перавышае натуральнае (выдзіманне горных парод, вулканы...). І калі не прыняць неабходных захадаў, то праз пяцьдзесят гадоў утрыманне вокіслаў жалеза ў глебе падвоіцца, злучэнняў свінцу будзе ў дзесяць, ртуці — у сто, мыш'яку — у дзвеце разоў больш. У сучасны момант канцэнтрацыя ртуці ў арганізмах перавышае яе ўтрыманне ў глебе, вадзе і паветры ў 100—200 разоў.

Свінец, як вядома, прымяняецца ў якасці антыдэтанатара вадкага паліва. Пры рабоце судавых, паветраных і аўтамабільных рухавікоў штогод паступае ў геасферу 2 млн. тон вокіслаў свінцу. За апошнія 70 гадоў колькасць свінцу ў цэла амерыканцаў узрасла ў 120 разоў. Гэта расплата за «аўтамабільны бум».

Сучасную дзейнасць чалавека можна параўнаць хіба што з геалагічным працэсам, толькі паскораным да неверагоднасці.

Разгледзім некаторыя з «гарачых» пытанняў аховы прыроды. Пачнём з вады. Па водазабеспячэнню Савецкі Саюз займае першае месца ў свеце. На душу насельніцтва ў нас вады ў два разы больш, чым у сярэднім на планеце.

Чалавецтва ўжывае зараз 12 працэнтаў рачнога сцёку, у 2000 годзе будзе выкарыстоўвацца прыкладна 50 працэнтаў.

У Англіі большасць насельніцтва ўжывае ваду дрэннай якасці. 100 мільёнаў амерыканцаў п'юць ваду з забруджаных рэк, азёр. Рака Патамак, на якой стаіць горад Вашынгтон, даўно ператварылася ў канаву, на дне якой ляжыць пласт бруду да трох метраў таўшчынёй. У магазінах Ротэрдама прадаецца звычайная пітная вада, бо Рэйн — артэрыя смуроду. У рацэ Місісіпі вада атручана да такой ступені, што нават купацца ў ёй забаронена.

Ахова глебы. Бадай, галоўнае, аб чым мы павінны сёння клапаціцца. Ленінскія словы «беражыце зямлю як зэрнку вока» актуальныя як ніколі.

На планеце штогод губляецца 6—7 млн. га глебы. Па дадзеных члена-карэспандэнта АН СССР В. А. Коўды, асноўныя страты зямельнага фонду выкліканы эрозіяй, засаленнем і забудовамі. Па гэтых прычынах у ЗША «знікае» штогод 800 тысяч гектараў. Падобнае назіраецца і ў іншых краінах.

Эрозія глебы мае месца і ў нашай краіне. Толькі ў еўрапейскай частцы СССР каля 50 млн. га пашкодваны воднай эрозіяй, а з 10—11 мільёнаў гектараў мы штогод не дабіраем каля 60 працэнтаў ураджаю.

У БССР у той ці іншай ступені эрозіяй ахоплены прыкладна 40 працэнтаў ворыўнай зямлі.

Таму барацьба з эрозіяй разглядаецца ў нашай краіне як задача дзяржаўнай важнасці.

Не меншага клопату патрабуе і ахова чысціні паветра. За апошнія дзесяць гадоў, як лічыць акадэмік В. А. Кірылін, колькасць шкодных рэчываў у атмасфе-

ры павялічылася, і калі не змагацца з гэтым, то праз дзесяцігоддзе лічбы падвоіцца.

Значная крыніца забруджвання паветра — машыны, якія на зямным шары каля 250 мільёнаў (120 з іх — у ЗША). У сярэднім легкавы аўтамабіль выкідвае за гадзіну каля двух, а грузавік — каля шасці кубаметраў (каля 7 кг) вокісу вугляроду.

Мяркуюць, што адну трэць шкодных выкідаў у атмасферу складае чадны газ, які злучаецца з гемаглібінам крыві чалавека ў трыста разоў хутчэй, чым кісларод.

У СССР вядзецца настойлівая работа па выкарыстанню ў аўтамабільных машынах шкоднага паліва. Ужо да 1976 г. у Маскве 35 тысяч аўтамабіляў будуць працаваць на звадкаваным газе. У Венгрыі васьць-вось выйдуць на трасы электрамабілі...

Павелічэнню вуглякіслага газу ў атмасферы садзейнічала высечка лясоў (за апошнія стагоддзі іх высечана больш палавіны), а таксама змяшэнне фотасінтэзу фітапланктону Сусветнага акіяна ў сувязі з забруджваннем яго нафтай. У 1973 годзе на паверхню акіяна было выкінута 15 млн. тон нафтапрадуктаў, пакрылася нафтавай плёнкай пятая частка.

Асноўнай крыніцай звароту кіслароду ў атмасферу з'яўляецца расліннасць. Таму асобнае значэнне мае азеляненне гарадоў. Норма — 25—26 м² насаджэнняў на чалавека. Зялёных насаджэнняў на чалавека ў Маскве — 45, Вене — 25, Лондане — 9, Парыжы — 3, Токію — 1,5, у Мінску — 17 квадратных метраў.

Аналіз канцэнтрацыі прамысловых выкідаў у геасферу паказвае, што атмасфера, глеба і вадаёмы ў такіх краінах, як ЗША, ФРГ, Англія і Японія забруджаны ў тры разы больш, чым у СССР. Факт, які сведчыць яшчэ аб адной перавазе сацыялістычнага ладу. У апошнія гады выдаткі на ахову і паляпшэнне прыроднага асяроддзя ў СССР складаюць мільярд рублёў.

У ЗША пражывае 6 працэнтаў сусветнага насельніцтва, а скарыстоўваецца 32 працэнтаў ўсіх натуральных рэсурсаў, што дае 40 працэнтаў забруджвання ў планеце.

...Вялікая прыродаахоўная работа праводзіцца ў Мінску. Летась на ўзвядзенне ачышчальных збудаванняў адпушчана 2,5 млн. рублёў, удвая больш, чым у 1973 годзе. Чаднага газу над сталіцай Беларусі ў 23 разы менш, чым над Лонданам. Зялёная зона вакол горада займае каля 600 тысяч гектараў.

Падобная работа праводзіцца і ў іншых гарадах і населеных пунктах рэспублікі.

Але многае належыць і зрабіць. На шэрагу прадпрыемстваў ачышчальныя збудаванні працуюць малаэфектыўна, санітарны стан тэрыторыі асобных прадпрыемстваў нездавальняючы. Не вырашана да канца праблема утылізацыі адходаў.

Чалавек нарадзіўся на прыгожай Зямлі. Іменна такой ён і павінен пакінуць яе будучым пакаленням. Ахова прыроды — абавязак кожнага.

КАРЫСЦЬ

В. ПАЦЁМКІН,
нач. аддзела аховы водных рэсурсаў і
атмасфернага паветра Дзяржкамітэта
СМ БССР па ахове прыроды

У. АРОЛ,
інжынер Дзяржкамітэта СМ БССР
па ахове прыроды

Як сведчаць дадзеныя Еўрапейскай эканамічнай камісіі ААН (1963 г.), сельскагаспадарчая вытворчасць становіцца ўсё больш і больш магутнай крыніцай забруджвання рэк, азёр і іншых вадаёмаў. У гэтай галіне, за апошні час знайшлі вельмі шырокае прымяненне хімічныя сродкі аховы раслін (пестыцыды) і мінеральныя ўгнаенні.

Згодна са звесткамі, якія ёсць у літаратурных крыніцах, да 15 працэнтаў азо-

І ШКОДА

ту, што ўносіцца ў глебу з угнаеннямі, вымываецца паверхневымі водамі. Вымыванне ўгнаенняў залежыць ад розных акалічнасцей: тыпу глебы, яе механічнага складу, ухілу мясцовасці, культуры земляробства, метадаў і тэрмінаў унясення ўгнаенняў і інш. У раёнах, дзе працягваецца эрозія глебы, працэсы вымывання мінеральных рэчываў значна больш ўзмоцнены.

Усё гэта садзейнічае пагаршэнню якасці вады. У апошні час, напрыклад, выявілася неабходнасць рэзкага скарачэння ў ёй біягенных рэчываў, перш за ўсё азоту і фосфару. Іх павышанае ўтрыманне, а таксама далейшае назапашэнне прыводзіць да «цвіцення» вады і паскоранага зарастання вадаёмаў.

Як сведчаць даследаванні Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута комплекснага выкарыстання водных рэсурсаў, канцэнтрацыя біягенаў у вадзе рэк Палесся, нягледзячы на тэндэнцыю іх паве-

ПЕСТЫЦЫДАЎ

лічэння, пакуль яшчэ меншая гранічна дапушчальнай нормы. Аднак гэта не дае падстаў сцвярджаць аб спрыяльным іх уплыве на біялагічнае асяроддзе вадаёмаў.

Максімальная колькасць гэтых рэчываў назапашваецца ў вадзе ў асенне-зімовы перыяд, іншы раз вясной. Гэта тлумачыцца тым, што ўлетку адбываецца актыўнае спажыванне іх фітапланктонам і вадзянымі раслінамі.

Пры вывучэнні балансу пажыўных рэчываў у глебе БССР было выяўлена, што непарадкаваныя страты азоту, які ўносіцца ў глебу з мінеральнымі ўгнаеннямі, складае да 50 працэнтаў. Сюды ўваходзяць страты ад неабменнага паглынання азоту глебай, ад пераходу ў газавы стан і вымывання.

На практыцы для аховы паверхневых вод ад забруджвання мінеральнымі ўгнаеннямі прымяняюцца «вегетацыйныя бар'еры» — насаджэнні лясных палос, укараненне спецыяльнай аграэхнікі.

Поруч з прымяненнем мінеральных угнаенняў на бліжэйшую перспектыву асноўным сродкам аховы раслін ад хвароб і шкоднікаў застаюцца, як вядома, хімічныя прэпараты, таму праблема аховы навакольнага асяроддзя, і асабліва вады, ад забруджвання хімічнымі рэчывамі сур'ёзна абстраецца.

Гэта асабліва бачна цяпер, калі пачаўся шырокі працэс інтэнсіфікацыі і мінізацыі сельскагаспадарчай вытворчасці.

Прымяненне пестыцыдаў, як вядома, дае карысць. Але пры недастаткова ўмелым абыходжанні вядзе і да непажаданых вынікаў — забруджвання наземных і падземных крыніц вады. Пестыцыды замацуваюць працэсы самаачышчэння, парушаюць гідрабіялагічны і гідрахімічны рэжым вадаёмаў, аказваюць шкодны ўплыў на развіццё рыбы і іншых жывых арганізмаў, якімі харчуецца рыба. Акрамя таго, пестыцыды ўключаюцца ў трафічныя ланцугі, а пасля і ў кругаварот рэчываў, што вядзе да назапашвання іх у воднай флоры і фауны.

Забруджванне вадаёмаў і рэк хімічнымі прэпаратамі вядзе да парушэння жыццяздзейнасці як асобных кампанентаў гідрабіяцэнозаў, так і водных экалагічных сістэм у цэлым. Уплыў устойлівых пестыцыдаў на водныя экалагічныя сістэмы выражаецца ў перабудове характару адносін у экасістэмах.

Ёсць два шляхі, якімі пестыцыды трапляюць у вадаёмы: прамы — унясенне іх непасрэдна ў ваду для барацьбы з гнусама, камарамі, шкоднай рыбай і расліннасцю і ўскосны — у выніку сцёку паверхневай вады з разбуўленымі ў ёй пестыцыдамі і дробнымі часцінкамі глебы. Лічыцца, што асноўная колькасць пестыцыдаў трапляе ў рэкі і вадаёмы з паверхневым сцёкам вады. Менш іх выносіцца дрэннымі сцёкамі або ў неразбуўленым выглядзе з часцінкамі глебы ў выніку воднай і ветравой эрозіі.

Вымыванне пестыцыдаў, як і мінеральных угнаенняў, залежыць ад аб'ёму, часу і спосабу ўнясення хімічных прэпаратаў, іх разбуўляемасці, інтэнсіўнасці эразійных працэсаў, атмасферных ападкаў, аб'ёму паверхневага сцёку, рэльефу мяс-

цовасці і г. д. Найбольш характэрны час, калі пестыцыды трапляюць у рэкі і вадаёмы, — гэта вясна і лета, калі нагледаецца найбольшы паверхневы сцёк і найбольш актыўна прымяняюцца хімічныя рэчывы.

Асноўная колькасць пестыцыдаў вымываецца пасля першага дажджу. Асобныя даследаванні паказалі, што пасля трэцяга дажджу іх канцэнтрацыя ў вадзе памяншаецца ў 13 разоў. Згодна з дадзенымі органаў дзяржаўнага нагляду колькасць пестыцыдаў (поліхлорпінену і гексахлорану) у асобных месцах рэк і азёр перавышае гранічна дапушчальныя нормы. Між тым у вадаёмах рыбагаспадарчага прызначэння прысутнасць гексахлорану ці поліхлорпінену не дапушчальна.

Вытворчасць і прымяненне пестыцыдаў і мінеральных угнаенняў у нашай рэспубліцы няспынна расце. У 1975 годзе аб'ём прымянення толькі пестыцыдаў у параўнанні з 1970 годам павялічыцца ў паўтара раза. Таму ўжо цяпер наспела неабходнасць распрацоўкі комплексу мер, накіраваных на ахову навакольнага асяроддзя, і асабліва крыніц вады, ад забруджвання. Пытанне яе аховы мае вялікае значэнне і патрабуе ажыццяўлення розных мерапрыемстваў — прававых, арганізацыйных і эканамічных.

Да арганізацыйных мерапрыемстваў адносіцца прымяненне грануляваных форм хімічных прэпаратаў і ўкараненне прагрэсіўных біялагічных сродкаў аховы раслін. Перспектыўным спосабам аховы рэк і азёр ад забруджвання можна лічыць будаўніцтва прыбярэжных вадаахоўных і санітарнаахоўных зон, якія складаюцца з лясных палос пэўнай шырыні ў залежнасці ад мясцовых умоў, стварэнне на шляху найбольшых сцёкаў вадаёмаў-рэгулятараў, правядзенне супрацьэразійных мерапрыемстваў.

Для паспяховага ажыццяўлення прыродаахоўных мерапрыемстваў неабходна таксама бяспрэчнае выкананне ўсіх рэкамендацый і правіл пры перавозцы, захоўванні і прымяненні пестыцыдаў у сельскай і лясной гаспадарцы.

Прыступаючы да авіяхімічнай апрацоўкі пасаваў супроць шкоднікаў і пустазелля, неабходна падбіраць такія палеткі, якія з усіх бакоў маюць санітарнаахоўную зону шырынёй не менш 300 метраў. Гэта неабходна для таго, каб пазбегнуць паўтарэння фактаў выпадковага занясення пестыцыдаў у вадаёмы, сады, агароды. У будучым, нягледзячы на пашырэнне прымянення авіяцыі ў сельскай гаспадарцы, служба вытворчага абслугоўвання «Белсельгастэхнікі» пры апрацоўцы пасаваў ядахімікатамі павінна арыентавацца ўсё ж на прымяненне наземнай апаратуры, а не авіяцыйнай.

У лясной гаспадарцы пры прымяненні пестыцыдаў і мінеральных угнаенняў рэкамендуецца пакідаць каля рэк і вадаёмаў буферныя палосы. Неабходна таксама выбіраць абсталяванне і спосаб, пры дапамозе якіх уносіцца максімальная колькасць хімікатаў у тыя месцы, дзе яны найбольш неабходны. Трэба спыняць гыкарыстанне хімікатаў у выпадку неспрыяльных умоў навакольнага асяроддзя.

Залежнась прамысловых прадпрыемстваў ад крыніц вады ў наш час не змяняецца. Новыя заводы і фабрыкі ўсяляк імкнучца «размясціцца» там, дзе з аднаго боку да іх карпусоў падступалі б дамы горада, а з другога — працякала б дастаткова паўнаводная рака або пляскалася хвалямі возера.

Асіповіцкі кардонна-руберайдны завод — не выключэнне з гэтага правіла. Горад, непадалёк ад якога выраслі новыя прасторныя цэхі, хоць і з'яўляецца ўсяго раённым цэнтрам, дастаткова вялікі. А за горадам між калгасных лугоў і паляў разлілася Асіповіцкая вадасховішча, якое створана на рацэ Свіслач.

Месяца для прадпрыемства выбрана зручнае. Вядома, не таму, што ў ваколіцах горада і па берагах Свіслачы маляўнічыя ландшафты. Завод для нармальнай сваёй работы штогадзінна павінен спажываць 700—750 кубаметраў вады. Да таго ж кожныя суткі яму патрэбна 200 кубаметраў пітной вады з гарадскога водаправода.

Калі дапусціць, што толькі палавіна гэтай вады (дзесьці каля 9 тысяч кубаметраў штосутачна) будзе вяртацца назад у рэчку ў выглядзе забруджаных сцёкаў, то няцяжка ўявіць, якая шкода была б нанесена прыродзе. Таму натуральна, што поруч з узвядзеннем зводу за яго межамі вялося будаўніцтва сучаснага ачышчальнага комплексу, на які выдаткавана каля 2,5 мільёна рублёў. А на тэрыторыі заводу ўзводзіліся радыяльны адстойнікі, цэх атрымання абязводненага асадка — адходаў пры вырабе кардону.

Складаная сістэма падачы вады была пракладзена ад вадасховішча да сцен заводу. На беразе ўзвялі магутную помпавую станцыю. Каб у трубаправод не трапіла нават дробная рыба, перад помпамі паставілі некалькі сетак.

Словам, людзі, якія праектавалі і сістэму падачы вады на завод, і сістэму адводу і ачысткі сцёкаў, адчувалі патрабаванне часу — разумна выкарыстоўваць такое багацце прыроды, як вада.

Знешнія ачышчальныя збудаванні займаюць вялікую плошчу. Яны складаюцца з радыяльных адстойнікаў, тлушчазборнікаў, азратэнкаў — велізарных жалезабетонных калідораў. У азратэнкі, калі яны запоўнены сцёкамі, падаецца актыўны цыркуляцыйны іл, насычаны мікраарганізмамі, якія дапамагаюць аддзяліць нечыстоты.

З азратэнка вада ідзе на другасныя радыяльныя адстойнікі. Тут іл асядае, вада асыяляецца і падаецца для канчатковай біялагічнай даачысткі ў вялікіх сажалкі.

На першых трох сажалках дзень і ноч гудуць машыны — механічныя турбаазратары. Яны надзіма-

юць у ваду паветра, узбагачаюць яе кіслародам. Па словах кіраўнікоў заводу, турбаазратары — навінка на ачышчальных збудаваннях у нашай краіне.

З кантактнай сажалкі вада ідзе сапраўды чыстая. Яна ўтрымлівае ў адным літры ўсяго 12—16 міліграмаў узважаных рэчываў, што нават крыху ніжэй адпаведнага паказчыка вады, якая падаецца на завод з вадасховішча. А ў сажалках, па аднадушным запэўненні старшага майстра знешніх ачышчальных збудаванняў Л. М. Барысіка, начальніка цэха водаза-

беспячэння і ачышчальных збудаванняў В. С. Арлова, а таксама дырэктара заводу Д. Л. Акапава, водзяцца карпы. Малявак гэтай рыбы запустілі сюды два гады назад.

Як бачна, існаванне буйнога сучаснага прадпрыемства можа быць амаль бяскрыўдным для нармальнага жыцця ракі ці іншага вадаёма. Прырода тут амаль не адчувае пакут, якія мог бы прынесці завод, калі б не было ачышчальных збудаванняў. Менавіта гэтая акалічнасьць і была той умовай, што лясць Асіповіцкі кардонна-руберайдны аказваўся месцам правядзення ўсесаюзнай нарады прадстаўнікоў прадпрыемстваў будаўнічых матэрыялаў па пытанню ачысткі сцёкавай вады.

Так, шмат зроблена ў Асіповічах для разумнага выкарыстання вады. За гэта хочацца сказаць шчырае дзякуй будаўнікам і інжынерам-праекціроўшчыкам, што паклапаціліся аб нашай Свіслачы. Але ці заслугоўваюць яны падзякі?

Вось цэх, куды трапляе для выдалення вільгаці асадак з радыяльных адстойнікаў. Вельмі добра, што адсюль ён выходзіць амаль сухі. Аднак гэтае шэрае рэчыва, якое атрымліваецца ад здрабнення макулатуры, рызца, драўніны, можна сустрэць у многіх месцах на тэрыторыі заводу. Яго, аказваецца, машынамі вывозяць на звалку, далей ад людскіх вачэй. А яно ўсё прыбывае і прыбывае. Прынамсі, 25 тон штодзённа.

— Ці нельга вырабляць што-небудзь з гэтага матэрыялу? — пытаюся ў дырэктара.

— Можна, — адказвае Д. Л. Ака-

паў. — Думаем, як і дзе яго выкарыстаць. Пэўна, будзем рабіць трубка для намотвання рулонаў паперы.

Але гэта пакуль што толькі задума. Увасобіць яе ў рэальную тэхналагічную лінію, відавочна, можна толькі ў садружнасці з адпаведнай праектнай арганізацыяй.

Пры аглядзе знешніх ачышчальных збудаванняў В. С. Арлоў і Л. М. Барысік прагаварыліся:

— Ілавія пляцоўкі — балючае месца.

І сапраўды. З другасных радыяльных адстойнікаў кожныя суткі выпампоўваецца 50—60 кубаметраў ілу. Згодна з існуючай тэхналогіяй, ён трапляе на пляцоўкі, абнесеныя дамбамі, і тут павінен самастойна высыхаць. Аднак насыперак тэхналогіі іл амаль не высыхае. Больш таго, мінулае высной ён прарваў дамбы адной пляцоўкі і папоўз у суседні лес. Цяпер там ні аднаго жывога дрэўца. Усё загінула.

— Іл па сваіх угнойвальных якасцях, пэўна, не горш за торф, — сцвярджаюць В. С. Арлоў і Л. М. Барысік.

Гэта так. У ім — фекальныя масы, фосфарныя і калійныя солі, якія дадаюцца ў цыркуляцыйны іл для лепшага развіцця мікраарганізмаў. Але кіраўнікі гаспадарак ніяк не згаджаюцца браць дармавое ўгнаенне. Іх можна зразумець: як дзевяці вадкае рэчыва, як унесці ў глебу?

Патрэбен цэх, каб абязводзіць іл. А яго няма. Ёсць памяшканне, тэхналагічнае абсталяванне якога прызначалася абясхочджаць у іле шкодныя арганізмы. Але гэтае абсталяванне не працуе, бо праект яго ўстарэлы: з ілу выдзяляецца выбухованебяспечны газ.

Напрошваецца пытанне: няўжо ў інстытуце «Водаканалпраект», які займаўся праектаваннем збудаванняў, не ведалі пра гэта?

Не працуе некалькі турбаазратараў на сажалках. Не мінула яшчэ і трох гадоў, як адзін затуў ужо. Падняць аўтакранам нельга: не хапае стралы. Да берага не падцягнеш: пакаты. Да таго ж пакрыты бетонам.

— Ці выкарыстоўваецца ачышчальная вада паўторна? — стаўлю сваім субяседнікам апошняе пытанне.

— 15 працэнтаў, — адказваюць В. С. Арлоў і Л. М. Барысік.

Гэта ўяна мала.

Поруч з кардонна-руберайдным заводам узводзіцца філіял МАЗа. Свае сцёкі філіял таксама падвядзе да гэтых ачышчальных збудаванняў. Збудаванні прыйдзецца расшыраць. Думаецца, праекціроўшчыкі, якім давадзецца складаць новы праект, будуць больш уважлівыя да «інтарэсаў» Свіслачы.

І. АБАБУРКА

НЕЗВЫЧАЙНАЯ ПРИБОРОДНАЯ З'ЯВА

А. ГЛАМАЗДА,
начальнік упраўлення гідраметслужбы БССР

Мінулагадня восень надоўга запомніцца жыхарам Брэстчыны, Піншчыны, Століншчыны і іншых раёнаў. У канцы верасня пайшлі дажджы. Затрымаўшы на палях уборку позніх сельскагаспадарчых культур, яны працягваліся і на пачатку лістапада.

Значныя ападкі абумовілі на рэках басейнаў Заходняга Буга і Прыпяці развіццё дажджавой паводкі. Асабліва высокая вада паднялася ў Мухаўцы, Рыце, Ясельдзе, Піне, Гарыні. У канцы кастрычніка — пачатку лістапада яе ўзровень дасягнуў 100—170 сантыметраў і нават больш. На Мухаўцы ў раёне Брэста адзначаны пад'ём да 280 сантыметраў, а ў раёне воднага паста ля Рэчыцы — 283. Вада выйшла з берагоў і затопіла значныя плошчы лугоў і палеткаў. Былі падтоплены і ізаляваны ад дарог сотні вёсак. Такого не здаралася з 1891 года — за ўвесь час, як вядуцца метэаралагічныя назіранні.

Што ж абумовіла выпадак такой колькасці ападкаў? З 20 верасня па 3 лістапада праз Беларусь прайшло 12 цыклонаў і 10 хвалеваў узбунтаванняў атмасферы, і толькі адзін цыклон і адно ўзбунтаванне не ўплывалі на надвор'е Брэсцкай вобласці.

Паводка, што адбылася ў басейне ракі Гарынь, сфарміравалася на тэрыторыі Украіны за кошт дажджоў і раставання снегу, які выпаў у перадгор'і Карпат. 9 лістапада вада выйшла з берагоў. У выніку аказаліся падтоплены шэраг вёсак і пасёлак Давыд-Гарадок. Ад паступлення вады з прытокаў пачалося інтэнсіўнае павышэнне ўзроўню вады ў Прыпяці. Вада ўзнялася на 2—3,5 метра, выйшла на пойму, і стварылася пагроза падтаплення населеных пунктаў у асобных раёнах Гомельскай вобласці. Найвышэйшыя ўзроўні вады на Прыпяці былі 18—29 лістапада.

Затопленне палеткаў і падтапленне вёсак у такіх маштабах, як гэта было ў Брэсцкай вобласці, звязана са спецыфічнай

асаблівацю рэльефу Палескай мясцовасці. Даліны рэк тут урэзаны слаба, няясна выражаны. Схілы берагоў надзвычай пакатыя і непрыкметна пераходзяць у водападзельныя прасторы. Гэта і абумовіла шырокі і бесперашкодны разліў вады часам нават пры адносна невысокім уздыме яе ўзроўню.

Дажджавая паводка, якая наглядалася летась на Палессі, — унікальная гідралагічная з'ява. Згодна з дадзенымі, якія захоўваюцца ў Гідраметцэнтры БССР, верагоднасць яе паўтарэння — раз у 80—100 гадоў. Як сведчаць дадзеныя Польшчы, дзе паводка адбылася таксама, такая з'ява не надаралася за апошняга 120 гадоў.

Увогуле асенняя дажджавая паводка наглядалася і ў іншыя гады (1948, 1950, 1952, 1958, 1960, 1970). Але вышыня ўзроўняў яе тады была значна ніжэй. Па абсалютнай велічыні найвышэйшыя ўзроўні мінулагадня асенняй паводкі набліжаюцца да найвышэйшых веснавых узроўняў.

Асабліва трэба падкрэсліць той парадаксальны факт, што калі ўзроўні вясновых паводак перавышаюць узроўні асенніх, то плошчы затоплення першых бываюць звычайна меншыя за тыя, што аказаліся заняты паводкай леташняй восенню.

Такім чынам, прычына наваднення заключаецца ў комплексе ўмоў, дзе сыгралі сваю ролю гідраметэаралагічныя з'явы, профіль рэльефу і гідралагічная сетка рэк.

Пасля піку паводкі ў лістападзе і першай палавіне снежня на малых рэках наглядаўся спад узроўняў. Найбольшае паніжэнне вады адбылося на Мухаўцы ля Брэста — 120 сантыметраў, на рэчцы Лясная — 85, на Ясельдзе і Піне — 25—40, на Прыпяці — 15—25 сантыметраў.

У пазнейшы час паніжэнне ўзроўняў вады замарудзілася. Гэтаму садзейнічалі ападкі ў выглядзе дажджу і мокрага снегу пры малой плюсовой тэмпературы паветра. У некаторых месцах наглядалася нават новае павышэнне ўзроўняў вады ў рэках. Зыходзячы з гэтага, можна меркаваць, што ў час разводдзя ўзроўні вады ў рэках Брэсцкай вобласці могуць быць таксама высокія.

ВАДА, ЛЮДЗІ І ЖЫВЁЛЬНЫ СВЕТА

У апошні час мы з'яўляемся сведкамі незвычайных прыродных з'яў. То ў адным, то ў другім кутку зямнога шара назіраюцца то вельмі рэдкія спёкі і маразы, то незвычайныя дажджы і снегапады, у выніку чаго адбываюцца паводкі і засухі, небывалыя для гэтых краін.

Тое ж самае мы назіраем і ў сваіх родных мясцінах. Асабліва гэта прыкмет-

на па апошніх зімах — мяккіх і маласнежных, характэрных для паўднёвых раёнаў нашай краіны. Пацяпленне клімату? Гэта асаблівай трывогі ў нас не выклікае. Мы — аптымісты. Мы жартуем: «Нешта ў гэтым годзе ўсё перамяшалася — і зіма, і лета, і восень».

Такой незвычайнай, нават унікальнай, з'явай прыроды з'яўляецца і восенняя

паводка, якая была ў мінулым годзе на Палессі, асабліва ў Брэсцкай і Гомельскай абласцях. Прадбачыць яе было немагчыма па той прычыне, што такія паводкі здараюцца вельмі рэдка — у апошнім, раз у стагоддзе. Своеасабліваць яе яшчэ і ў тым, што плошчы, затопленыя ёю, залежалі не ад узроўня вады ў рэках басейна Заходняга Буга і Прыпяці,

У часе паводкі.

На дапамогу людзям прыйшла магутная тэхніка.

а, хутчэй за ўсё, ад тых працэсаў, якія адбыліся ў атмасферы.

Даждзі — не толькі дробныя, восеньскія, а і сапраўдныя, ліўневыя, — якія пачаліся ў трэцяй дэкадзе верасня, настолькі размачылі грунт, што першы ж снегапад (таксама незвычайны) месцамі вывеў са строю электрычныя лініі. Выказваюцца меркаванні, што менавіта ўраганні вецер быў прычынай такога вялікага разводдзя. З перапоўненых рэк, там, дзе нізкія, пакатыя берагі, падняўшы на іх высокія хвалі, ён пераганяў ваду ў нізіны і поймы, якая, нібы па шлюзах, пераліваючыся з лагчыны ў лагчыну, разлілася на вялікіх абсягах палёў і балот. Пра гэта сведчыць і той факт, што многія вёскі затопіла іменна ў тую ноч, калі пранёсся ўраган. Інакш нельга растлумачыць, чаму ў тых вёсках, калі ўзровень вады ў рэках быў не меншы, а нават большы, чым у гэтую восень, разводдзе было значна меншае.

У Брэсцкай вобласці з хаснаццаці раёнаў было затоплена дзесяць. Можна ўявіць, колькі кіламетраў дарог, колькі мастоў і труб-пераездаў і меліярацыйных збудаванняў было размыта, разбурана і пашкоджана. Сотні населеных пунктаў страцілі сувязь з раённымі цэнтрамі. Сотні вёсак (не кажучы пра жывёлагадоўчыя фермы) засталіся без электраэнергіі і радыё-, тэлефоннай сувязі.

Там, дзе пагуляла «вольная стихія», амаль зніклі многія дзесяткі тысяч гектараў азіміны, насеннага лубіну і шматгадовых траў. Вялікую, вельмі вялікую даніну сабрала паводка з тых вёсак, па якіх ці паблізу якіх праходзіла. Брала і сенам, і бульбай, і торфам, і цукровымі буракамі, і нават ільном, вымывала з глебы пажыўныя рэчывы.

А што хлебаробы? Яны сядзелі, склаўшы рукі, і пакорліва аддавалі ёй усё, што яна хацела? Не! Яны праследавалі яе на кожным кроку — і ўдзень, і ўначы, адчайна адбіраючы назад сваё дабро, сваё багацце, здабытае нястомнай штодзённай працай.

На дапамогу людзям прыйшла магутная тэхніка — іх найлепшы саюзнік: верталёты, «амфібіі», аўтамабілі-ўсюдыходы, трактары, аўтамашыны.

Людзі, безумоўна, не спасавалі перад стихіяй, не разгубіліся, а ў момант аргані-

заваліся і супрацьпаставілі ёй сваю вытрымку, настойлівасць, мужнасць і, зразумела, тэхніку. А, галоўнае, не засталіся сам-насам са стихіяй. З першага ж дня бяды яны атрымлівалі матэрыяльную і маральную падтрымку ад усіх гарадоў і абласцей рэспублікі.

Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі і ўрад рэспублікі стварылі ўрадавую камісію па барацьбе з паводкай і ліквідацыі яе вынікаў, якая сумесна з абласным, гарадскімі і раённымі штабамі, партыйнымі, савецкімі і гаспадарчымі органамі на месцах ажыццяўляла кіраўніцтва аварыйна-выратавальнымі і ўзнаўленчымі работамі.

Людзі не былі падрыхтаваны да барацьбы з восеньскай паводкай, аднак з гонарам вытрымалі гэтае выпрабаванне.

А як звяры? Ці былі яны гатовы да гэтай незвычайнай з'явы прыроды? І як інстынкт самазахавання дапамог ім выратавацца ад гэтага няшчасця?

Хачу адразу адзначыць, што пад словам «звяры» я маю на ўвазе не жывёльны свет у цэлым, а, у першую чаргу, буйных промыславых жывёл — дзікіх капытных і пушных звяроў — аленяў, ласёў, казуль, дзікоў, зайцоў, куніц і іншых.

Калі гаварыць аб промыславай фауне, то непасрэдна ёй паводка не нанесла вялікай шкоды: жывёлы ў час адчулі небяспеку і выйшлі з месцаў, якім пагражала затопленне, на больш высокія масівы ці грудкі, якія потым вытыркаліся з вады, як астравы ў моры. І заставаліся на такіх астравах у асноўным казулі, лісы і зайцы — у большасці выпадкаў нявостныя «моладзь» і аслабелыя жывёлы. Як аднесліся да гэтага людзі?

Нягледзячы на ​​сваю бяду, яны, часам адклаўшы выратаванне хатняга набытку, спяшаліся на дапамогу дзікім жывёлам. У Пінскім і Лунінецкім раёнах была арганізавана «эвакуацыя» зайцоў і казуль з маленькіх астраўкоў на «вялікую» зямлю.

Брэсцкі абласны савет Беларускага таварыства паляўнічых і рыбаловаў, не чакаючы, адразу ж звязаўся з раённымі таварыствамі, распарадзіўшыся арганізаваць патруляванне на чоўнах, асабліва на тых участках, якія ўжо затоплены ці якім з дня на дзень пагражала затопленне.

Задам міністра лясной гаспадаркі БССР у дзесяці раёнах вобласці было закрыта паляванне.

Перад абласным і раённымі саветамі БТТР стаяла задача: усімі сродкамі інфармаваць насельніцтва вобласці аб часовым закрыцці палявання і прыняць усе меры да выратавання дзікіх жывёл, узмацняючы барацьбу з браканьерствам. «Такім чынам, паводка не з'явілася катастрофай для дзікіх жывёл, — у заключэнне нашай гутаркі, якая адбылася ў Брэсцкай абласной інспекцыі па ахове прыроды ў снежні мінулага года, адзначыў старшы паляўніцтвазнаўца Сяргей Іванавіч Кушырук, — хоць, безумоўна, стварыла пэўныя цяжкасці для іх нармальнага жыцця. Парушыліся экалагічныя і біялагічныя сувязі. Жывёлы апынуліся ў незвычайных для сябе прыродных умовах — умовах павышанай канцэнтрацыі відаў у адной мясцовасці. А гэта — кепска. Па-першае, павялічылася магчымасць узнікнення эпідэміяў, па-другое, жывёлы ў такім стане — адносна лёгкая здабыча для драпежнікаў і браканьераў і, па-трэцяе, яшчэ невядома, як парушэнне звыклых умоў жыцця адаб'ецца на перыядзе гону, гэта значыць, на размнажэнні. Толькі веснавы ўлік дзікай фауны дасць больш дакладны і пэўны адказ на гэта пытанне — якую шкоду нанесла восеньская паводка жывёльнаму свету Брэсцчыны...»

І ў абласным таварыстве паляўнічых і рыбаловаў мяне таксама суцешылі, скажушы, што паводка не з'явілася надзвычай вялікай бядой для насельнікаў лесу. Інструктар Фёдар Фёдаравіч Патанін, адказваючы на ​​маё пытанне, падкрэсліў наступнае: «Закрыццё палявання — гэта мерапрыемства нумар адзін па выратаванні нашай фауны. Яно значна абмежавала магчымасць браканьерства і дало жывёлам час апамятацца пасля купання ў халоднай асенняй вадзе, страху і голаду і трох: прызвычаіцца да тых умоў, у якіх яны апынуліся».

Што ж, нам засталася набрацца цярдзення і пачакаць вынікаў веснавога ўліку жывёл. А вясна, як мы ведаем, — пара надзей.

Я. МІКЛАШЭУСКІ

г. Брэст.

У школу на «амфібіях».

Усе выйшлі на барацьбу са стихіяй.

ВЫПРАБАВАННЕ

Быў час, калі звер і чалавек амаль паўсюдна сустракаліся на лясных сцежках. Сустрэўшыся, дарогу саступаў той, хто быў дужэйшы, смялейшы.

Але вось у руках чалавека з'явілася палка, і звер пачаў адступіць на адлегласць палкі...

Мінулі яшчэ стагоддзі, і звер пачаў хавацца ад чалавека на адлегласці палёту стралы, а затым — палёту кулі, выпушчанай са ствала ружжа.

Нарэшце, людзі зразумелі, што дагэтуль адносіліся да «братоў сваіх меншых» не так, як гэта належала б рабіць разумнай істоты — чалавеку.

СТРЭЛЬБЫ ЗАСТАЛІСЯ ДОМА

Праз тыдзень адкрываўся асенне-зімовы палляўнічы сезон. Аляксандр Бурван, Іван Салівон і яшчэ некалькі чалавек зайшлі да старшыні свайго палляўнічага калектыву, дырэктара Сушыцкай васмігодкі А. К. Гарагляда, каб параіцца пра сёतो і магчыма, у адну з бліжэйшых раніц адправіцца ў аблюбаваны лес.

— Адкрыццё паллявання — справа цікавая, — пачаў Аляксандр Канстанцінавіч, — аднак на гэты раз, таварышы, яго, мабыць, не будзе наогул. Бачыце, як разліліся рэкі. Поймы затоплены, а вада прырывае. Відавочна, давядзецца не палляваць, а ратаваць звяроў ад пагібелі.

На агульным сходзе палляўнічых Гарадзішчанскага калектыву дамовіліся стварыць тры бригады і час ад часу рабіць на лодках патрульныя абходы па затопленых масівах.

...Роўня і надзвычай маляўнічы летняй парою берагі Піны, Ясельды, Прыпяці зніклі пад паўтараметровым пластом вады. Толькі сям-там, напалову затоплены вадою, быў відзён чорны лясняк ды дзе-нідзе, нібы рыжы гузік, праткнуты іголкай, стог.

За нармой лодкі мерна тарахціць матор. Дзесяткі два кіламетраў праплылі ўжо Іван Салівон і Аляксандр Бурван. У некаторых месцах ледзь прадзіраліся праз зараснікі кустоў на вёслах. Здаралася, што адштурхоўваліся імі, нібы шастамі: лодка шаравала днішчам па зямлі. І ўсюды — толькі вада, вада... Ды яшчэ халодны пранізлівы вецер.

— Адпраўляюся, Аляксандравіч, дамоў, — прамовіў Салівон. — Звяры, яны, напэўна, прадчуваюць, калі надыходзіць паводка і пакідаюць свае мясціны.

— Можна, і так, — згадзіўся Бурван. — Глянь вунь туды — нешта варухнулася!

— Ат, магчыма, птушка...

Лодка мерна пасоўвалася наперад. Палляўнічыя праплылі яшчэ метраў трыццаць і абодва ў адзін голас, не хаваючы пачуцця здзіўлення, сказалі:

— Гэта ж казуля!

Невялічкі, крокаў на пятнаццаць-дваццаць грудок, зарослы рэдкім кустоўем, ужо амаль схавала ледзяная вада. Некалі граціўзная жывёліна цяпер уяўляла істоту, на якую нельга было глядзець без жалю і спачування. Бакі ўпалі: відаць, галадала ўжо не першы дзень. Змакрэлая поўсць палямчылася, а тонкія ножкі дрыжэлі, нібы іх трасло токам.

Мужчыны пакінулі лодку, плёхаючы гумавымі ботамі па неглыбокай вадзе, пайшлі насустрач абясціленай жывёліне. Тая спачатку насцярожана глядзела на неведомых гасцей, а потым, відаць, сабраўшы апошнія сілы, кінулася ўбок. Але бегчы не

было куды. Казуля зрабіла паварот, ні то паслізнулася, ні то за нешта зачэпілася, і плюхнулася ў ваду. Яна спрабавала падняцца, але зрабіць гэта ёй не ўдалася.

Наблізіліся палляўнічыя, і кожны заўважыў, што змучаная жывёліна глядзіць так, нібы хоча сказаць: «Ну, што ж, страляйце!» Яна не разумела, з якой мэтай прыплылі сюды гэтыя людзі. Яна не ведала, што іх стрэльбы вісяць сёння дома...

У хляве Салівона знайшлося месца, каб абагрэць і пакарміць выратаваную жывёліну. У той жа дзень палляўнічыя паведамілі аб гэтым здарэнні ў раён.

На наступны дзень казуля прыкметна павесялела, і яе выпусцілі ў лесе Сашнянскага лясніцтва.

— Значыць, не ўсе звяры ўратаваліся ад паводкі, — глядзячы, як пераскоквае пні казуля, сказаў Іван Салівон. І гэтыя яго словы мелі такі сэнс: трэба садзіцца ў лодкі.

Далейшы агляд грудноў, якія ператварыліся ў нятульняыя мокрывы астраўкі, не быў безвыніковы. Праз некалькі дзён Аляксандр Гарагляд, Аляксандр Бурван і Іван Салівон ажыццявілі аперацыю «Дзед Мазай», аб якой паведамылася нават у «Правдзе». На адным з паўзатопленых астраўкоў сапраўдныя сябры прыроды адшукалі і перавезлі на сухую зямлю 13 казуль.

БЯДА ПЕРААДОЛЕНА

Шмат лугоў і палеткаў атапіла паводка ў калгасе «Прыпяць». Неабдымнае мора яе дацягнулася да самых сляб. У некаторых месцах размыла дарогі. Але калгаснікі кожны дзень ішлі на машынны двор, на фермы: жыццё амаль не змяніла свайго прывычнага рытму.

Вось і на гэты раз ледзь толькі пачало світаць, а даяркі фермы, што знаходзіцца непадалёк ад вёскі Церабеня, былі ўжо на месцы. Раздалі жывёле кармы, пачалі даіць кароў. Раптам хтосьці крыкнуў:

— Ласіха прыйшла!..

— Усе ўсхапіліся з месц.

— Дзе?

— На двары...

Ля фермы сапраўды стаяла ласіха. Яна была мокрыя, з-пад бруха капала вада. Запалыя бакі ўздыхаліся і апускаліся, як навальскія мяхі.

— Ты глядзі, гэта ж з такога мора выплыла! — заўважыла даярка Настася Лявоцкая.

— Яна выплыла, а вось што гэта вунь там? — запыталася загалічца фермы Ева Кандраціў.

Пад нагамі жанчыны заплёхала вада. Яна даходзіла ўжо вышэй костачак, але даяркі і не думалі спыняцца. Іх нібы цягнуў да сябе рыжываты прадмет. Яны пазналі ўжо, што гэта такое, і, нягледзячы, што вада становілася ўсё глыбей і глыбей, паспешліва крочылі наперад.

Гэта было ляснян. Над вадой яно трымала толькі галаву.

Да сухой зямлі заставалася ўжо нямнога, але, відаць, на гэтым месцы пакінулі яго апошнія сілы. Жанчыны паспрабавалі дапамагчы ляснянці падняцца, але яно не хацела стаць на ногі.

— Трэба ўзяць поспілку, і на поспілцы вынесем яго, — падала думку Тацяяна Ліра.

Тры дні ў асобным катуху жыло на ферме ляснян. Даяркі абцерлі, пакармілі яго. І ўсе тры дні па маладым хвойнічку, што расце ля фермы, блукала ласіха.

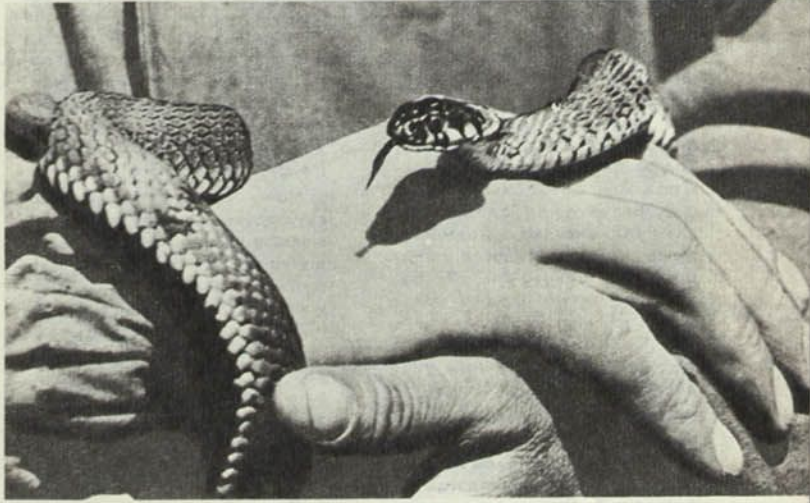
Калі ж, нарэшце, ляснян выпусцілі, тое доўга не хацела адыходзіць ад сцен цёплай будыніны.

А ў гэты час непадалёк ад вёскі, за пачарнелымі хмызнякамі, ледзь выбраўся на маленькі астравок стары лось. Відаць,

Затоплены астравок.

Нават вузы і гадзюкі шукалі прытулку ў людзей.

Фота Ю. Іванова, Л. Папковіча і М. Самайловіча

нямала праплыў і прайшоў ён па бязмежнай прасторы вады. Мокрая поўсць не сарвала. Ён увесь дрыжаў. Каб не паваліцца, шырока расставіў ногі. Галава з вялізнымі рагамі зрабілася цяжкай і апусцілася амаль да самай зямлі.

Так і заўважылі змучанага звера члены калгаснай арганізацыі таварыства аховы прыроды, якія выпадкова плылі тут на лодцы. У той жа дзень прывезлі сена. Але лось нават не краў яго.

— Што ж вы, не ведалі, што лось сена не есць? — заўважыў на наступны дзень намеснік старшыні калгаса Міхаіл Васільевіч Бязручка і сам накіраваўся да пацярпеўшага.

Пакадаць лася на астраўку — значыла пакадаць на пагібель. Але як перавезці звера на сухое месца?

Вырашылі зачапіць за рогі вярхоўку, а самім сеці ў лодкі. Лось спачатку не хацеў кранацца з месца, але потым «згадзіўся» на пераход праз ваду. Цяжка сказаць, што было прычынай гэтай згоды — абьякаваць да ўсялякага страху ці, можа, разуменне чалавечай даброты.

Пінскі раён.

I. КАВАЛЬ

ЗМЯНЕННІ ФАУНЫ, ВЫКЛІКАНЫЯ ПАВОДКАЙ

Калі мы гаворым пра страты, якія нанесла паводка, то не павінны забываць і пра іншыя, на першы погляд непрыкметныя страты — страты, нанесеныя самой прыродай, у якой адбыліся значныя змены і аказаліся парушанымі біялагічныя сувязі, якія не хутка адновяцца.

Дык вось, нас цікавяць біялагічныя з'явы, якія адбыліся ў гэты трывожны час. На астраўках, акружаных вадой, пазбіраліся зайцы, часамі разам з лісамі, якія зайцоў не чапалі. Назіраліся зборы кратоў. У асобных месцах жывёл спрабавалі выратаваць, перавозчы іх у лодках на больш узвышаныя участкі. Але кратам належыць на зімоўку ісці глыбока ў глебу. Дзе ж гэтыя звяркі знойдуць плячоўкі з дастаткова нізкім узроўнем грунтавых вод, каб вада не залівала іх нор? Якая шкода нанесена гэтаму віду, будзе магчыма вызначыць па колькасці шкурак, якія павінны здаваць нарыхтоўшчыкі. Такое зніжэнне ў бліжэйшыя гады непазбежна. Непазбежна таму, што парушаны ланцугі кармлення, якія адаб'юцца як на арганізмах, якімі кормяцца кратамі, так і на тых звярках, якія кормяцца кратамі. Тое ж самае можна сказаць і пра мышападобных грызуноў. Безумоўна, адначасова загінула мноства шкоднікаў, прынамсі, глебавыя лічынкі шкодных жукоў, але з іх пагібельна зменшыцца і колькасць карысных жывёл, якія імі кормяцца. Напрыклад, тых самых кратоў, якім удалося выратавацца.

Многія дзікія жывёлы перасяліліся на поўнач Палесся, дзе назіралася іх скачэнасць, якая прыводзіць да эпідэміяў. Напрыклад, сярод

лісаў была заўважана вялікая колькасць шалёных звяркоў.

У дамах, асабліва на гарышчах, з'явіліся змеі. Туды ж, ратуючыся ад паводкі, залезлі і падукі. Нам вядомы два выпадкі нападения падукоў на людзей.

Выявілася, што свойскія свінні, у адрозненне ад дзікоў, дрэнна плаваюць, і шмат гэтых хатніх жывёл захлынулася і загінула.

Але не менш важныя і малыя формы жыцця. Ніхто пакуль не можа вызначыць змяненні глебай флоры і фауны. Тут неабходна правесці абследаванні сіламі глебавых мікрабіёлагаў і энтамалагаў.

Наўрад такое доўгае знаходжанне ў халоднай вадзе і ў прамёрзлай мокрай глебе бактэрыяльнай флоры, цесна звязанай з ураджайнасцю, глебавых прасцейшых, насякомых і чарвякоў-глебаўтваральнікаў, галоўным чынам дажджавых чарвякоў, без якіх не ўтвараюцца ні структурнасць глебы, ні сам чарназём, не адаб'ецца на іх саставе і колькасці. Нашы вопыты паказалі, што дажджавыя чарвякі могуць знаходзіцца пад вадой не больш 3—5 гадзін, у залежнасці ад іх памераў і відаў.

Можа, варта ў першую чаргу падумаць пра іх рэакліматызацыю, пра завоз іх у вобласць з іншых месц рэспублікі, таму што яны, бласпярэчна, загінулі ў затопленых раёнах. Варта падумаць пра ўзнаўленне асобных відаў жывёл, не забываючы, што ад дроблей у прыродзе залежыць шмат — дробязей у ёй, фактычна, няма.

M. АС

г. Брэст.

АРЛАН-БЕЛАХВОСТ

В. ВАДКОўСкі,
кандыдат біялагічных навук

Гэту прыгожую і велічную птушку з характэрным абліччам драпежніка, якая жыве ў нас, у Беларусі, мала хто ведае, таму што яна вельмі асцярожная і сустрэкаецца надзвычай рэдка.

Пра арлана-белахвоста ўпершыню ўпамінае выдатны даследчык арнітафауны Беларусі В. Шнітнікаў (1913), адзначаючы, што гэты від гнездзіцца ў маёнтку Пяскі Гродзенскай губерні.

Гняздо арлана з птушанём было знойдзена ў 1940 годзе на старой асіне ў ялова-шыракалістым лесе Бярэзінскага запаведніка І. Сяржаніным. В. Сямашка адзначае нядаўняе (1959) гнездаванне пары арланаў у лясках Пяскоўскага сельсавета, паблізу гарадскога пасёлка Масты.

У 1966 г. дырэктар Івацэвіцкага лясгаса Г. Тэдар паведаміў нам пра гнездаванне арланаў-белахвостаў на тэрыторыі Пяскоўскага лясніцтва. Птушкі гнездзіліся ў тым жа месцы, у якім пяцьдзесят шэсць гадоў таму назад іх бачыў В. Шнітнікаў. У наваколлі Выганаўскага возера пара арланаў займае сваё гняздо з 1948 года.

У раёне некаторых рыбгасаў арлан-белахвост не толькі гнездзіцца, але і зімуе. Напрыклад, на сажалках рыбгаса «Страдач» з 1963 па 1966 г. зімой назіралі арлана, які трымаўся каля незамерзлага канала, паблізу пятай і сёмай сажалак. Ён карміўся дохлай рыбай, а таксама нападаў на качак, якія зімавалі на канале.

У рыбгасе «Чырвоная Зорка» Жыткавіцкага раёна арланы жывуць шмат гадоў. Вясной 1968 г. на сажалцы № 3, дзе быў паморак рыбы, кармілася 13 птушак. Яны паводзілі сябе вельмі асцярожна і жылі на адным і тым жа месцы, назіраючы за наваколлем з самых высокіх дрэў. Чалавека бліжэй чым на 150—200 метраў не падпусkali.

Раней арлана адстрэльвалі як шкодную для рыбнай гаспадаркі птушку. З 1960 па 1969 год толькі ў дзсяці раёнах Беларусі было знішчана 14 арланаў. Акрамя прамога знішчэння, прычынай памяншэння колькасці птушак гэтага віду з'яўляецца гаспадарчая дзейнасць чалавека — змяненне біятопаў, высечка дрэў з гнездамі птушак, ужыванне пестыцыдаў і г. д.

Зараз на тэрыторыі рэспублікі гнездзіцца ўсяго 3 пары птушак: на Выганаўскім возеры, у наваколлі рыбгаса «Чырвоная Зорка», і на Асвейскім возеры. На Асвеі арлана бачылі ў 1962 і 1966 гадах, а летам 1967 г. мясцовыя паляўнічыя ўзялі з гнязда дваіх птушанят арлана, якія потым жылі ў няволі.

У еўрапейскай частцы СССР і ў шэрагу краін Еўропы арлан-белахвост амаль цалкам знішчаны (Дзяменцьеў, 1951). У Беларусі арлан — рэдкі, знікаючы від, які неабходна цалкам і паўсюдна ахоўваць. Гнездзіцца арланы пачынаюць рана. У наваколлі рыбгаса «Чырвоная Зорка» пара арланаў з'яўляецца на месцы гнездавання ў студзені — лютым. Адна з птушак прылятае ў сярэдзіне месяца, другая — у апошняй дэкадзе лютага. Часам яны застаюцца тут усю зіму, падбіраючы на зімавальных сажалках дохлую рыбу.

У канцы сакавіка арланы спарваюцца. У гэты перыяд яны сядзяць побач на высокіх соснах. Чуюцца ціхія гукі «клі-клі-клі», якія часам пераходзяць у свіст, птушкі дакранаюцца адна да адной дзюбамі.

У красавіку, калі самка наседжае яйкі, на сажалках рэгулярна з'яўляецца толькі адзін арлан.

Маладыя арланы, якія лятаюць разам з самкай, былі заўважаны ў жніўні. Хвасты ў іх, у адрозненне ад старых птушак, — брудна-жоўтага колеру.

Арлан робіць гнезды даволі вялікія: даўжыня — 1,8, шырыня — 1,6, вышыня — 0,4, глыбіня латка — 0,04 метра. Вядомае шматгадовае гняздо арлана-белахвоста на паўночным беразе Выганаўскага возера за семсот метраў ад берагавой лініі пабудавана на сухой сасне на вышыні шаснаццаці метраў.

Дадзеных пра кармленне арлана ў нашай краіне вельмі мала. Шнітнікаў адзначае, што арлан-белахвост даволі лёгка трапляе ў капкан з прынадай (рыбай). Увосень часта нападае на свойскіх гусей і буслоў, якія не адцялялі ў вырай. На сажалках рыбгасаў Беларусі арлан-белахвост ахвотна падбірае аслабелую рыбу. Аналіз змесціва 12 пагадак арлана-белахвоста, якія мы сабралі ў рыбгасе «Чырвоная Зорка» летам 1968 г., паказаў, што асноўнай ежай птушкі была рыба — карп-двухгодак — вагою 180—300 грамаў.

На Выганаўскім возеры арлан з'яўляецца паліфагам. З рыб у яго рацыён уваходзяць: лешч, шчупак, сярэбраны карась, лінь, плотка і акунь. Найбольшую ўдзельную вагу ў рацыёне арлана займае лешч — 22,92 працэнта вагі ўсёй рыбы, якую ён есць, потым — сярэбраны карась — 9,34 працэнта, шчупак — 7,86 працэнта. На гняздо птушкі прыносяць рыбу вагой ад 180 да 900 грамаў: ляшча — 250—900, шчулака — 220—450, карася — 150—300, акуня — 150 і плотку — 80.

У рыбгасе «Волма» Чэрвеньскага раёна быў забіт арлан-белахвост тады, калі ён нёс у кіпцюрах буйнога карпа. Пасля стрэлу ён пралацеў яшчэ больш як 100 метраў і ўпаў мёртвы. Калі паклалі на вагі яшчэ жывога карпа, ён заважыў 4 кілаграмы.

З птушак арлан аддае перавагу паганкам, крыжанкам (самцам і самкам), чырвонагаловым ныркам — найбольш масавым відам птушак Выганаўскага возера, якія ў корме драпежніка займаюць першае месца. Апроч таго, арланы прыносялі таксама чыркой (свістунка і траскунка), лысух і нават зялёных дзятлаў. Пара арланаў, якая гнездзіцца на Асвейскім возеры, нападае на андатру, зімой і восенню падбірае іх тушкі, кінутыя паляўнічымі.

Арланы — дакладныя індикатары стану зімуючай у сажалках рыбы. Яны своечасова з'яўляюцца ў раёне менавіта той сажалкі, дзе пачынае гінуць рыба. На кармёжцы птушкі звычайна асцярожныя. Яны не адразу пакідаюць свае назіральныя пункты — высокія дрэвы. Спачатку назіраюць за варонамі і крумкачамі, што падбіраюць і дзяўбуць рыбу на лёдзе. Потым апускаюцца на дамбы і «пехатою» накіроўваюцца да адтулін, ля якіх жывуць гэтыя птушкі. Пры іх набліжэнні вароны адлятаюць. Арланы прымаюцца за ежу, прытрымліваючы рыбу лапамі і адрываючы ад яе невялікія кавалкі.

Нягледзячы на сваю прыродную асцярожнасць, арлан-белахвост пры добразычлівых адносінах да яго чалавека можа быць даверлівым. Вось прыклад. У рыбгасе «Чырвоная Зорка» ўсю вясну і лета 1968 г. на сажалцы № 5 трымаўся адзін арлан, відаць, малады. У гэтую сажалку быў выпушчаны двухгадовы карп — дарэчы, вельмі мізэрны, — і ля дамбаў было шмат снулай рыбы. Ёю і карміўся арлан. Часта ён садзіўся на калы, што тырчалі з вады, да якіх прымацоўваліся столікі, прызначаныя для раскладвання корму рыбе. Птушка была вельмі даверлівай. Яна падпускала лодку з рабочымі, што падвозілі корм, на дваццаць пяць-трыццаць метраў. Для адпачынку і начлегу арлан выбіраў вяршаліну сасны, якая была за 50 метраў ад склада, дзе захоўваўся камбікорм.

Улюбёны спосаб палявання арлана — пагоня за здабычай над паверхняй вады. У рыбгасе «Страдач» у канцы верасня 1965 г. мы назіралі за арланам, які некалькі разоў спрабаваў атакаваць чараду лысух з 20 птушак, якія ляцелі. Драпежнік зніжаўся да паверхні вады, загадзя выпускаў кіпцюры і спрабаваў адбіць ад групы хаця б адну птушку. Але лысухі селі на ваду і пачалі ныраць, граблі лапамі так, што вада нібыта «кіпела» ад пырскаў, якія шчыльнай вадзяной заслонай закрывалі ўсю чараду, перашкаджаючы арлану выбраць сабе ахвяру. Такія арганізаваныя абаронныя паводзіны лысух зьявілі на нішто ўсе намаганні драпежніка схаліць птушку.

Параўнаўча невялікі набор кармавых звычак — выгляджанне, ныранне з разлёту і пагоня за ахвярай — дазваляе арлану-белахвосту здабываць толькі падранкаў, хворых, мала рухомых і неасцярожных маладых птушак.

Звычайна арлан лятае на вялікай вышыні, высочваючы здабычу. Заўважыўшы яе, арлан пачынае кругамі зніжацца. Апусціўшыся на вышыню 80—100 метраў, ён склаўшы крылы і выпусціўшы кіпцюры, пачынае імкліва падаць, з шумам рассякаючы паветра.

Паляўнічыя ўчасткі арланаў даволі абсяжныя і дасягаюць 300 квадратных кіламетраў. Арланы, якія гнездзяцца ў Беларусі, выкарыстоўваюць для палявання тэрыторыі азёр — Асвейскага (58 кв. км), Выганаўскага (26 кв. км). Невялікія паляўнічыя ўчасткі арланаў, што гнездзяцца ў рэспубліцы, відаць, сведчаць пра тое, што арланы ў нас вельмі добра забяспечаны ежай, асабліва ў раёне рыбгасаў.

Восенню рэгулярна з'яўляюцца арланы ў рыбгасе «Трэмя» і садзяцца «дзяджурцы» на зусім яшчэ тонкі лёд, назіраючы за рухам рыбы. Яны збіраюць таксама рыбу, якую рабочыя выкідаюць на лёд. Часам адбіраюць здабычу ў крумкачоў.

Ранены арлан, які жыве ў няволі ў гэтым рыбгасе, вельмі хутка стаў ручным: рэагаваў, калі яго клікалі, і ахвотна браў з рук рабочых свежую рыбу.

Размах крылаў у арлана-белахвоста — да двух з палавінай метраў. Гэта самая буйная драпежная птушка арнітафауны Беларусі. І від гэты трэба захаваць як жывы помнік прыроды. Інакш ён знікне.

Гняздо арлана-белахвоста каля Выганаўскага возера.

Птушанё арлана-белахвоста.

Фота Б. Галадушкі

«ЧЫРВОНАЯ КНИГА СССР»

За апошнія 100 гадоў чалавецтва страціла больш як 50 відаў рэдкіх і каштоўных звяроў і птушак. У выніку развіцця прамысловасці і асваення чалавекам вялізных абсягаў Сібіры і Далёкага Усходу ўзнікае пагроза вымірання некаторых відаў жывёл і раслін. Такое становішча выклікае трывогу за далейшы лёс карысных і рэдкіх прадстаўнікоў жывёльнага і расліннага свету.

Выкананнем Пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР па ахове прыроды з'яўляецца зацвярджэнне Міністэрствам сельскай гаспадаркі СССР «Чырвонай кнігі СССР» — кнігі, у якую будуць занесены рэдкія і тыя, што знаходзяцца пад пагрозай знікнення, віды млекакормячых, птушак, рэптылій, амфібіяў, рыб, беспазваночных і вышэйшых раслін.

Зацверджана таксама і Палажэнне аб «Чырвонай кнізе СССР», згодна з якім падставай для ўключэння ў гэтую кнігу таго ці іншага віду жывёл могуць быць прапановы, унесеныя навукова-даследчымі і іншымі дзяржаўнымі і грамадскімі арганізацыямі, а таксама асобнымі вучонымі. Канчатковае рашэнне аб унясенні рэдкіх жывёл і раслін у «Чырвоную кнігу» прымаецца Міністэрствам сельскай гаспадаркі СССР па ўзгадненню з Саветамі Міністраў саюзных рэспублік.

«Чырвоная кніга СССР» складаецца з асобных лістоў, дзе адзначаюцца наступныя дадзеныя: статус, распаўсюджанне, асноўныя месцы жыцця, колькасць у прыродзе, звесткі пра размнажэнне, прычыны змянення колькасці і арэалы, прынятыя і неабходныя меры аховы. Тут жа змяшчаецца карта распаўсюджвання і фатаграфіі або малюнкi гэтага віду жывёл і раслін.

Узноўленыя віды жывёл і раслін падлягаюць выключэнню з «Чырвонай кнігі СССР».

У канцы лістапада 1974 года адбылося пашыранае пасяджэнне навукова-тэхнічнага савета Галоўнага ўпраўлення па ахове прыроды, запаведнікаў і паляўнічай гаспадарцы МСГ СССР, на якім прысутнічалі буйнейшыя вучоныя сталіцы (прафесары В. Гептнер, А. Баннікаў, Ю. Ісакоў і іншыя), а таксама вучоныя — прадстаўнікі Акадэміі навук усіх саюзных рэспублік і супрацоўнікі рэспубліканскіх камітэтаў па ахове прыроды. Такі вялікі і прадстаўнічы кворум вучоных краіны разгледзеў, абмеркаваў і зацвердзіў спісы тых відаў жывёл і раслін, якія павінны быць унесены ў «Чырвоную кнігу СССР». Усе рэкамендуемыя віды раздзелены на тры катэгорыі: 1) тыя, што знікаюць, колькасць і арэал якіх скарачаюцца да крытычнага ўзроўню і працягваюць скарачацца ў выніку перапрамыслу і знішчэння. Гэтыя віды жывёл ці раслін знаходзяцца пад рэальнай пагрозай знікнення або зніклі на тэрыторыі СССР. Яны не могуць выжыць без актыўнага ўмяшання чалавека. Гэта група ўключае 64 віды млекакормячых (зубры, куланы, тыгры, леопарды, выхухалі, шэраг відаў кітоў, лятучых мышэй і іншыя), 47 відаў птушак (фламінга, белыя гусі, крэчаты і іншыя);

2) жывёлы і расліны, якія не знаходзяцца ў сучасны момант пад пагрозай знікнення, хоць іх колькасць або арэал мае пастаянную тэндэнцыю да скарачэння, і таму яны не гарантаваны ад пагрозы знікнення ў недалёкім будучым. Да гэтай групы належыць 20 відаў млекакормячых (мануль, барханная каты, горныя бараны і іншыя) і 42 віды птушак

(лебедзі клікун і шыпун, змеяеды, чорныя буслы, беркуты, скопы і іншыя);

3) рэдкія віды. У гэтую групу ўключаюць віды або падвіды, якія рэдка сустракаюцца па ўсяму арэалу, узровень і колькасць гэтых відаў — вельмі нізкія. За імі неабходны пастаянны кантроль.

Трэба адзначыць, што да зацвярджэння «Чырвонай кнігі СССР» у краіне была праведзена вялікая падрыхтоўчая работа. Усе саюзныя рэспублікі падрыхтавалі і абмеркавалі спісы рэдкіх відаў жывёл і раслін, якія падлягаюць ахове на тэрыторыі кожнай рэспублікі. Адным з вынікаў гэтай работы было правядзенне Акадэміяй навук СССР (у Маскве) Усеаюзнай нарады па ахове рэдкіх відаў млекакормячых. Пасяджэнне навукова-тэхнічнага савета — заключны этап гэтай важнай работы па ахове фауны і флоры. У абмеркаванні выступіла 26 чалавек. Вучоныя зацвердзілі спісы, у якія ўвайшлі 84 віды млекакормячых, 89 відаў птушак і 83 віды вышэйшых раслін (у тым ліку жэньшэнь, землярнічнае дрэва, ціс ягадны, сасна піцундская і іншыя) для ўнясення іх у «Чырвоную кнігу СССР», і намяцілі дзейсныя меры па іх ахове.

«Чырвоная кніга СССР» — гэта праграма правядзення цэлага комплексу прыродаахоўных мерапрыемстваў па ўсёй краіне (арганізацыя новых запаведнікаў, заказнікаў, папулярызацыя задач па ахове рэдкіх жывёл, раслін і іншае).

Нарада зацвердзіла пастаянную камісію, якой даручаны разгляд прапаноў па ўключэнню ў «Чырвоную кнігу СССР» новых відаў жывёл і раслін.

А. КУРСКОУ,
кандыдат біялагічных навук,
удзельнік нарады

НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ ПАРКІ—БАГАЦЦЕ ЦЫВІЛІЗАЦЫІ

У 1973 годзе Міністэрства сельскай гаспадаркі СССР накіравала ў Кенію дэлегацыю па вывучэнню нацыянальных паркаў. Савецкія спецыялісты з падобнымі мэтамі выязджалі і ў ЗША.

У 1967 годзе нацыянальны парк Злучаных Штатаў Амерыкі наведвала 140 мільянаў чалавек. Гандлёвыя фірмы атрымалі прыбытку 6,4 мільярда долараў, транспартныя — 952 мільёны.

Што такое нацыянальны, ці, як яшчэ кажуць, прыродны парк? Сутнасць яго вызначаецца дзвюма задачамі: служыць «эталонам прыроды» (навуковае значэнне) і задавальняць у шырокім маштабах культурна-эстэтычныя патрэбы насельніцтва (рэакрацыйныя магчымасці).

У нашай краіне нацыянальныя паркі створаны ў Прыбалтыцы, Кіі АССР і іншых месцах. Прыродны парк плануецца стварыць і ў Беларусі. Прэтэндуе на гэта месца Лагойшчына. Найўнасць гістарычных помнікаў сусветнага значэння (мемарыяльны комплекс «Хатынь»), маляўнічы ландшафты вадасховішча Вячэра, недалёка ад Мінска, дазваляюць назваць ёй найбольшы «прахадны бал».

Чэхаславацкі часопіс «Ахова прыроды» на працягу трох гадоў друкаваў матэрыялы пра нацыянальныя паркі свету. Ніжэй мы прыводзім вытрымкі з гэтага цыкла. (Пераклад са славацкай мовы В. Тарасевіча).

Аладар МАРЧАК

...Трохі больш пяцідзсяці гадоў аддзяляюць першыя палёты братаў Райт ад трыумфальных касмічных падарожжаў. Мы імкнемся да зорак і забываем пры гэтым на нашу родную планету.

А на ёй жывуць не толькі людзі. Сучасныя прадказальнікі — футуролагі на аснове папярэдняга развіцця тэхнікі могуць прадказаць, у якіх дамах мы будзем жыць праз трыццаць гадоў, якім будзе транспарт і якую вопратку мы будзем насіць. Але пытанне аб тым, якія змены адбудуцца ў прыродзе, у свеце раслін і жывёл, футуролагі звычайна пакідаюць без пэўнага адказу.

Сучасны чалавек ведае вельмі шмат аб тэхніцы, якой ён захапляецца, і мала — аб характэры прыроды. Не ўсе ўсведамляюць, што прырода валодае тымі багаццямі, якія людзям патрэбны, каб заставацца сапраўды людзьмі, а не ператварацца ў робатаў.

...Небяспека заключаецца ў падрыве прадуктыўных сіл навакольнага асяроддзя, у пагрозе здароваму жыццю чалавека. Аднак яе можна і неабходна папярэдзіць шляхам дасканалай арганізацыі выкарыстання прыродных багаццяў, клопатам аб іх у кожнай мясцовасці, вобласці, частцы свету.

Высакародныя задумы кіравалі тымі, хто стаяў на пачатку стварэння нацыянальных паркаў. У 1972 годзе споўнілася 100 гадоў з дня заснавання першага ў свеце нацыянальнага Йелаўстонаскага парку. Цяпер іх на Зямлі звыш 1200.

Самая вялікая колькасць нацыянальных паркаў — 32 (дадзеныя 1972 г.

Рэд.) — знаходзіцца на тэрыторыі ЗША, потым ідзе Японія — 23, Канада — 18; у Еўропе спіс узначальвае Югаславія — 18, Польшча — 12, Швецыя — 10.

Спіс краін у залежнасці ад плошчы паркаў узначальвае Канада (7.493.074 га), за ёй ідуць ЗША (5.530.066 га) і Танзанія (2.731.330 га).

Афрыка, Амерыка і Азія займаюць куды большыя плошчы, чым Еўропа, і не так шчыльна населены. З нашага пункту гледжання, больш аб'ектыўнае, і таму цікавейшае ўяўленне дае параўнанне плошчаў і колькасці нацыянальных паркаў у еўрапейскіх краінах. СССР мае 51 запаведнік (у нашай краіне, як вядома, развіццё сістэмы ахоўных тэрыторый ішло шляхам стварэння не нацыянальных паркаў, а запаведнікаў. Рэд.), якія размешчаны і на еўрапейскай частцы і за Уралам; ФРГ — 10 з плошчай 1.315.000 га; Швецыя — 10.630.350 га; Югаславія — 13.204.406 га; Італія — 4.188.236 га; Нарвегія — 2.157.500 га; Францыя — 4.120.350 га; Фінляндыя — 9.105.203 га; Польшча — 12.100.658 га; Чэхаславакія — 3.092.125 га.

Першыя нацыянальныя паркі сярод еўрапейскіх краін былі створаны ў Швецыі, Швейцарыі, Іспаніі, Італіі. Сярод усіх узятых пад ахову тэрыторый, самая старэйшая ў свеце — Белавежская пушча.

БЕЛАРУСКАЯ МІНЕРАЛЬНАЯ

Т. ЦИТОУНІНА,
старшы інжынер Дзяржкамітэта СМ БССР
па ахове прыроды

Мінеральную ваду людзі выкарыстоўваюць з даўніх часоў. Яна з'яўляецца даволі эфектыўным сродкам аднаўлення і захавання здароўя. Характэрная яе асаблівасць — розныя солявыя састаў і ўтрыманне лячэбных элементаў.

Гідрагеолагі Беларусі адкрылі мінеральную ваду ў Мінскай, Гомельскай, Магілёўскай і Віцебскай абласцях.

Каля трох дзесяткаў свідравін забяспечваюць лячэбнай вадой санаторыі «Крыніца», імя У. І. Леніна, «Нарач», «Лётцы». У 1972 годзе ў гэтых здравіцах паправілі сваё здароўе, карыстаючыся мінеральнай вадой, 29,7 тысячы чалавек, а ў 1973 годзе — 32,5 тысячы.

Ужо шмат гадоў выкарыстоўваецца беларуская мінеральная вада ў якасці стالовай, пітной. Попыт на яе ўзрастае з кожным годам. Аб гэтым красамоўна сведчаць наступныя лічбы. Калі ў 1970 годзе ў гандлёвую сетку было пастаўлена 2,9 мільёна бутэлек, то ў 1972—6, а ў 1973 — 7 мільёнаў бутэлек. У бліжэйшыя гады плануецца падвоіць забяспечэнне насельніцтва стالовай мінеральнай вадой. Акрамя гэтага, вялікай папулярнасцю ў Мінску карыстаецца купальны басейн, які запаўняецца гэтай вадой.

Аднак, нягледзячы на тое, што падземная вада адносіцца да тых прыродных рэсурсаў, якія ўзнаўляюцца (хаця для ўзнаўлення яе неабходны час ад стагоддзя да тысячгоддзя), мінеральную ваду можна выкарыстаць, як правіла, толькі адзін раз. У ходзе эксплуатацыі свідравін яна выпрацоўваецца, а пасля зусім знікае як месцанарадженне. Таму яшчэ ў мінулым стагоддзі вучоныя ўзялі пытанне аб неабходнасці аховы крыніц мінеральнай вады. Аднак толькі ў пачатку нашага стагоддзя былі прыняты першыя законы. Гутарка ішла аб мерах па недапушчэнню забруджвання крыніц і свідравін. Але мінеральная вада знаходзілася ў прыватнай уласнасці і з'яўлялася сродкам узбагачэння. А гэта ўскладняла, а іншы раз рабіла немагчымым правядзенне якіх-небудзь дзяржаўных ахоўных мерапрыемстваў.

Толькі пасля перамогі Кастрычніцкай рэвалюцыі Савецкі ўрад заканадаўча вырашыў, што мінеральная вада, якая мае лячэбныя ўласцівасці, павінна выкарыстоўвацца перш за ўсё для лячэбных і курортных мэт. Толькі ў выключных выпадках, са згоды адпаведных органаў аховы здароўя і ўпраўлення курортамі, яе дазваляецца выкарыстоўваць для іншых мэт.

Ахова падлягае ўся мінеральная вада незалежна ад ступені эксплуатацыі. Ахова яе, як і ахова ўсёй падземнай вады, заключаецца ў тым, каб не дапусціць забруджвання і засмечвання, а таксама знясілення яе запасаў.

Як жа ахоўваецца мінеральная вада ў нашай рэспубліцы? «Палажэнне аб курортах», зацверджанае Саветам Міністраў ССРС, устанавівае ахову крыніц лячэбнай вады як састаўную частку курортаў, іх лячэбны сродак. Для курортаў, якія выкарыстоўваюць мінеральную ваду ў лячэбных мэтах, устанавіваецца санітарная зона. У яе межах забараняюцца ўсякія работы, якія могуць адмоўна ўплываць на стан мінеральнай вады. Праект санітарнай зоны павінен быць распрацаваны і прадстаўлены на зацвярдженне ва ўстаноўленым парадку на працягу не больш як двух гадоў з часу адкрыцця курорта.

Санітарная зона складаецца з трох паясоў, у кожным з якіх устанавіваецца свой рэжым, які забяспечвае ахову крыніцы або свідравіны ад забруджвання, засмечвання і знясілення.

Нягледзячы на гэта патрабаванне, усе нашы санаторыі чамусьці пачынаюць выкарыстоўваць мінеральную ваду задоўга да складання праекта. Для санаторыя «Крыніца», напрыклад, праект складзены толькі ў 1973 годзе, хаця свідравіны зроблены і выкарыстоўваюцца з 1959—1966 гадоў. (У 1966 годзе пабудавана апошняя свідравіна). А ў 1974 годзе, калі ўжо былі ўстаноўлены і зацверджаны зоны ў межах строгага рэжыму, гэта значыць, у непасрэднай блізкасці ад свідравіны, пачалі пракладваць каналізацыйны калектар. Такое ж парушэнне тут было дапушчана і ў 1972 годзе.

У санітарных зонах строгага рэжыму пракладзены каналізацыйны калектар ля свідравіны мінеральнай вады ў Наваполацку. Тут, акрамя таго, разбуран павільён, у якім размешчана сама свідравіна.

У Верхнядзвінскім раёне на працягу некалькіх гадоў заставаўся без нагляду свідравіна, з якой фантанавала мінеральная вада і разлівалася па паверхні зямлі. І гэта ў той час, калі заканадаўства патрабуе, каб усе свідравіны былі прыведзены ў належны парадак.

Згодна з «Палажэннем аб курортах» рэсурсы мінеральнай вады з'яўляюцца адным з асноўных фактараў, які вызначае ўмяшчальнасць курорта. Аднак не ўсе санаторыі рэспублікі маюць тэхналагічныя схемы эксплуатацыі свідравін, якія забяспечваюць найбольш рацыянальную і тэхнічна правільную эксплуатацыю месцанарадженняў вады ўвогуле. Складаюцца гэтыя схемы звычайна з вялікім спазненнем, пасля шматгадовай эксплуатацыі свідравін.

ШПАЧЫНЫ ВОСТРАЎ

Пайшоўшы гадоў пяць таму назад на пенсію, Сяргей Якаўлевіч Гіраў пасяліўся пад Зембінам, у родных Ліпках. Купіў невялікі дом, перабудаваў, аднавіў яго, і атрымалася на дваіх з жонкай даволі ўтульнае жыллё.

Саўгас «Кастрычніцкі» Лагойскага раёна выдзеліў былому франтавіку ўчастак зямлі. Старыя пасадзілі сад, засеялі агарод.

...За сядзібаю, абнесенай агароджаю, — вялізны выган. А за ім, яшчэ далей, як вокам акінуць, — лугі, што цягнуцца да самае ракі Цны.

На выгане Сяргей Якаўлевіч і бачыў чародкі шпакоў. Прыляталі яны сюды з вёскі да фермы, што стаіць на ўзгорку. Кожны раз птушкі з шумам апускаліся на выгане і, пабліскаваючы чорнымі спінкамі, «пасвіліся». Потым нечакана, як па сігналу, усе ўзляталі, рабілі заздросны віраж і смела садзіліся на дах дома, хлеўчука.

— Не інакш, як шукаюць месцы пад гнезды, відаць, не хапае ім у Ліпках шпакоўняў, — заключыў Сяргей Якаўлевіч.

На наступны дзень на двары Гіравых, над яблынькамі, заблелі на высокіх жэрдах пяць новых шпакоўняў. Навасёлы знайшліся адразу. Са святаню і да вечара разлівалі над слябіай іх песні, чуліся ціўканне, пасвістанне. Мінула некалькі дзён. Гаспадар заўважыў, што ўсім не хапіла «кватэр»: ля шпакоўняў не-не ды ўсчыналіся спрэчкі. Тэрмінова давялося зрабіць і ўстанавіць, цяпер ужо над хлявом, яшчэ тры домкі.

Прышла новая вясна, і ўсё паўтарылася. Чароды шпакоў зляталіся на выган і пачыналі асаджваць дом Гіравых. Адно паспявалі захапіць домкі, а новыя, магчыма, залётныя, ці моладзь, канфлітавалі. Вялася адвечная барацьба за месца «пад сонцам».

Сяргей Якаўлевіч назіраў за крылатымі кватарантамі, паціскаў плячыма і прыкідваў: колькі ж яму патрэбна яшчэ паставіць шпакоўняў, каб задаволіць узрослыя попыт. І вось зноў у садзе, цяпер ужо сумешчаныя, па дзве-тры на адной жэрдцы, пачалі з'яўляцца шпачыныя кватэры.

Сяргей Якаўлевіч давёў шпачыны гарадок да п'яцідзесяці домкаў. Догляд, рамонт, замена домкаў і жэрдак, ахова шпакоў — асабліва, калі птушаняты малыя, — цяпер любімая справа Сяргея Якаўлевіча Гірава. Ён назірае за птушкамі, па магчымасці падіормілавае іх, і яны плацяць добром: як куры, шпацыруюць па двары, зала-таюць у сені і, зразумела, спяваюць увесь дзень.

Дзеці і дарослыя з цікавасцю ідуць да Гіравых паглядзець на «шпачыны востраў», паслухаць дзіўныя, магчыма, адзіныя шматгалосы хор — спевы шпакоў.

Вядома, шпакі прыносяць немалую карысць, знішчаючы шкоднікаў на нашых палях, у садах, агародах. Любоў да крылатых памочнікаў — не звычайная «слабасць», а чалавечы клопат.

Л. ПРАКОПЧЫК

З ПОШТЫ «РП»

ЦЯКУЦЬ РУЧАІ...

Не кожны гарадскі жыхар добра ведае цану вады, якую пастаянна прыносіць яму водаправод. Вось і ў нас, у Рэчыцы, людзі даўно прывыклі да таго, што вада, як кажуць, заўсёды знаходзіцца пад рукой — дома, на прадпрыемстве, ва ўстанове. Няспынная работа водаправоду, яго пастаянная спраўнасць для жыхароў горада сталі само сабой зразумелай з'явай. Сёння ніхто нават на дзень, на гадзіну не можа ўявіць сваю кватэру, сваё прадпрыемства без гэтай жыватворнай вільгаці. Але ці не гэтая акалічнасць — пастаянны дастатак вады — паступова выпрацавала ў людзей да яе вельмі неберажлівыя адносіны?

Сярод прадпрыемстваў, якія з'яўляюцца найбольш буйнымі спажывцамі вады, у першую чаргу трэба назваць ткацкую фабрыку, маслазавод, плодагароднінны, кансервавы, гідролізна-дражджавы і метызны заводы, вытворчэ дрэваапрацоўчае аб'яднанне, хлебакамбінат і іншыя. Між тым, калі запытаць у большасці кіраўнікоў, ці змагаюцца на падначаленых ім прадпрыемствах за ашчаднае выкарыстанне вады, адказ будзе амаль заўсёды адмоўны. Сяго-таго пытанне можа нават здзівіць: вады на прадпрыемствах бяруць столькі, колькі спатрэбіцца.

Праўда, у горадзе шмат што зроблена ўжо, каб ашчаднае выкарыстоўвалася, асабліва свежая, пітная вада на тэхнічных патрэбах. Так дзейнічае абаротная сістэма на метызным заводзе, якая дазваляе папярэдне ачышчаную ваду паўторна выкарыстоўваць на валачыльных машынах. Маслозавод адпрацаваную ваду ў кацельні і кампрэсарнай накіроўвае на градзірню і пасля ахалоджвання зноў пускае ў справу.

Добра вырашана пытанне ачысткі сцёкавай вады на гідролізна-дражджавым заводзе. Адпрацаваная і належным чынам ачышчаная вада гэтага прадпрыемства скідаецца ў чатыры вадаёмы. Але далей яе не выкарыстоўвае ні адно прадпрыемства, хоць толькі за суткі тут ачышчаецца больш як шэсць тысяч кубаметраў вады.

Перавыдаткаванне вады адчуваецца асабліва ў летнія месяцы, калі пачынаецца масавае паліванне агародаў. У выніку ціск у водаправодных лініях падае, бо кожная помпа артэзіянскай свідравіны не можа стварыць большы напор, чым рэлічана. І вось тады ва ўпраўленні водаправодна-каналізацыйнай гаспадаркі не сціхаюць тэлефонныя званкі: «Чаму няма вады? Чаму няма напору?» Людзі не ведаюць (а, магчыма, не хочуць ведаць), што настаў момант, калі трэба думаць аб ашчадным выдаткаванні вады.

Вады ў горадзе хапае, але яе, як і ўсялякую іншую сыравіну, неабходна выкарыстоўваць беражліва, па-гаспадарску.

М. ЧЫРЫК,
майстар каналізацыйнай гаспадаркі

г. Рэчыца.

ЛЕС ПЕРАДАЛІ?..

Яшчэ ў 1947 годзе лясы мясцовага значэння былі ператвораны ў калгасныя. 4 сакавіка 1968 года Савет Міністраў СССР зацвердзіў «Палажэнне аб калгасных лясах». Крыху пазней Міністэрства сельскай гаспадаркі СССР і Дзяржкамтэт лясной гаспадаркі СМ СССР выдалі «Правілы вядзення гаспадаркі ў калгасных лясах».

Заканадаўча-юрыдычныя аспекты перадачы калгаснага лесу маюць, як бачым, салідную аснову. Згодна з правіламі, калгасы, міжкалгасныя лясгэсы і лясніцтвы абавязаны праводзіць усе лесагаспадарчыя мерапрыемствы: улік фонду, высечкі, догляд, ахову і г. д.

Комплекс падобных работ гаспадаркі Круглянскага раёна самастойна забяспечыць не маглі, таму на пачатку 1972 года паўсюдна былі праведзены агульныя сходы калгаснікаў: ставілася пытанне аб перадачы калгасных масіваў у дзяржаўны фонд. Амаль усе гаспадаркі вырашылі яго станоўча. Толькі два калгасы «Маяк» (105 га) і «Кастрычнік» (132 га) не перадалі свае лясы.

Як праходзіла перадача-прыём? У першую чаргу прымаліся

глеба- і водаахоўныя насаджэнні, а таксама лясы на эрадыраваных землях. Участкі на патэнцыяльна прадуктыўных землях, як правіла, замацоўваліся за гаспадаркамі. Усяго было прынята 1380 гектараў лесу, размешчанага на 41 участку. У большасці сваёй — гэта маладнякі лісцевых парод. Відавочна, што такі лес патрабуе самай пільнай увагі. Неабходна думаць над паляпшэннем пароднага саставу, над павелічэннем колькасці цвердалістых парод (дуб, клён, рабіна), прэзвесці тэрміновыя высечкі догляду.

Лясы, прынятыя ў калгасах «Свабода», «50 гадоў Кастрычніка» і імя Калініна, прадстаўлены ў асноўным хваёвымі II—IV класаў узросту. Значыць, трэба клапаціцца аб павелічэнні і паляпшэнні якасці драўніны.

Былыя калгасныя лясы моцна захлаплены, знясілены бессістэмнымі высечкамі, пажаранебяспечныя.

Абласное ўпраўленне лясной гаспадаркі павінна было ўзяць на сябе ўсе клопаты па аднаўленню калгаснага лесу. Не ведаю, як у іншых раёнах, а ў нашым становішча незаздорнае.

Па-першае, не вырашана пытанне лясной аховы. Новыя аб'екты размешчаны дзе-нідзе больш чым за дзесяць кіламетраў ад месца жыхарства леснікоў. Прынятыя лясы ахоўваюцца, можна сказаць, сімвалічна. Па-другое, не праводзіцца санітарныя высечкі. Што можа зрабіць, скажам, ляснік В. Катляроў, за якім замацавана 395 га водаахоўных лясоў, а тут яшчэ перадалі 355 га, размешчаных на... шасці ўчастках, на адлегласці за дзесяць і больш кіламетраў?

Без належнай арганізацыі аховы, догляду былі калгасны лес так і застаецца дзіцем без носу. Ды і не нянькі ён патрабуе, а гаспадару.

У. БОНДАРАУ,
старшы дзяржінспектар аховы прыроды

Круглянскі раён.

ЯК АДНО ЦЭЛАЕ

Сіняўская мэблевая фабрыка вырасла з невялічкага лесапільнага завода. Цяпер гэта сучаснае прадпрыемства, якое выпускае прыгожую і зручную мэблю.

На фабрыцы распрацаваны дэталёвы план мерапрыемстваў па ахове прыроды. Усе яго пункты ўзгоднены з Мінскай абласной інспекцыяй аховы прыроды. Намечанае своечасова выконваецца.

Прыняты неабходныя захады па папярэджанню забруджвання тэрыторыі нафтапрадуктамі. Павільнены артэзіянскія свідравіны трымаюцца ва ўзорным парадку, праведзены рэмонт ачышчальных збудаванняў канчатковай ачысткі сцёкавых вод. Асобая ўвага надаецца стану пылаўлоўнікаў. Чатыры ўстаноўкі маркі Ц-1500 збіраюць за суткі 10 тон пылу і пілавіны. Пачаты работы па ўстаноўцы пылаўлоўнікаў у кацельні.

У правядзенні ўсіх мерапрыемстваў дзейную дапамогу адміністрацыі аказваюць партбюро фабрыкі і група народнага кантролю.

Старшыня групы народнага кантролю І. Кунцэвіч унёс прапанову па рацыянальнаму выкарыстанню падземных вод. У выніку быў пабудаваны бэсейн з фантанамі. Справа нават не ў эстэтыцы, а ў тым, што тут выкарыстаны кубаметры вады, якія раней пападалі ў сцёкі. Цяпер частка вады ахалоджваецца ў басейне і зноў паступае ў кампрэсары. Эканамічны эфект — 668 рублёў і 16 тыс. м³ вады ў год.

У час двухмесячніка па ахове прыроды калектыў фабрыкі правёў шэфскія санітарна-гігіенічныя работы па добраўпарадкаванню вёскі Сіняўка.

З поспехам працуюць на фабрыцы грамадскія інспектары па ахове прыроды. За добрыя паказчыкі вытворчасці і грамадскай дзейнасці партрэт інспектара І. Есіка вывешаны на Дошчу гонару.

Адміністрацыя і партыйная арганізацыя фабрыкі пытанні вытворчасці і аховы прыроды разглядаюць як адно цэлае.

П. МАСАРНОЎСкі,
старшы дзяржінспектар аховы прыроды

Клецкі раён.

БЕЗ ШКОДЫ ДЛЯ БЯРОЗЫ

«Ці павінны плакаць бярозы?» — так называўся артыкул кандыдата геаграфічных навук В. Еўціхевіча, надрукаваны ў другім нумары «Роднай прыроды» за мінулы год.

Аўтар, адзначаючы карысць бярозы, выказаў сур'ёзную заклапочанасць за лёс бярозавых гаёў у сувязі з парушэннямі

правіл пры здабычы соку. Прыводзіліся канкрэтныя факты, лічы. Нашы чытачы з асобнымі довадамі і разважаннямі т. Еўціхевіча не пагадзіліся. Вось іх заўвагі і меркаванні.

МОЖНА, ТОЛЬКІ АСЦЯРОЖНА

Разбярэмся па парадку... Навукова-даследчымі ўстановамі Беларусі, Украіны, РСФСР устаноўлена, што падсочка бярозы на яе рост і стан адмоўнага ўплыву не аказвае. Я пераканаўся ў гэтым на асабістым вопыце. З 1967 года падсочваю шэсць бяроз у Рагазанскім лясніцтве Кобрынскага лягаса і пакуль што ніякіх змен не заўважыў.

Адтуліны раблю на вышыні 30—50 сантыметраў ад паверхні зямлі сярэдзілкам дыяметрам 1,3 см, глыбінёй да 2 см, не лічачы таўшчыні кары. У дрэву ўбіваю жалезок. Пасля спынення падсочки адтуліну забіваю сырой глінаю. На наступны год каналы размяшчаю сантыметраў на дзесяць вышэй ці на тым жа ўзроўні, але з другога боку. Больш дзвюх адтулін не раблю нават на самых старых бярозах.

Бярозавы сок... Што не кажы, а ігнараваць яго поўнасю мы не можам. Прыемны напітак. Акрамя цукру, утрымлівае калій, кальцій, жалеза і іншыя мікраэлементы. Паляпшае абмен рэчываў у арганізме, ужываецца як жоўцягонны сродак.

Не, нарыхтоўку соку спыняць нельга. Спасыланне аўтара на нерэнтабельнасць памылковае. Наадварот, кошт бярозавога соку з аднаго гектара перзвышае кошт драўніны. Але сутнасць не ў гэтым. Мы павінны і сок браць, і бярозы захоўваць.

Неабходна толькі распрацаваць больш дасканалую тэхналогію здабычы соку і правілы падсочки, як гэта зроблена ў адносінах да сасны, і зацвердзіць іх у заканадаўчым парадку. Пакуль існуе самадзейнасць — будучы і парушэнні.

Пры парушэнні правіл — прымяняць штрафныя санкцыі, як за пашкоджанне лесу. Маніполія падсочки павінна належаць лесагаспадарчым органам. Падсочку дазваляць толькі пры наяўнасці лесабілетаў, а ў калгасных лясах — пісьмовага дазволу праўлення калгаса.

І. КОУШАР,
інжынер-лесавод, ганаровы член Беларускага таварыства аховы прыроды

ПОПЫТ РАСЦЕ

Бярозавыя гаі займаюць у БССР звыш 1 мільёна гектараў. Каштоўнасць іх вызначаецца не толькі драўнінай, але і ягадамі, грыбамі, лекавай сыравінай і сокам. Не трэба, зразумела, забывацца пра эздараўленча-эстэтычнае значэнне. Таму разважання В. Еўціхевіча аб бярозавых гаях мне зразумелы. Але, на мой погляд, трэба тое-сёе ўдакладніць.

Перад харчовай прамысловасцю ставіцца задача па пашырэнню асартыменту прадуктаў харчавання, а перад лясгасамі — павялічыць аб'ём прадукцыі пачочнага карыстання і асабліва ўвага надаецца бярозавому соку. Інтэрэсы двух зацікаўленых бакоў супадаюць.

Для падсочки рэкамендуецца толькі здаровыя дрэвы з добра развітай кронай і дыяметрам ствала не менш як дваццаць сантыметраў. Падсочка звычайна спыняецца за пяць гадоў да высечкі. За вясну адна бяроза дае каля 80 кг соку, асобныя экзэмпляры — 200.

На колькасныя і якасныя паказчыкі бярозавога соку ўплывае месца, дзе растуць бярозы. Насаджэнні на балотах даюць больш соку, але цукру ў ім менш.

Лясгасы Беларусі праводзяць падсочку, карыстаючыся інструкцыяй, зацверджанай Міністэрствам лясной гаспадаркі БССР у 1969 годзе. Летась яна была дапоўнена.

Згодна з інструкцыяй нагрузка на дрэва прадугледжваецца ў залежнасці ад яго дыяметра: 20—27 см — адзін канал, 28—32 — два, 33—40 — тры, 41 і больш — чатыры. Каналы свідруюць з невялікім ухілам уніз. Пасля заканчэння падсочки адтуліны замазваюць звычайнай садовай змазкай.

Катэгарычна забараняецца весці падсочку ў парках, месцах масавага адпачынку, у ахоўных насаджэннях, зялёных зонах гарадоў і населеных пунктаў, уздоўж дарог і вадасховішчаў.

Попыт на бярозавы сок вялікі. Прамысловая нарыхтоўка ў рэспубліцы вядзецца з 1970 года. Тады было нарыхтавана 1009 тон, а ў 1974 г. — 17000. Штогод лясгасы могуць адпусціць на падсочку прыкладна 45,4 тыс. га бярозавых насаджэнняў. Аптымальная здабыча соку ў рэспубліцы можа дасягнуць мільёна тон. Фактычныя нарыхтоўкі пакуль што складаюць 1,6 працэнта ад магчымага аб'ёму.

Што датычыцца эканамічнай выгады, то вось яна: у мінулым годзе лясгасамі рэспублікі за сок атрымана 1,5 млн. рублёў. Прадбачу пярэчанні. Правільна, падсочка зніжае якасць драўніны. І я тут не згодзен з таварышам Коўшарам. Хаця пад другой палавінай яго довадаў гатоў падпісацца: сок, сабраны

з 1 га насаджэнняў, дае 1,6 тыс. рублёў прыбытку, г. зн. у дванаццаць разоў больш, чым драўніна, калі ўлічыць, што падсочка п'яціразовая.

Здабыча бярозавога соку — важны рэзерв лясной гаспадаркі. Аднак нарыхтоўка яго нярэдка стрымліваецца дрэннымі дарогамі, недахопам тары, транспарту і ўпаковачных матэрыялаў.

С. БІЧЫК,
выкладчык Беларускага тэхналагічнага інстытута імя М. С. Кірава

«РОДНАЯ ПРЫРОДА» АТРЫМАЛА АДКАЗ

«НАМЕРЫ ЗАСТАЮЦА НА ПАПЕРЫ»

У № 5 «Роднай прыроды» за мінулы год пад такім загаловакам быў апублікаваны артыкул, у якім расказвалася аб тым, што ў Міністэрстве мясцовай прамысловасці БССР недастаткова надаецца ўвагі ахове і рэчыяльнаму выкарыстанню прыродных рэсурсаў на пачатковых прадпрыемствах.

Як паведаміў рэдакцыі намеснік міністра Б. І. Пятроў, артыкул абмеркаваны на пасяджэнні камісіі па ахове працы. Прывядаюцца факты адпавядаюць сапраўднасці.

У апошнія гады Міністэрства больш настойліва займаецца ўзвядзеннем ачышчальных збудаванняў. Так, у 1973 годзе прадугледжвалася пабудова іх на 22 прадпрыемствах. Здадзены ў эксплуатацыю — на дваццаці. Ачышчальныя збудаванні цагельнага завода «Будзішча» на Гомельшчыне і Свіслацкага камбіната будаўнічых матэрыялаў уведзены ў дзеянне ў 1974 годзе. (Але ж пра гэта гаварылася і ў матэрыяле).

Летась ачышчальныя збудаванні ўзводзіліся на 15 прадпрыемствах. Пра іх заканчэнне ў адказе міністэрства гаворыцца так: «Увод у дзеянне будзе забяспечан у чацвёртым квартале». Адказ рэдакцыі падрыхтаваны 24 снежня 1974 года. Узнікае пытанне: няўжо ў міністэрстве за тыдзень маглі ўвесці ў дзеянне ўсе 15 ачышчальных сістэм?

Далей гутарка ідзе аб тым, што ў 1975 годзе ачышчальныя збудаванні мяркуецца ўвесці на 14, а ў 1976—1980 гадах — на 48 прадпрыемствах.

Але нічога не сказана аб галоўным: якія сродкі выдаткаваны і запланаваны на ўзвядзенне ачышчальных збудаванняў і якія асвоены. Ёсць спасылка, што, маўляў, падрадныя арганізацыі не спраўляюцца. Аднак, якія меры прыняты міністэрствам для паляпшэння кіраўніцтва будаўніцтвам, невядома.

Ні слова ў адказе не гаворыцца аб тым, ці плануецца далейшае ўкараненне абаротных і паўторных сістэм выкарыстання вады на прадпрыемствах.

Складваецца ўражанне, што да аховы і далейшага паляпшэння выкарыстання водных рэсурсаў на прадпрыемствах Міністэрства мясцовай прамысловасці БССР адносяцца як і раней.

«АПРАУДАНЫ ПАРУШАЛЬНІК»

Пад такім заглаўкам у № 4 «Роднай прыроды» за 1974 год быў апублікаваны артыкул, у якім расказвалася, што пракурор Кармянскага раёна тав. Літошка і народны суддзя тав. Клімянкоў паблжліва адносяцца да парушэнняў Закона аб ахове прыроды.

Як паведаміў рэдакцыі намеснік старшыні выканкома Кармянскага райсавета дэпутатаў працоўных тав. Мурашкоў, артыкул абмеркаваны на пасяджэнні выканкома райсавета. Тав. Літошка і тав. Клімянкоў, а таксама дырэктар саўгаса «Кармянскі» тав. Туроўчыку ўказана на недапушчальнасць падобных фактаў.

«КАЛІ ДБАЮЦЬ ТОЛЬКІ ПРА ПЛАН»

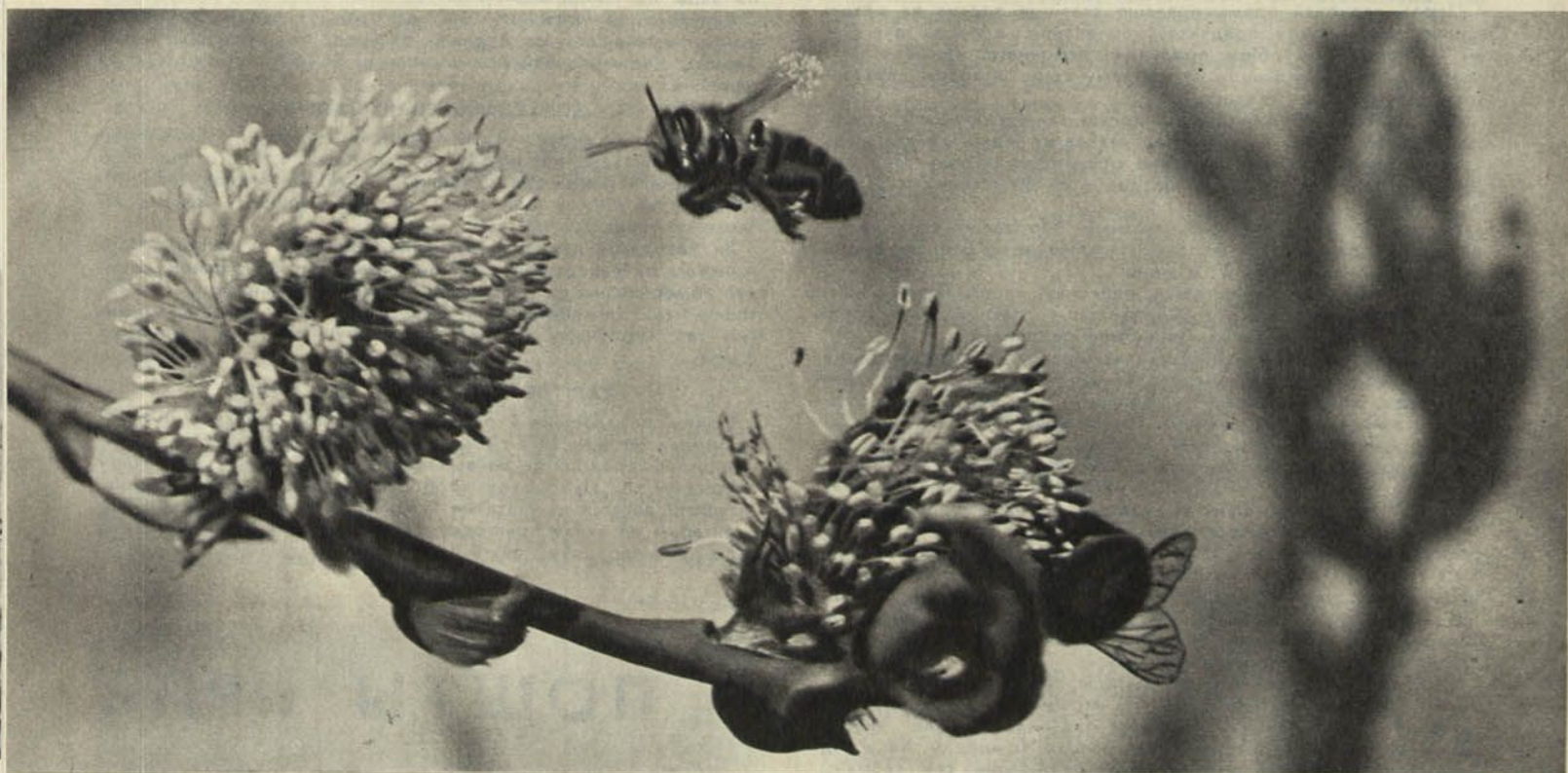
Факты, пададзеныя ў звестцы пад такой назвай («Родная прырода» № 4 за 1974 г.), мелі месца. Як паведаміў рэдакцыі старшыня Гарадоцкага райвыканкома тав. Сусалка, дырэктару лягаса Н. А. Цытрыкаву зроблена сур'ёзнае папярэджанне.

Робота лесапільні ўзята на кантроль старшым раённым інспектарам па ахове прыроды т. Кавалёвым. У бліжэйшыя два гады дрэваапрацоўчы цэх у Вярэччы будзе ліквідаван.

З ПОШТЫ «РП»

**3 ФОТААПАРАТАМ —
У СВЕТ ПРЫРОДЫ**

У рэдакцыю паштален часта прыносіць вялікія канверты. У іх — фатаграфіі. Што на гэты раз даслалі нашы няштатныя фотакарэспандэнты — аматары палявання з фотаапаратам? Звер глядзіць са здымка насцярожаным вокам ці птушка ўзмахнула крыламі перад узлётам? А, можа, што-небудзь рэдкае, незвычайнае? Менавіта такія здымкі свежыя і непаўторныя, як сама прырода, чакае рэдакцыя. Чакае, каб змясціць на старонках, каб парадаваць чытача і, вядома, аўтара.

У гэтым нумары — падборка здымкаў аб вясне Вячаслава Карагіна. Больш за ўсё ён любіць фатаграфавачь насякомых.

На ніжнім здымку — пчолка, якая ўдала схоплена ў палёце, здаецца, нават звініць, пералятаючы з аднаго пушыстага коціка на другі. Здымак зроблены «Зенітам», аб'ектыў «Таір-11» з наборам пераходных кольцаў. Вытрымка — 125. Фотатэхніка, як бачыце, нескладаная.

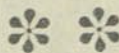
Прыемнае ўражанне пакідае і здымак з варонамі. Ледзь паказалася першая вада, паветра напоўнілася сакавіцкай вільгацю і цеплынёй, а хітрыя разведчыцы ўжо тут, шукаюць здабычу. Тэхніка, якой зроблен здымак, усё тая ж: «Зеніт», «Таір-11», светафільтр, бленда.

Трэба адзначыць, што здымкі многіх нашых чытачоў, змешчаныя пад рубрыкай «Паляванне з фотаапаратам», выкананы на высокім мастацкім і тэхнічным узроўні.

Але, на жаль, большасць фотаздымкаў, якія атрымлівае рэдакцыя, маюць нізкі тэхнічны ўзровень і няўдалае, а часам бездапаможнае кампазіцыйнае вырашэнне. У рэдакцыю прыходзяць і такія пісьмы, у якіх шчыра выказваецца просьба: «Парайце, калі ласка, як фатаграфавачь прыроду!»

Сапраўды, як яе фатаграфавачь? Што фатаграфавачь? Прырода — гэта ж неабсяжны свет: пералівы золата і пурпуру на заходзе сонца, россып алмазаў расы, бег азёрных хваляў і непагадзь, маляўнічыя ландшафты, непаўторныя моманты ў жыцці жывёл і птушак, незвычайныя формы насякомых, безліч кветак, ягад і грыбоў, адносіны чалавека да прыроды. Кароткай парадай тут не абыдзешся. І каб найбольш кваліфікавана іх зрабіць, рэдакцыя адкрывае новую рубрыку: «З фотаапаратам — у свет прыроды». З нумара ў нумар будуць змяшчацца нататкі аб асаблівасцях фатаграфавання пейзажаў, звяроў, птушак, насякомых, кветак, ягад, грыбоў. Вашы пажаданні, паважаныя чытачы, будуць заўсёды ўлічывацца — дасылайце іх у рэдакцыю. І здымкі, вядома.

М. ШАРАЙ

Яўген ВЕРАБЕЙ

СПАТКАННЕ З ВЯСНОЙ

1

Я іду па тратуары,
а на вуліцы цяплынь,
што, як плынь, адносіць мары
у лясную далячынь.

Нечакана цёпла стане,
а ці бачыш ты, калі
сыдзе снег, зямля адтане,
зарунеюць зноў палі.

Толькі ў небе пацяплее —
і хмурынкі ў ім заснуць,
ды яно не так сінее,
калі жаўранка не чуць.

Можна вазу, што без кветак,
і не ўбачыць на акне...
Неба, лес вакол, палетак —
вось малюнак, любы мне!

Не люблю я гарадскую
веснавую цішыню,
я па той вясне смуткую,
што сустрэў упершыню.

Засмяецца ручаямі,
снег у песні пералье,
гляне сінімі вачамі —
заглядзішся на яе.

Ці як, пахнучы бензінам —
не жасмінам — першы раз
у камбінезоне сінім
з плугам выйдзе ў ранні час...

А калі на свята Мая
пройдзе сонечнай хадой —
адурманіць, маладая,
зелянінай маладой.

2

Кожны раз з уцехай новай
я люблюся вясной,
за таёмнаю размовай
застае нас ранак з ёй:

толькі бліснуць у разорах
веснавыя ручаі,
заалеюць, нібы золак,
пералескі і гаі —

і я зноў стаю і мрою
пад крылом лясной зары,

прытуліўшыся шчакою
да бярозавай кары.

А жаўрук за ноч азябне
і, вітаючы вясну,
зноў да сэрца мне працягне
песні звонкую струну.

Толькі золак дажарэе —
пырсне сонечным святлом.
Неба, як аранжарэя,
зіхаціць блакітным шклом.

Тонкі, колкі ён настолькі
той блакіт, што камень кінь,—
завіняць вакол асколкі,
разаб'еш, як шывку, сіль.

3

...Летуценнік непапраўны,
еду ў весні лес хутчэй:
можа, свісне шпак сапраўдны,
можа, блісне хоць ручэй.

На спатканне еду з мілай,
тою першаю вясной,
што і зноў загаманіла
недзе ў заглушы лясной.

Усміхніся, чараўніца,
ты, зялёная каса,
што начамі часта снішся,
як жаночая краса!

Нейкай сілай незямною
ты хвалюеш сэрца мне!
Не сапернічаць з табою
беднай вулічнай вясне...

Толькі... дзе твая ўрачыстасць?
Дзе твой голас гаманкі?
Ці шпакі не гэтак свішчуць?
Ці не так шумяць гракі?

Ды я рад, што зноў тапчу я
паляваю баразну,
і пакрыўдзіць не хачу я
гэту мілую вясну.

Ці не зноў яна хвалюе?
Радасць кружыць галаву...
Гэта значыць, што жыву я,
па-сапраўднаму жыву!

Фота М. ШАРЯ

Музей
С. С. С. С. С.
1924

АФІЦЫЙНЫ АДДЗЕЛ

У ДЗЯРЖАЎНЫМ КАМІТЭЦЕ САВЕТА МІНІСТРАЎ БССР ПА АХОВЕ ПРЫРОДЫ

АБ ВЫКАНАННІ ПРАДПРЫЕМСТВАМІ І АРГАНІЗАЦЫЯМІ
ПАТРАБАВАННЯ АРТЫКУЛА 23 ЗЯМЕЛЬНАГА КОДЭКСА БССР
ПРЫ ВЫКАНАННІ РАБОТ, ЗВ'ЯЗАНЫХ З ПАРУШЭННЕМ
ГЛЕБАВАГА ПОКРЫВА

Дзяржаўны камітэт СМ БССР па ахове прыроды разгледзеў гэтае пытанне і адзначыў, што ў апошні час выкананне раённых Саветаў дэпутатаў працоўных для адводу на несельскагаспадарчыя патрэбы падбіраюць пераважна малакаштоўныя ў сельскай гаспадарцы землі. Поруч з гэтым узмацніўся кантроль землеўпарадкавальнай службы Міністэрства сельскай гаспадаркі БССР за выкананнем патрабаванняў артыкула 23 Зямельнага кодэкса БССР. Многія прадпрыемствы і арганізацыі перад пачаткам работ, звязаных з парушэннем глебавага покрыва, здымаюць урадлівы пласт, захоўваюць яго, а затым выкарыстоўваюць па прызначэнню.

Аднак ёсць і шмат грубых парушэнняў зямельнага заканадаўства па пытаннях аховы глебы. Большасць прадпрыемстваў Міністэрства мясцовай прамысловасці БССР, напрыклад, ускрываючы паклады гліны, адведзеныя на тэрыторыі сельскагаспадарчых угоддзяў, урадлівы пласт не здымаюць. Толькі ў Віцебскай вобласці так знішчана глебавае покрыва на плошчы больш як 30 гектараў. ДЗУ-104, 127, 155, 207, 212, 216, ДБР-13 і 19 Міністэрства будаўніцтва і эксплуатацыі аўтамабільных дарог БССР разам з грунтам прыдарожных палос союваюць і ўрадлівы пласт. ПМК-43, 56, 75, 89 Брэсцкага і Слуцкага трэстаў Міністэрства сельскай будаўніцтва БССР глебавае покрыва не здымаюць і не захоўваюць пры ўзвядзенні буйных аб'ектаў і праектаў інжынерных камунікацый.

Так адносяцца да ўрадлівага пласта зямлі Івацэвіцкая, Столінская, Круглянская, Расонская і іншыя будаўнічыя арганізацыі «Белміжкалгасбуда», трэсты № 2 і 9 Міністэрства прамысловы будаўніцтва БССР.

У Мінску пры ўзвядзенні асобных аб'ектаў праектна-каштарыснай дакументацыяй не прадугледжваецца зняццё і захоўванне глебы на будаўнічых пляцоўках і лініях камунікацый. Для праектаў чэплатрас, каналізацыі, водаправода ўрадлівы пласт не здымаецца. У выніку яго перамяшваюць з падсцілачным грунтам і знішчаюць. А патрэба ва ўрадлівай зямлі для добраўпарадкавання мікрараёнаў забяспечваецца за кошт завозу з прыгараднай зоны.

У сувязі з гэтым Дзяржаўны камітэт СМ БССР звярнуў увагу міністраў мясцовай прамысловасці, будаўніцтва і эксплуатацыі аўтамабільных дарог, сельскай будаўніцтва БССР на тое, што падведзеныя ім прадпрыемствы і будаўнічыя арганізацыі груба парушаюць адпаведны артыкул Зямельнага кодэкса БССР. Даведзена да ведама міністраў прамысловасці будаўнічых матэрыялаў, прамысловы будаўніцтва і старшын праўлення «Белміжкалгасбуда», што асобныя падначаленыя ім прадпрыемствы і будаўнічыя арганізацыі дапускаюць змяшчэнне ўрадлівага пласта з падсцілачнымі пародамі.

Віцебскай, Гомельскай і Брэсцкай абласным інспекцыям па ахове прыроды прапанавана перадаць у пракуратуру матэрыялы адпаведна на кіраўнікоў цагельнага завода «Кублішчына» Мінмясцпрама, ДЗУ-155 Мінаўтадора і ПМК-3 Мінсельбуда БССР, якія дапусцілі знішчэнне ворнага пласта на дзесятках гектараў зямлі.

Дзяржкамітэт СМ БССР па ахове прыроды звярнуўся з просьбай да Мінскага гарадскога Савета дэпутатаў працоўных даць указанне будаўнічым арганізацыям горада не дапускаць праектаў інжынерных камунікацый і ўзвядзення будынкаў былых сельгасугоддзяў без папярэдняга зняцця глебавага покрыва і выкарыстання яго для патрэб зялёнага будаўніцтва.

У БЕЛАРУСКІМ ТАВАРЫСТВЕ АХОВЫ ПРЫРОДЫ

Адбыўся пленум рэспубліканскага савета Беларускага таварыства аховы прыроды, на якім абмеркавана пытанне паляпшэння аховы і рацыянальнага выкарыстання водных рэсурсаў.

саў. Докладчык — намеснік міністра меліярацыі і воднай гаспадаркі БССР А. Н. Бяляеў і выступіўшы ў спрэчках адзначылі, што ў гэтым напрамку ажыццяўляецца цэлы комплекс мер. Распрацавана 18 навукова абгрунтаваных перспектыўных схем для розных рачных басейнаў.

Арганізацыя Таварыства аховы прыроды ўдзельнічае ў будаўніцтве штучных вадаёмаў, ва ўмацаванні берагоў рэк і азёр лесапасадкамі, у добраўпарадкаванні свідравін і калодзежаў, правяраюць выкарыстанне вады.

Разам з тым указвалася, што некаторыя прадпрыемствы яшчэ расходуюць для тэхнічных мэт падземную пітную ваду. Недастаткова настойліва вядуцца навуковыя даследаванні па распрацоўцы новых і удасканаленых існуючых метадаў ачысткі сцёкавых вод. Асобныя праекты меліярацыйнага будаўніцтва, што распрацоўваюцца «Белгіпводгасам» і іншымі арганізацыямі, маюць істотныя недахопы. Больш увагі трэба ўдзяляць ахове берагоў рэк і азёр ад эрозіі, правільна эксплуатаваць артэзіянскія свідравіны, умела прымяняць ядохімікаты ў сельскай гаспадарцы.

На пленуме выступіў намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР, старшыня прэзідыума рэспубліканскага савета Беларускага таварыства аховы прыроды М. М. Севярнёў.

Любоў да роднай зямлі, клопаты аб захаванні і памнажэнні яе багаццяў прывялі ў шэрагі рэспубліканскага таварыства аховы прыроды 2,6 мільёна чалавек. Працуюць 23 тысячы пераважных арганізацый і юнацкіх груп.

26—27 лістапада 1974 г. у Мінску адбыўся рэспубліканскі семінар кіруючых работнікаў раённых, гарадскіх і абласных арганізацый таварыства.

Удзельнікі семінара абмяняліся вопытам, расказалі аб рабоце, якая праводзіцца па ахове глебы, нетраў, водных рэсурсаў, лесу, па развіцці азелянення, кветаводства. Аб задачах, якія стаяць перад таварыствам ва ўмовах навукова-тэхнічнага прагрэсу, гаварылі ў сваіх дакладах і выступленнях старшыня Дзяржкамітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды А. І. Варанцоў, начальнік Упраўлення МСГ БССР В. І. Чувічка, прафесар Белдзяржуніверсітэта А. Е. Шкляр, навуковы супрацоўнік Беларускага НДІ меліярацыі і воднай гаспадаркі А. Т. Бойка, дацэнт Белдзяржуніверсітэта А. В. Навіцкі, адна з сакратар прэзідыума Бабруйскага райсавета таварыства аховы прыроды А. В. Кузняцоў і іншыя.

Як адзначалася на семінары, у апошні час актывізавалася прапаганда сярод насельніцтва ведаў аб прыродзе і яе ахове. Абнаўляецца наглядная агітацыя, больш выдаецца літаратуры, праводзяцца тэматычныя вечары, арганізуюцца выстаўкі. Цэнтрамі прапаганды і вучобы сталі народныя універсітэты, школы партыйна-гаспадарчага актыву, у якіх вывучаюцца пытанні аховы і рацыянальнага выкарыстання прыродных рэсурсаў.

У БЕЛАРУСКІМ САВЕЦЕ ПА ТУРЫЗМУ І ЭКСКУРСІЯХ

Адбылося пасяджэнне Беларускага рэспубліканскага савета па турызму і экскурсіях. З дакладам «Аб далейшым паляпшэнні работы турысцка-экскурсійных арганізацый рэспублікі ў святле Пастановы ЦК КПСС «Аб рабоце па падбору і выхаванню ідэалагічных кадраў у партыйнай арганізацыі Беларусі» выступіў намеснік старшыні Белсавета па турызму і экскурсіях Ф. К. Салаян.

Адзначана, што такія перадавыя калектывы, як турбаза «Беларусь», Пінскае і Бабруйскае бюро падарожжаў і экскурсій, якія выступілі ініцыятарамі павышаных сацыялістычных абавязальстваў, намечаных рублёвай дасягнулі.

План па Белсавету (9 месяцаў, 1974 год) выканан на 115,9 працэнта. Экскурсіямі за гэты час абслужана звыш 3 млн. чалавек.

Прыкметна ўзмацніўся ідэя-палітычны ўзровень турысцка-экскурсійных мерапрыемстваў, вырасла іх культурна-пазнавальная наштоўнасць. У Мінскай і Віцебскай абласцях шырокае распаўсюджванне атрымалі масавыя экскурсіі для прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў.

Больш прадумана выкарыстоўваецца прынцып дыферэнцыраванага падыходу пры абслугоўванні розных катэгорый насельніцтва.

Аднак ёсць і недахопы, 7 экскурсійных арганізацый і 6 турбаз з планам 9 месяцаў не справіліся.

На турбазах «Возера Нарач», «Браслаўскія азёры» выхаваўчая і культурна-масавая работа не адпавядае сучасным патрабаванням.

У Гродзенскім, Віцебскім і Гомельскім аблсаветах пры падборы кадраў не заўсёды высвятляюцца і ўлічваюцца дзелавыя і маральныя якасці кандыдатаў.

Прафесійная падрыхтоўка, адукацыя некаторых кіруючых работнікаў недастатковая. Толькі 33,9 працэнта з іх маюць дыпломы ВНУ.

Па ўсіх закранутых пытаннях Белсавет па турызму і экскурсіях прыняў адпаведныя рашэнні.

АХОВА ПРЫРОДЫ ў НЯСВІЖСКИМ РАЁНЕ

Пытанні прыродаахоўнай работы ў Нясвіжскім раёне былі разгледжаны на пасяджэнні прэзідыума рэспубліканскага савета Беларускага таварыства аховы прыроды.

Нясвіжская раённая арганізацыя аховы прыроды за апошнія гады актывізавала сваю дзейнасць па выкананні Пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў ССРСР і пастановы ЦК КПБ і Савета Міністраў Беларускай ССР аб узмацненні аховы прыроды і палепшэнні выкарыстання прыродных рэсурсаў.

У раёнай арганізацыі таварыства налічваецца 78 пярвічных арганізацый і 28 юнацкіх груп.

Ва ўсіх гаспадарках (за выключэннем дзюх) ёсць пярвічныя арганізацыі таварыства.

У Нясвіжскай раёнай арганізацыі — 12,5 тысячы чалавек, 4,9 тысячы дарослых і 7,6 тысячы юнакоў. За першае паўгоддзе 1974 года ў шэрагі таварыства прынята 1052 чалавекі (з іх 652 дарослыя).

У школах раёна арганізавана і працуе 50 груп «зялёнага» патруля, 25 груп «бліжэйшага» патруля і 2 школьныя лясніцтвы.

Пры раённым савета таварыства арганізавана 8 галіновых секцый і метадычны савет па рабоце з юнацтвам, які рэгулярна праводзіць работу з моладдзю (старшыня — загадчык райана М. Бобаў). Рэгулярна працуюць таксама секцыі аховы глебы (старшыня — намеснік начальніка ўпраўлення сельскай гаспадаркі М. Дземух), азелянення (старшыня — інжынер па азеляненню санаторыя Г. Лістапад) і іншыя. Як недахоп трэба адзначыць, што некаторыя актывісты з'яўляюцца старшынямі некалькіх секцый. Г. Лістапад, напрыклад, узначальвае секцыю азелянення, кветаводства і саадаводства. Г. Харытановіч, дырэктар рыбгаса, з'яўляецца старшынёй секцыі аховы водных рэсурсаў і аховы рыбных запасаў.

Нясвіжскі раённы савет аховы прыроды дамогся некаторых станоўчых вынікаў у наладжанні работы па распаўсюджванню ведаў аб прыродзе і яе ахове. Пры райсавете створана і рэгулярна працуе лектарская група ў колькасці 18 чалавек. За першае паўгоддзе 1974 года было прачытана 150 лекцый і дакладаў, праведзена больш як 2 тысячы гутарак, 84 тэматычныя вечары, паказана 570 кінафільмаў аб прыродзе.

У раёне арганізавана школа аховы прыроды, у якой вучацца 510 чалавек партыйнага, савецкага і гаспадарчага актыву раёна. Заняткі ў школе праводзіцца адзін раз у месяц па навучальнаму плану і праграме народных універсітэтаў. Курс навучання розны на два гады. Школа дае слушачам — кіраўнікам калгасаў і саўгасаў, прамысловых, навучных устаноў і іншых арганізацый — мінімум ведаў, неабходных для правядзення практычных мерапрыемстваў па ахове і рацыянальнаму выкарыстанню прыродных рэсурсаў раёна.

У якасці лектараў у школе выступаюць спецыялісты сельскай і лясной гаспадаркі, біёлагі школ, кіруючыя работнікі раённых, партыйных і савецкіх арганізацый, таварыства аховы прыроды, а таксама навуковыя работнікі з Мінска.

Вялікая работа праведзена раённым саветам таварыства аховы прыроды па афармленню нагляднай агітацыі. На тэрыторыях калгасаў, саўгасаў, прамысловых прадпрыемстваў і ў райцэнтры абсталевана больш як 100 стэндаў і фотавітрын па ахове прыроды. У школах, бібліятэках, дамах культуры, у канторах калгасаў і саўгасаў, прадпрыемстваў і ў сельскіх саветах арганізавана 60 нуткоў аховы прыроды. Выпушчана 5 нумароў сатырычнай газеты.

Актыўна праводзіцца работа па ахове прыроды камсамольцамі і моладдзю калгасаў. Моладзь калгаса «Дружба» звярнулася з заклікам да сваіх ровеснікаў аб разгортванні сацыялістычнага спаборніцтва па ахове і рацыянальным выкарыстанні прыродных рэсурсаў.

Вызначаны рубяжы, за дасягненне якіх змагаюцца камсамольцы і моладзь калгасаў. Атрымаць з кожнага гектара па 30 цэнтнераў збожжавых, 170 цэнтнераў бульбы, 150 цэнтнераў цукровых буркоў, пасадзіць 5 тысяч дрэў і кустоў, за-

класці маладзёжныя сквер на плошчы 2 гектары. Іх зварот апублікаваны ў раённай газеце «Чырвоны сцяг».

Бюро райкома камсамола ўхваліла ініцыятыву камсамольцаў калгаса «Дружба» і прапанавала ўсім камсамольскім арганізацыям раёна разгарнуць сацыялістычнае спаборніцтва за высокі ўраджай, за ахову прыроды. Пры РК ЛКСМБ створаны штаб для кіраўніцтва і падвадзення вынікаў сацыялістычнага спаборніцтва камсамольскіх арганізацый.

Выконваючы сацыялістычны абавязальнасці, прынятыя на 1974 год, раённы савет дамогся значных поспехаў у арганізацыі практычнай работы па ахове аб'ектаў прыроды ў раёне.

I. АХОВА ЗЯМЕЛЬНЫХ УГОДДЗЯУ. У раёне амаль няма глебы, пашкоджанай эрозіяй. Толькі ў калгасе імя Дзяржынскага праводзіцца пэўны супрацьэрозійныя мерапрыемствы: пасаджаны полеахоўныя палосы, праводзіцца ворыва ўпоперак схілаў, што, безумоўна, дае станоўчыя вынікі. У 1974 годзе ў раёне дадзена ўведзена ў севазварот 150 гектараў зямлі за кошт ліквідацыі лішніх дарог, прыферменных участкаў, а таксама пляцовак, занятых пад бурты бульбы, сцірты саломы і інш.

Праведзена інвентарызацыя ўсіх кар'ераў нярудных выкапняў на плошчы 52 гектары. Раённым райвыканком да 1 студзеня 1975 года гэтыя кар'еры павінны быць прыведзены ў парадак і рэкультыраваны. Гэтая работа паспяхова праводзіцца ў калгасах «Дружба», «Новае жыццё», «Ленінскі шлях», «Слава».

Праводзіцца ў парадак плошчы выпрацаваных тарфяных радовішчаў. Так, у калгасе «Запаветны Ленін» на 14 гектарах пасяяны травы, на 2 гектарах пасяяна пшаніца, астатнія 12 гектараў знаходзяцца ў стадыі бялагічнай падрыхтоўкі.

II. АХОВА АТМАСФЕРНАГА ПАВЕТРА. Раней 18 прамысловых прадпрыемстваў раёна забруджвалі паветра. У апошні час усё калельні пераведзены на прыродны газ — тым ліку і Гарадзейскі цукровага заводу, які спальваў 100 тон мазуту ў суткі. Такім чынам, забруджванне атмасфернага паветра раёна практычна спынена. Апроч таго, у раёне больш як 9 тысяч кватэр пераведзены на прыродны газ.

III. АХОВА ВОДНЫХ РЭСУРСАУ. Ачышчальныя збудаванні горада Нясвіжа працуюць з перагрузкай. У наступнай пяцігодцы запланавана будаўніцтва новых ачышчальных збудаванняў, якія забяспечаць прыём і ачыстку забруджаных сцёкаў усіх прадпрыемстваў і арганізацый горада.

У 1973—1974 гадах пачалі працаваць ачышчальныя збудаванні Гарадзейскага цукровага заводу, Гарадзейскага аддзялення «Сельгастэхнікі» і Ганусаўскай вопытнай станцыі.

Спынілі скідванне забруджаных сцёкаў у возера санаторыя «Нясвіж» і хлебазавад: іх сцёкі прыняла гарадская каналізацыя.

На Нясвіжскім малочным заводзе 2200 кубічных метраў вады знаходзіцца ў звароце, што значна скарачае расход пітной вады.

Прыняты меры (зроблены абвалюкі і іншае), у выніку чаго склады паліўна-змазачных матэрыялаў у калгасах і саўгасах не з'яўляюцца забруджвальнікамі вадаёмаў і глебы.

Прыведзены ў парадак 70 артэзіянскіх свідравін са 140, якія ёсць у раёне.

IV. ДВУХМЕСЯЧНІК ПА АХОВЕ ПРЫРОДЫ. З 10 красавіка па 10 чэрвеня 1974 года ў раёне праведзены двухмесячнік па ахове прыроды, палепшэнню санітарнага стану і добраўпарадкаванню населеных пунктаў і месцаў масавага адпачынку працоўных.

У перыяд двухмесячніка зроблена наступная работа:

1. У красавіку 1974 года па ініцыятыве ст. дзяржаўнага інспектара М. Яроцкага разам з раённымі саветамі БТАП і БТПР праведзены суботнік па ахове прыроды. Удзельнічала больш як 5 тысяч чалавек — членаў таварыстваў аховы прыроды, паліяўнічых і рыбаловаў, а таксама работнікаў лясной аховы. За адзін дзень пасаджана 13 гектараў лесу, на тэрыторыі

Ліпскага сельсавета праведзена ачыстка лесу на плошчы 1,5 га, закладзена 5 новых сквераў, вакол жыллагадоўчых ферм, уздоўж дарог, адміністрацыйных будынкаў пасаджана 4,5 тысячы дэкаратыўных дрэў і больш як 10 тысяч кустоў. З палёў сабрана (з плошчы 300 га) каменне.

2. У перыяд двухмесячніка рэкультыравана 4 кар'еры нярудных выкапняў на плошчы 5 гектараў. Адзін гектар (у калгасе «Ленінскі шлях») засаджаны лесам. На плошчы больш як 1500 гектараў ворывунай зямлі сабрана каменне, прыведзена ў прыдатны для землярывання стан больш як 50 гектараў зямлі, якая знаходзілася пад буртамі бульбы, сціртамі саломы, пад палявымі дарогамі, былымі хутарамі. Гэтая зямля ўведзена ў севазварот.

3. У калгасах і на прадпрыемствах прыведзены ў санітарна-тэхнічны стан 14 сніладоў паліўна-змазачных матэрыялаў, 25 артэзіянскіх свідравін. На ўсіх стаянках аўтамабіляў і сельскагаспадарчай тэхнікі наведзены парадак, выключана магчымае забруджванне нафтапрадуктамі вадаёмаў і глебы.

Пабудавана 45 новых студняў і адрамантавана 312.

4. У раёне за перыяд двухмесячніка пасаджана 7150 дэкаратыўных дрэў, 13400 кустоў, закладзена 7 сквераў, зроблена газонаў на плошчы 1200 кв. метраў, азелянена 14 жыллагадоўчых ферм.

У кожным двары калгасніка, рабочага і служачага зроблены кветнікі.

5. Упарадкаваны ўсе магілы партызанаў і воінаў Вялікай Айчыннай вайны.

6. Прыведзена ў парадак 25 калгасных вадаёмаў — месцаў масавага адпачынку працоўных.

V. НЕДАХОПЫ У ПРЫРОДААХОУНАЙ РАБОЦЕ.

1. У калгасе імя Калініна (старшыня Я. Аляксандрін) ёсць 11 кар'ераў нярудных выкапняў, якія займаюць плошчы 13 гектараў, выпрацавана 8 кар'ераў на плошчы 6 гектараў, рэкультывацыя якіх не праводзіцца. У 1973 годзе па незаконнаму распарадкаванню старшыні калгаса ПМК-10 пачало распацоўку паслана-граўмальная кар'ера на зямлі Сноўскага крухмальнага заводу. Кар'ер выпрацаваны на плошчы 1 гектара, і насуперак указанню райвыканкома аб яго рэкультывацыі, распацоўка кар'ера працягваецца.

Не ўведзена ў севазварот 1,5 га зямлі ў вёсцы Хвоева, раней занятай пад буртамі бульбы.

Калгас мае 12 артэзіянскіх свідравін, з якіх ні адна не забяспечана зонай санітарнага рэжыму, у многіх няма агаловак, усё свідравіны знаходзяцца ў антысанітарным стане.

Каналізацыйны калектар у п. Сноў часткова разбураны, і неачышчаныя сцёкавыя воды разліваюцца па тэрыторыі пасёлка і пасавах, забруджваючы глебу і вадаёмы.

У калгасным лесе, поблізу вёскі Цірасполь, самавольна высечана 408 дрэў на вышыні 1,5 метра, туды вывозіцца смецце. 2 гектары лесу згарэла ў выніку пажараў. Не выконваюцца ўказанні Нясвіжскага лясніцтва па наведзенню парадку ў калгасным лесе.

Адсутнасць пярвічнай арганізацыі таварыства аховы прыроды адмоўна ўплывае на стан аховы прыроды ў калгасе.

2. У калгасе «1 Мая» (старшыня М. Шулякоўскі) з фермы буйной рагатай жывёлы больш як месяц цягла гнявая жыжыка ў рэчку Ціпра. Нягледзячы на ўказанне райвыканкома, меры не прымаюцца.

Прэзідыум раённага савета таварыства аховы прыроды не прыняў рашучых мер, каб наладзіць прыродаахоўную работу і прымуціць парушальнікаў сур'ёзна аднесціся да выканання закона «Аб ахове прыроды Беларускай ССР».

Трэба адзначыць сур'ёзны недахоп у рабоце прэзідыума Нясвіжскага райсавета аховы прыроды — неахайнае выдзене справаводства. Пры правярцы выяўлены толькі пратаколы раённых канферэнцый. Пратаколы пленумаў райсавета і пасяджэнняў прэзідыума не аформлены.

Нясвіжскі раённы савет таварыства аховы прыроды можа з поспехам вырашаць задачы, пастаўленыя партыяй і ўрадам у галіне аховы прыроды.

СУЧАСНЫ СТАН І ШЛЯХІ РАЗВІЦЦЯ ПАЛЯЎНІЦТВАЗНАЎЧАЙ НАВУКІ Ў СССР

Савецкі Саюз мае надзвычай багатыя прыродныя рэсурсы. Выключная разнастайнасць раслінных і жывёльных згуртаванняў, у склад якіх уваходзіць мноства відаў паляўнічых звяроў і птушак, вызначае вялікія магчымасці развіцця паляўнічай гаспадаркі.

Дырэктывамі XXIV з'езда КПСС па дзевятому пяцігадоваму плану развіцця народнай гаспадаркі прадугледжана далейшае развіццё паляўнічага промыслу і павелічэнне дзяржаўных закупаў пушніны і іншай прадукцыі паляўнічай гаспадаркі. У сучасны момант прамысловай пушніны закупляецца на суму 28—30 мільёнаў рублёў у год. Паляўнічая гаспадарка — галіна матэрыяльнай вытворчасці. Яна дае пушніну, мяса, шкуры, пер'е і пух дзікіх птушак, каштоўную сыравіну для медыцынскай і парфумнай прамысловасці — панты, сакрэт мускусных залоз і іншае. Асаблівасцю паляўнічай гаспадаркі з'яўляецца выкарыстанне ёю рэсурсаў жывой прыроды.

За апошнія гады Савецкім Саюзам было падрыхтавана і падпісана некалькі міжнародных канвенцый, накіраваных на захаванне паляўнічага фонду: канвенцыя аб ахове пералётных птушак, якія знаходзяцца пад пагрозай знікнення, аб міжнародным гандлі рэдкімі відамі дзікай фауны і флоры, аб захаванні воднабалотных угоддзяў, якія маюць міжнароднае значэнне як месцы жыцця вадаплаўных птушак, міжнароднае пагадненне аб ахове белых мядзведзяў. Падрыхтоўваецца шэраг міжнародных канвенцый аб захаванні паляўнічых жывёл.

Для таго, каб даць ацэнку сучаснага стану і намеціць перспектывы развіцця паляўніцтвазнаўчай навукі ў нашай краіне, абмяняцца практычным вопытам і вынікамі даследаванняў, а таксама абмеркаваць тэарэтычныя асновы паляўніцтвазнаўства, зоолагі, біёлагі-паляўніцтвазнаўцы і сабраліся ў Маскве на першую Усесаюзную канферэнцыю. Яна праходзіла з 15 па 17 кастрычніка 1974 года на ВДНГ. У рабоце канферэнцыі прыняло ўдзел больш як 300 спецыялістаў паляўнічай гаспадаркі і вучоных краіны. У рабоце канферэнцыі прымалі ўдзел вядомыя зоолагі: прафесары А. Баннікаў, І. Кузняцоў (Масква), Г. Новакаў (Ленінград), член-карэспандэнт АН СССР С. Фалітарэк (Новасібірск) і іншыя.

Адкрываючы канферэнцыю, начальнік Галоўнага ўпраўлення па ахове прыроды, запаведнікаў і паляўнічай гаспадарцы Міністэрства сельскай гаспадаркі СССР П. Багданаў у сваім дакладзе прааналізаваў стан паляўнічай гаспадаркі ў краіне. Ён спыніўся на той рабоце, якая праводзіцца па ўзнаўленню і павелічэнню паляўнічых рэсурсаў, па рэгуляванню колькасці дзікіх жывёл, па вывучэнню, інвентарызацыі і распрацоўцы метадаў баніцроўкі (паляўнічых угоддзяў, экалагічных даследаванняў, якія праводзяцца як па вывучэнню асобных відаў жывёл, так і па вытлумачэнню заканамернасцей дынамікі экасістэм у розных прыродных умовах. Дакладчык адзначыў, што галоўная задача на сёння — усямернае павелічэнне паляўнічай пра-

дукцыі шляхам правільнай эксплуатацыі дзяржаўнага паляўнічага фонду.

На пленарных і секцыйных пасяджэннях было заслухана і абмеркавана 69 дакладаў, якія былі прысвечаны стану і арганізацыі навуковых даследаванняў у галіне паляўніцтвазнаўства, экалогіі пушных звяроў, ўзнаўленню і акліматызацыі паляўнічых жывёл, навуковых асноў біятэхнікі і паляўніцтваўладкавання, тэхнікі здабычы дзікіх жывёл, таваразнаўству, стандартызацыі паляўнічых гаспадарак і інш. У спрэчках спецыялісты Якуціі і Далёкага Усходу, Прыбалтыкі і Карэліі, Украіны і Паволжа расказвалі пра свае поспехі, адзначалі асобныя недахопы ў эканоміцы і арганізацыі паляўнічай гаспадаркі, падкрэсліваючы той факт, што ў нас яшчэ недастаткова выдаецца навуковых дапаможнікаў, навуковай і навукова-папулярнай літаратуры па паляўніцтвазнаўству, прапанавалі арганізаваць у розных рэгіёнах краіны новыя запаведнікі і дзяржаўныя станцыі па ўліку дзікіх жывёл. Абмяркоўвалася пытанне і пра недастатковую каардынацыю паляўніцтвазнаўчых даследаванняў, пра неабходнасць удасканалення падрыхтоўкі кадраў паляўніцтвазнаўцаў вышэйшай і сярэдняй кваліфікацыі, а таксама пра стварэнне факультэтаў па перападрыхтоўцы паляўніцтвазнаўчых кадраў.

Удзельнікі першай Усесаюзнай канферэнцыі па тэме «Сучасны стан і шляхі развіцця паляўніцтвазнаўчай навукі ў СССР» прынялі рэзалюцыю, накіраваную на далейшае развіццё паляўніцтвазнаўчай навукі і на пад'ём паляўнічай гаспадаркі краіны.

ЭТЫКА РЫБАЛОВА

Бадай, нішто так не збліжае людзей, як рыбная лоўля. Паглядзіце, як хутка адбываецца знаёмства рыбалоў-аматараў, якія едуць у паяздах, аўтобусах, сядзяць з вудачкамі на беразе ці на лёдзе зімой. Іх знаёмству не перашкаджае розны ўзрост і прафесія: людзей аб'ядноўвае любоў да прыроды.

Самай галоўнай умовай ва ўзаемаадносінках амацараў рыбнай лоўлі (калі яны па-сапраўднаму любяць прыроду!) з'яўляецца абавязковае захаванне няпісаных правіл, якія ў сукупнасці складаюць этыку рыбалова.

Не так ужо цяжка навучыцца прывязваць кручок да лескі, выбраць прынаду. Цяжэй і важней спасцігнуць тое, што складае галоўную ўмову, якая вызначае сапраўднага рыбалова. Складаней навучыцца з гонарам насіць гэта званне.

М АЛАМЕРНАМУ флоту да апошняга часу не надавалі вялікага значэння. А між тым ён мае багатую гісторыю.

Уласна, з яго пачаўся вялікі рускі флот. Сведка таму — парусны бот, на якім вучыўся кіраваць суднам юны Пётр I. Гэты бот знаходзіцца цяпер у музеі Ваенна-Марскога Флоту ў Ленінградзе.

У Беларусі маламерны флот выкарыстоўваецца з даўніх часоў. Славуці шлях «з вараг у грэкі», які ішоў па Дняпры, карыстаўся менавіта такімі суднамі.

Ішоў час, і гэты флот удасканальваўся, рос колькасцю. На пачатак сёлета года ў Беларусі ўлічана звыш 30 тысяч лодак і катэраў. У Мінскай вобласці іх каля 10 тысяч. Яно і не дзіўна. Прамысловасць краіны штогод выпускае тысячы маторных лодак і катэраў для продажу насельніцтву. Маламерныя судны аматары робяць і самі.

Усё больш шматлікі становіцца атрад амацараў водна-маторнага спорту. Адаптыкам на вадзе або турысцкімі паходамі па рэках і азёрах цяпер захапляюцца не толькі адзіночкі, а цэлыя сем'і і нават калектывы. З гэтай прычыны расце сетка пунктаў рамонт і стаянак лодак. У той жа час пашыраюцца пункты пракату.

Узяць, напрыклад, Салігорск. На пракатным пункце тут сто вёсельных лодак. А сёлета плануецца пабудаваць месца стаянкі на тысячу лодак і катэраў з майстэрняй, заправачнай і іншымі неабходнымі аб'ектамі.

Словам, рэкі і азёры рэспублікі цяпер «барануюць» маламерныя судны рыбалоў-аматараў, спартсменаў, розных спецыяльных служб і інш. І калі колькасць маламернага флоту дасягнула пэўнай канцэнтрацыі, з'явіліся яго спецыфічныя праблемы — паўстала патрэба распрацоўкі правіл карыстання суднамі; павелічэн-

Поўнае задавальненне на рыбалцы чалавек атрымлівае тады, калі захоўвае не толькі існуючыя юрыдычныя правілы рыбалоўства, але і так званыя «няпісаныя» законы рыбалова.

Сапраўдны рыбалоў-аматар не будзе псаваць незнаёму таварышу добры настрой — самае галоўнае ў аматарскім рыбалоўстве. Ён заўсёды падумае не толькі пра сябе, але і пра іншых, бо менавіта за добрым настроем людзі едуць на рэчку, на возера.

Бывае так, што чалавек з вудачкай заўважыў, як незнаёмы рыбак непадалёк выцягнуў з вады вялікую рыбіну. Падходзіць да шчасліўца, закідае без дазволу вудачку ды яшчэ гучна кліча да сябе сваіх сяброў. На правільную з'язву рыбалова з рздражненнем адказвае:

«Ты што, закупіў гэтае месца?» — і пракае чалавека ў хцівасці.

Але ж ці ў хцівасці тут справа? Для сапраўднага амацара-рыбалова ў гэтым выпадку дорага тое, што ён правільна выбраў месца, прыкарміў рыбу. Словам, паклапаціўся і бачыць радасны вынік сваіх намаганняў.

У такім выпадку для чалавека з вудачкай дазволена толькі адно — ціха падысці да шчасліўца-рыбалова і запытаць яго, ці не пярэчыць прысеці поруч. А лепш усяго прытрымлівацца парады народнай прымаўкі: «Не зайздросць шчасцю суседа, бо сваё правароніш».

МАЛАМЕРНЫ ФЛОТ І АХОВА ВАДАЁМАЎ

В. КРЫЛОУ,

начальнік Галоўнай навігацыйна-тэхнічнай інспекцыі па маламернаму флоту пры Цэнтральным савеце таварыства выратавання на водах

не іх колькасці, асабліва маторных лодак, пачало аказваць адмоўнае ўздзеянне на стан вадаёмаў і г. д.

З суднаў за борт выкідаюцца рэшткі ежы, смецце і іншыя прадметы. З рухавікоў адпампоўваюцца або зліваюцца за борт рэшткі масла, паліва. Бывае, што драўляную палубу мыюць растворам хлорнай вапны ці каўстычнай соды. Пры перафарбоўцы карпусоў лодак і надбудоў, звычайна, ужываюць растваральнікі і фарбы, якія, трапляючы ў ваду нават у невялікай колькасці, шкодна ўплываюць на развіццё іхтыяфауны.

Вырашаць усе гэтыя і іншыя пытанні, звязаныя з развіццём маламернага флоту ў рэспубліцы, і заклікана Галоўная навігацыйна-тэхнічная інспекцыя па маламернаму флоту (ГНТІ), што працуе пры Цэнтральным савеце таварыства выратавання на водах (ТВВОД БССР). Згодна з пастановай Савета Міністраў рэспублікі з мінулага года ў Беларусі ўведзена абавязковая рэгістрацыя суднаў маламернага флоту ў органах ГНТІ і іх штогодні тэхнічны агляд.

Часта на рыбалцы ўнікаюць непаразуменні з-за падкормленага месца. Бывае так: прыходзіш да рэчкі на досвітку. Выбраўшы месца, садзішся, закідаеш вуды. А тут з'яўляецца невядомы таварыш і гаворыць:

— На гэтым месцы я лавлю. Учора пад вечар падкарміў рыбу.

Нічога не зробіш — чалавеку трэба верыць. Месца даводзіцца пакінуць. Але, магчыма, варта сказаць незнаёмаму: «Давайце паловім разам. Сядайце поруч!» Добры чалавек вас зразумее.

Вельмі важна самому ведаць і захоўваць правілы зычкі рыбалова.

Зімой часта даводзіцца лавіць рыбу ў «цеснаце», на лёдзе. Вельмі прыкра становіцца, калі да гаспадара «шчаслівай» лункі з крыкамі пачынаюць збягаць іншыя рыбалоў і «абрэзваюць» шчасліўца, пакідаючы, як кажучы, на пятакчы.

Неабходна імкнуцца заўсёды трымаць такую дыстанцыю ад свайго суседа, каб ён не меў прэтэнзій. Набліжаючыся да рыбалова, які сядзіць на беразе ці на лёдзе, лепш ціха запытаць, ці не перашкаджаш. Да пацвіга звароту чалавек заўсёды аднясецца з разуменнем, і месца вам пакажа, і растлумачыць, як карыстацца прынадай, як лавіць рыбу.

Бываюць і такія выпадкі, калі рыбалоў трапляе на «шчаслівае» месца і ў азарце губляе над сабой кантроль — лавіць рыбы значна больш, чым дазволена. Да

Словам, на ГНТІ ўскладзена ажыццяўленне комплекснага нагляду за карыстаннем маламернымі суднамі. Інспекцыя рэгіструе іх, наносіць бартавыя знакі, выдае пасведчанні на права кіравання імі.

Служба ГНТІ яшчэ маладая. Аднак неаблігі прыклад захавання бяспекі плавання на рэках і азёрах, а таксама аховы вадаёмаў ад забруджвання падаюць Салігорская ўчастковая, а таксама Брэсцкая абласная навігацыйна-тэхнічная інспекцыі. Начальнік Брэсцкай інспекцыі Юрый Міхайлавіч Штэрн гаворыць:

— Клопат аб чысціні вадаёмаў з'яўляецца нашай непасрэднай справай. Але калі бачыш, як наносіцца шкода прыродзе, сумленне не дазваляе праходзіць міма. А вось юрыдычнага права затрымаць парушальніка ў нас няма.

Гэта так. Таму, відавочна, было б вельмі правільна, калі б прадстаўнікі ГНТІ мелі гэтакія права і вялі барацьбу з высечкай дрэў палізу вадаёмаў, забруджваннем берагоў, мыццём аўтатранспарту ў рэках і азёрах і г. д.

Галоўная наша задача, вядома, дабівацца спраўнага тэхнічнага стану суднаў, глыбокага ведання вадзіцелямі правіл плавання на рэках і азёрах. Паспяхова вырашаць яе мы можам толькі ў выніку пастаяннай вучобы асабістага саставу інспекцыі, павышэння прафесійнага майстэрства інжынернага персаналу. Але гэтага мала. Справа патрабуе, каб інжынер-інспектар быў добра падрыхтаваным работнікам аховы прыроды і, у прыватнасці, рыбных запасяў.

Для гэтага рэспубліканскім саветам Беларускай таварыстваў аховы прыроды, паляўнічых і рыбаловаў, Белрыбводу мэтазгодна было б правесці семінар з работнікамі нашай інспекцыі, прыняць ад іх адпаведныя залікі і выдаць пасведчанні грамадскіх інспектараў па ахове прыроды. Карысць ад гэтага была б, безумоўна, вялікая.

такога неабходна падысці і нагадаць, што ён ужо вылавіў дазволенае колькасць рыбы. Дабрадушнасць тут не да месца. Абкрадваючы вадаёмі, такі рыбак абкрадзе сваіх таварышаў, дзяржаву.

Узаемадапамога, калектывізм — найбольш каштоўныя рысы характару савецкага чалавека. Аднак сапраўдны рыбалоў не закіне вудачку там, дзе ўжо рыбачыць іншы. Ён знойдзе сабе месца не менш як за 20 метраў ад суседа. Ловячы рыбу спінінгам, будзе прытрымлівацца адлегласці 25—30 метраў. У час падлёднай лоўлі прасячэ сабе лунку не бліжэй за 5 метраў ад рыбалова, які прышоў раней.

Рыбалоў-аматар, які добра ведае і захоўвае зычку на вадаёме, не будзе выкарыстоўваць для прынады моладзь каштоўнай рыбы. На беразе рэчкі ці возера ён не ссячэ дрэва, бо лес — сябра вады, а значыць, і рыбы. Ён не пройдзе міма, не звярнушы ўвагі на людзей, якія засмечваюць бераг бляшанкамі ад кансерваў, паперай. Ён ніколі не пойдзе на рыбалку, не маючы пры сабе асабістага дакумента або білета члена таварыства паляўнічых і рыбаловаў. Па першаму патрабаванню прад'явіць дакументы работнікам рыбнагляду або грамадскім інспектарам. Заўважыўшы браканьера, такі рыбалоў-аматар дапаможа яго выкрыць.

В. БЯЛЯЕУ

СТРОГА ЗАХОЎВАЦЬ ПРАВІЛЫ ПАЛЯВАННЯ

З мэтай узмацнення барацьбы з парушэннямі правіл палявання, ухваленнем ад абавязковай здачы дзяржаве пушніны, яе незаконным продажам, скупкай і перапрацоўкай Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР прыняў Указ ад 12 снежня 1974 года. Ім пастаноўлена, што паляванне без належнага на тое дазволу або ў забароненых месцах, або ў забароненых тэрміны, забароненымі прыладамі або спосабамі, калі за гэтыя дзеянні не прадугледжана крымінальнае пакаранне, выклікае адміністрацыйную адказнасць у выглядзе штрафу ў размеры да 50 рублёў з канфіскацыяй ружжаў і іншых прылад палявання або без канфіскацыі.

Накладанне штрафу і канфіскацыя ружжаў і іншых прылад палявання за гэтыя парушэнні робяцца органамі лясной гаспадаркі, якія ажыццяўляюць дзяржаўны нагляд за захаваннем правіл палявання, а таксама сельскімі, пасялковымі Саветамі дэпутатаў працоўных і іх выканаўчымі камітэтамі або адміністрацыйнымі камісіямі пры выканаўчых камітэтах раённых, гарадскіх, сельскіх, пасялковых Саветаў дэпутатаў працоўных.

Пералік службовых асоб, якім даецца права накладання штрафу, канфіскацыі ружжаў і іншых прылад палявання, а таксама размер накладнага імі штрафу вызначаюцца Саветам Міністраў Беларускай ССР.

Устаноўлена, што за ўхіленне ад абавязковай здачы дзяржаве здабытых паляваннем шкурак каштоўных відаў пушных звяроў, а таксама за зробленыя ўпершыню незаконны продаж, скупку, абмен і перапрацоўку ўказаных шкурак, нявырабленых або вырабленых, але не маючых дзяржаўнага кляйма (штампа), вінаватыя асобы падвяргаюцца штрафу ў адміністрацыйным парадку ў размеры да 50 рублёў з канфіскацыяй шкурак.

Матэрыялы аб указаных парушэннях разглядаюцца, і рашэнні па іх прымаюцца сельскімі, пасялковымі Саветамі дэпутатаў працоўных і іх выканаўчымі камітэтамі або адміністрацыйнымі камісіямі пры выканаўчых камітэтах раённых, гарадскіх, сельскіх, пасялковых Саветаў дэпутатаў працоўных.

Пералік каштоўных відаў пушных звяроў, здабытых паляваннем, шкуркі якіх падлягаюць абавязковай здачы дзяржаве, а таксама парадак рэалізацыі канфіскаваных ружжаў, іншых прылад палявання і шкурак устанавіваюцца Саветам Міністраў Беларускай ССР.

Узмоцнена крымінальная адказнасць за парушэнне правіл палявання, а таксама ўстаноўлена крымінальная адказнасць за продаж, скупку або абмен нявырабленых або вырабленых, але не маючых дзяржаўнага кляйма (штампа), падлягаючых абавязковай здачы дзяржаве шкурак каштоўных відаў пушных звяроў, здабытых паляваннем, калі гэтыя дзеянні зроблены пасля прымянення мер адміністрацыйнага ўздзеяння за такія ж парушэнні.

ЗДАБЫЧА КУНІЦЫ Ў БССР

Куніца — адзін з найбольш каштоўных пушных звяроў фауны Беларусі. Яе футра здаўна высока цанілася. Не страціла яно свайго значэння і цяпер. Па носкаці шкурка куніцы стаіць побач з сабалінай і каракулевай.

На тэрыторыі рэспублікі распаўсюджана лясная куніца. Яе называюць яшчэ мяккай, ці жоўтадушкай. Трапляецца куніца каменная, але рэдка, пераважна ў паўднёва-заходніх і паўднёвых раёнах рэспублікі. Удзельная вага яе ў закупках нязначная.

Куніца — звярок сярэдніх памераў. Даўжыня цела самцоў вагаецца ад 33 да 58 сантыметраў, хваста — ад 17 да 26, у каменнай, адпаведна, 45—54 і 24—34 сантыметры. Самкі меншыя за самцоў.

Цела куніцы стройнае, пыса завостраная. Кіпцюры трохвугольнай формы, закругленыя на канцах. Падзшы лап больш апушаныя ў лясной куніцы, у каменнай яны пакрыты рэдкімі валаскамі, а пятачны мазалі голяы нават і зімой.

Зімовае футра звярка — пушыстае, цёмнае і аднатоннае. У лясной яно бураватае з палевым адценнем, каменнай — больш светлае, валасы грубейшыя.

Згодна з дзяржаўным стандартам шкуркі мяккай куніцы, здабытыя ў Беларусі, адносяцца да паўночнага кражу і характарызуюцца пышным, мяккім і шаўкавістым валасяным покрывам.

Лясная куніца распаўсюджана ў Беларусі паўсюдна. Але жыве толькі ў вялікіх масівах старых і перастойных яловых ці ялова-шыракалістых і дубова-грабовых лясоў, а таксама ў аleshніках.

У 1924—1925 гг. у Беларусі было закуплена ўсяго 285 шкурак куніцы. У 1945 г. — 525 штук, у 1946 — 2137 штук шкурак. За 1945—1973 гг. прынята 66,7 тысячы штук. Найбольш здабычлівыя былі 1952 і 1964 гады — ад паляўнічых паступіла 7.600 шкурак. На жаль, з 1965 года пачаўся рэзкі спад. Сярэднегадавое паступленне за 1967—1973 гады складала ўсяго 1580 шкурак.

Пазалетаць нарыхтоўчымі арганізацыямі спажывааперацыі БССР закуплена пушніны на 283 тысячы рублёў, у тым ліку куніцы на 44 тысячы рублёў. Такім чынам, куніца заняла трэцяе месца (пасля ваверкі і зайца), а ўдзельная вага яе перавысіла 15 працэнтаў.

Агульная колькасць куніцы ў Беларусі перавышае 10 тысяч асобін. Пры сярэднім прэцэнце адстрэлу 30—40, штогадовае паступленне шкурак павінна складаць 3—4 тысячы штук. Рэзкае памяншэнне закупак тлумачыцца значным «асяданнем»

Фота В. Сугойдзя

пушніны ў паляўнічых, а таксама адсутнасцю спецыялістаў, якія б займаліся промыслам куніцы.

Найбольшая колькасць куніц здабываецца ў Віцебскай і Мінскай абласцях, менш на Гомельшчыне і Гродзеншчыне.

На куніцу паляюць, звычайна, з вопытнай лайкай. З самалоўных прылад прымяняюць аднапружынныя пасткі №№ 1 і 2, радзей № 3. Ставяцца яны з прынадаў.

У час промыслу на шкурках куніцы ўтвараюцца крывападцёкі, разрывы, дзіркі, пляшыны. Дзіркі ўзнікаюць пры адстрэле, разрывы і крывападцёкі ад укусаў сабак ці ўдараў дуг пасткі, пляшыны — пры падзенні звярка з дрэва. Нельга карыстацца буйным шротам. Рань неабходна тампаваць ватай ці мяккай матэрыяй. Здабытага звярка захінаюць у чысты матэрыял і акуратна кладуць у торбу. Дома абмываюць цёплай вадой, высушваюць. Забруджаная смалой поўсць ачышчаецца авіяцыйным бензінам ці шкіпінарам.

Шкуркі куніцы здымаюцца трубкай, падвесіўшы за заднюю лапу ці паклаўшы на калені. Разрэзы скуры на пярэдніх лапах робяцца знутры ад пальцаў. Разрэз па агузку пачынаюць ад падушачкі адной з задніх лап з унутранага боку. Потым падрэзаюць скуру вакол прамоўкішкі, робячы аналагічны разрэз на другой задняй лапе, здымаюць шкурку без нажа з задніх лап да кіпцюроў. Пальцы абразаюцца на апошнім суставе, кіпцюры пакідаюцца на шкурцы. Пасля гэтага здымаюць шкурку з агузка, вызваляюць корань хваста, вымаюць хваставы пазванкі, трубка хваста разразаецца па ўнутраным боку ад кораня да канца. Потым здымаюць шкуру з тулава і пярэдніх лап, пакідаючы на іх кіпцюры з апошнім суставам пальцаў. Шкурку з галавы здымаюць нажом, падрэзаючы губы, вусы і насавы хросток. Хросткі вусэй падрэзаюць ля асновы і вымаюць з вусных ракавін.

Са знятай шкуркі выдаляюць без нажа мускулы, тлушч і мускульную плёнку. Шкурку надзяваюць на вільчатую ці клінападобную правілку мяздрой наверх. Высушваецца шкурка пры пакаёвай тэмпературы.

Тлушч, які выступіў на мяздры, выдаляецца. Шкурка выварочваецца і зноў надзяваецца на правілку і дасушваецца.

Ведаць гэта неабходна. Таму што якасць шкурак пакуль што невысокая. Так, на шкурку першага сорта без дэфектаў устаноўлена закупачная цана 32 рублі. У 1973 годзе з-за дэфектаў шкурка куніцы каштавала ў сярэднім 26 рублёў 10 капеек.

Шкуркі, што паступаюць на нарыхтоўчыя пункты, маюць наступныя дэфекты: прэласць і пляшыны, адсутнасць лапак, здымка шкурак «панчохай», дрэнна абястлушчаныя ці высушаныя.

Здабычу і здачу дзяржаве шкурак куніцы можна павялічыць. Важна, каб усе паляўнічыя выконвалі тэрміны промыслу, удасканалі тэхніку здабычы і валодалі тэхнікай здымкі і апрацоўкі шкурак. Тады каштоўнасць пушніны вырасце. Павялічацца і прыбыткі паляўнічых.

Г. ЦЫЁНСКІ,
начальнік аддзела Белкаапсаюза

ГЭТЫ ЗАГАДКАВЫ ВУГОР

В. БЯЗДЗЕНЕЖНЫХ,
кандыдат біялагічных навук

Праблема ўзбагачэння нашых вадаёмаў рыбэй вырашаецца рознымі шляхамі. У апошні час усё шырэй прымяняецца перасяленне тых відаў рыб, якія адсутнічаюць у рэках і азёрах пэўнай мясцовасці. Такім відам з'яўляецца і вугор — рыба каштоўная і цікавая.

Аб паходжанні вугроў людзі думалі яшчэ ў глыбокай старажытнасці. Але мінаў час, і самыя дзіўныя гіпотэзы змянялі адна адну, больш неверагоднымі і загадкавымі. Арыстоцель меркаваў, што вугры нараджаюцца з ілу. Некаторыя думалі, што ён паходзіць ад чэрвяка, іншыя — з власоў каня. Існавалі і такія меркаванні, аўтары якіх звязалі з'яўленне вугроў на свет з існаваннем іншых рыб. А ўсе гэтыя здагадкі і меркаванні абумоўліваліся тым, што ў натуральных умовах адзін чалавек не бачыў ні працэсу нерасту, ні нават спелай ікры вугра.

У некаторых краінах гэтую рыбіну лічылі святой і нават адчувалі страх перад ёю. Егіпцяне вугру прыносілі боскія ўсхваленні. Жрацы ўтрымлівалі вугроў у адпаведных умовах у храмах і кармілі іх свежымі вантробамі ахвяры, калі здзяйсняўся абрад прызнання. На цела вугроў надзявалі залатыя брызгалеты з дарагімі камянямі, выдзяляючы такім чынам з агульнай масы найбольш прыкметных. Магчыма, адсюль і пайшло мячанне рыбы.

Старажытныя грэкі вугра лічылі пасланцом Юпітэра. У сярэднія вякі вугор выкарыстоўваўся ў медыцыне супраць захворванняў страўніка. Прызнавалася, што гэта рыба мае незвычайныя якасці, бо паходжанне яе таямнічае.

Толькі з цягам часу спадаў покрыв таемнасці. У канцы XVII стагоддзя італьянскі вучоны Мандзіні адкрыў і апісаў яечнікі вугра, а праз сто гадоў аўстрыйскі вучоны Сірскі выявіў семеннікі. Гэта і з'явілася цвёрдай падставай меркаваць, што вугры маюць самак і самцоў і размнажаюцца, як усе рыбы. Але дзе?

На гэтае пытанне адказаў дацкі вучоны Іаган Шміт толькі ў 1922 годзе. Ён выявіў лічынак вугра ў Атлантычным акіяне. Далейшыя даследаванні вучонага пэказалі, што велічыня лічынак памяншаецца, чым далей ісці на захад. Самыя маленькія аказаліся ў Саргасавым моры. Гэтым даследаваннем І. Шміт даказаў тэарэму метадам ад супраціўнага. Было выказана меркаванне, што вугры нерастуюць на вялікай глыбіні, а лічынкі цяжэн-

нем Гальфстрым адносяцца да берагоў Еўропы.

Празрыстыя, шклопадобныя лічынькі, дасягнуўшы кантынента, пачынаюць падымацца па рэках. Але зноў пытанне: з салёнай вады ў прэсную? Маса рыбы нашых прэсных вадаёмаў за такі дзёрзкі неабдуманы крок расплываецца жыццём.

Пасля доўгага падарожжа па хваллях акіяна малады вугор трапляе, нарэшце, на «зямлю». Натуральная, празрыстая, як шкло, афарбоўка, якая рабіла яго непрыкметным у моры, у новых умовах жыцця непрыгодная. Маленькая істота набывае новы ўбор, адмаўляючыся ад «вопраткі караля». У адпаведнасці з афарбоўкай глебу вугор прымае адпаведную афарбоўку цела: на чорным ілістым дне ён чорны, на зялёным — аліўкавы, у тарфяністай вадзе — карычневы. І гэты новы ўбор носіць да таго часу, пакуль не наважыцца зноў адправіцца ў далёкае марское падарожжа.

Маленькі ж вугор, дайшоўшы да прэсных вадаёмаў, не спыняецца на дасягнутым. Ён ідзе ўнутр мацерыка, забіраючыся ў самыя нечаканыя мясціны, затокі, канавы і нават у водаправодныя трубы. Тут пачынаецца новы перыяд яго жыцця. У залежнасці ад экалагічных умоў складаецца характар росту. У мелкіх вадаёмах, якія добра прэграюцца і маюць шмат корму, вугор расце лепш, нагульвае шмат тлушчу. І цікава тое, што ўсе буйныя асобіны, якія дасягаюць метра даўжыні і больш — самкі. Самцы дасягаюць усяго 50 сантыметраў. Іх вага 150—250 грамаў.

Яшчэ шмат таямніц у фарміраванні полу гэтай цікавай рыбы. Не высветлены і прычыны, якія абумоўліваюць розніцу ў росце самак і самцоў. Выказванні, якія існуюць па гэтых пытаннях, вельмі адрозніваюцца паміж сабою. Яны надзвычай супярэчлівыя.

Харчуецца вугор разнастайнай ежай — ад чарвякоў і слімакоў да дробнай рыбы. У гэтых здосінах ён з'яўляецца своеасаблівым біялагічным «меліяратарам». З'ядаючы ў вялікай колькасці малакаштоўную рыбу — ярша, верхаводку, печкура і г. д. ён стварае спрыяльныя ўмовы росту і развіцця каштоўных відаў. З надыходам змроку вугор пачынае шукаць ежу, каб, насыціўшыся, зноў схавацца ад дзённага святла. У пошукх ежы робіць іншы раз вялікія пераходы. Аднак думка аб тым, што па начас ён ходзіць у гарохавае поле, пазбаўлена падстаў і з'яўляецца вынікам здэгзядак. Адаючы перавагу дажджавым чарвякам і дробнай рыбе, ён часта плаціць жыццём, трапляючы на кручкі рыбакоў.

Калі вугор падрасце, адбываюцца новыя пераўтварэнні ў яго арганізме. Афарбоўка скуры становіцца срэбнай і бліскаччай, вугор гатовы зноў у дарогу. Цяпер — да месца нерасту.

І хаця ўжо агульнавядома, што месцам нерасту з'яўляецца Саргасава мора, тым не менш выказваюцца ўсё новыя і новыя меркаванні наконт таго, які пераадольваюць вугры такі доўгі шлях: у якіх плэстах вады плывуць, што служыць ім арыенцірам — цячэнні, зоркі, зямны магнетызм? Гіпотэзы даюць толькі частковае тлумачэнне складанаму працэсу,

які з'яўляецца часткай жыццёвага цыкла вугроў.

Ясна адно — у прэснай вадзе вугры не нерастуюць. Палавыя прадукты іх дасягаюць толькі пачатковай стадыі развіцця. Але ўжо ў гэты час адбываецца складаная перабудова ў арганізме: вугор перастае харчавацца, мяняецца функцыя некаторых залоз і г. д. Такія падрыхтоўка адбываецца не адразу, а на працягу доўгага часу і суправаджаецца перабудовай ўсяго арганізма з тым, каб у адну навальнічную ноч пакінуць прэсны вадаём, які некалі даў яму новае жыццё і харчаванне.

Імкненне вугроў выйсці ў мора не спыняецца і тады, калі на шляхах стаяць перашкоды і бар'еры, на якіх заснаваны вугрэлавушкі. Спробы пераадолець гэтыя загароды працягваюцца не раз і не два. Вясной і восенню вугры «штурмуюць» блакіраваныя пратокі, каб выйсці з прэсных вадаёмаў насустрач сваёй пагібелі і даць новае жыццё, што закладзена ў мільёнах ікрынак.

Намаганні даследчыкаў цяпер накіраваны на тое, каб прымусіць вугроў не раставаць, як большасць рыб, у тых умовах, дзе яны растуць і развіваюцца. Даследаванні, якія праводзяцца ў Францыі, Японіі, Польшчы, а таксама ў Беларусі, несумненна, раскрыюць многія яшчэ няясныя пытанні біялогіі гэтай рыбы, у тым ліку адно з самых загадкавых — узнаўленне патомства. Няма сумнення, што навуковы пошук дазволіць кіраваць жыццёвым цыклам вугроў і атрымаць ад гэтага вялікую выгаду.

КАЛЯНДАР РЫБАЛОВА

САКАВІК — КРАСАВІК

Звоняць рэчкі з ручаямі.
Расшумеліся дубровы.
Над палямі, над барамі
Кліч праносіцца вясновы.

Пятрусь БРОУКА

Раніцою яшчэ моцна падмарожвае. Але ўдзень усё цяплей прыграе сонца. Снег асыдае, з'яўляюцца першыя праталіны. На рэках уздуваецца лёд, пачынаецца крыгаход.

Вясна — найбольш важная пара ў жыцці многіх рыб. Магутны інстынкт збірае іх у вялікія чароды, прымушае адпраўляцца ў вярхоўі рэк, ісці на мелкаводдзе, дзе вада больш праграваецца ў праменях вясновага сонца. Пачынаецца нераст.

Судак, лешч, сазан нерастуюць там, дзе даволі мелка, дзе шмат расліннасці. Іншая рыба аддае перавагу камяністаму дну з галечнікавымі россыпамі.

У час нерасту рыбу вельмі лёгка здабываць. Гэтым часам карыстаюцца браканьеры, якія па-варварску знішчаюць найбольш буйныя асобіны, не думаючы пра вынікі свайго ўчынку. А кожная полаваспелая рыба, здабытая ў такі час, — гэта тысячы загубленых малявак. Таму вясной першаступенную ўвагу трэба надаваць ахове рыбных запасаў.

У Беларусі кожны год у красавіку — маі забараняецца паўсюднае

спартыўнае і аматарскае рыбалоўства. Толькі на спецыяльна адведзеных вадаёмах ці на асобных участках рэчкі або возера дазваляецца лавіць рыбу адной удай з адным кручком.

У сакавіку яшчэ можна практыкаваць падледны лоў. Каля берагоў бяруцца на донныя начныя вуды мянцэў. На блешню няблага бяруцца судак і акунь.

Калі спадзе вада, лоўля рыбы па-трабуе змены прылад і нажыўкі. Ноччу доннымі вудамі добра ловіцца мянцэў. Але цяпер ужо на чарвяка, дробнага жыўца, курыныя кішкі. Добра бяруцца язь, галавень, плотка, плычкур. Асаблівае задавальненне прыносіць лоўля гэтай рыбы ў маленькіх рачулках, бо яны раней вызвалюцца ад паводнавай каламуці, вада інтэнсіўна ўзбагачаецца кіслародам і рыба ўзмоцнена харчуецца. Вельмі добра бяруцца яна ў такіх вадаёмах на паплаўковыя і донныя вуды з жывой насадкай.

Найбольш цікавая вясной лоўля шчупака. Інтэнсіўны жор у яго бывае незадоўга да нерасту, часам нават да ўскрыцця вадаёмаў. Аднак ён вельмі кароткатэрміновы, і з пачаткам нерасту шчупак зусім перастае харчавацца. Нават пасля нерасту 8—12 дзён ён яшчэ нічога не есць. Потым, затрымліваючыся некаторы час у месцах нерасту, пачынае ўзмоцнена харчавацца. Ходзіць шчупак на рознай глыбіні — ад 0,5 да 3 метраў, звычайна ля зараснікаў трыснягу, лілей, эладзі. У вялікіх азёрах яго можна ўбачыць на камяністых і пясчаных водмелях.

Калі ў шчупака надыходзіць перыяд інтэнсіўнага харчавання, ён выбірае якую-небудзь затоку ці вір і паводзіць сябе там больш ці менш аседла, паляючы з засадаў на печурку, верхаводак, плотак, акунёў. Шчупак — драпежная рыба, найбольш распаўсюджана

ны спосаб лоўлі — спінінгалы. Пры гэтым на перакатах лепш карыстацца цяжкімі блешнямі, якія вагаюцца, а на глыбокіх ціхіх месцах — толькі лёгкімі, але тымі, што вагаюцца, або тымі, што круцяцца. Колер блешні падбіраецца ў адпаведнасці з афарбоўкай рыбінак, якімі шчупак пастананна корміцца ў вадаёме.

У сакавіку пры ціхім цёплым надвор'і на неглыбокіх вадаёмах пачынаюць добра лавіцца карасі — залаты і сярэбраны. У канцы красавіка можна з поспехам злавіць судак, пачынае брацца на паплаўковую вуду фарэль. Аднак сакавік — красавік — яшчэ не самы разгар аматарскага рыбалоўства. Мінюць дні, мацней прыгрэе сонца, з'яўляюцца на дрэвах першыя зялёныя лісточкі, пачне расці водная расліннасць, і рыба будзе брацца значна лепш. Але гэта — толькі ў маі.

У сакавіку — красавіку павінны асабліва актывізаваць сваю работу члены таварыстваў аховы прыроды, паліўнічых і рыбалоўаў, грамадскія інспектары па ахове прыроды. Заслугоўвае ўвагі і ўсякая падтрымка правядзенне двухмесячнага па ахове нерастуючай рыбы і яе моладзі. У Беларусі па ініцыятыве Беларуска-рэспубліканскіх саветаў таварыстваў аховы прыроды, паліўнічых і рыбалоўаў, Упраўлення рыбнай гаспадаркі пры СМ БССР такія двухмесячныя праводзяцца вось ужо на працягу шэрагу гадоў і прыносяць велізарную карысць для аховы і ўзнаўлення рыбных запасаў.

Калі вяснава вада пачне спадаць, асабліва ўвагу трэба звярнуць на выратаванне моладзі рыбы, якая застаецца ў перасыхаючых затоках і вадаёмах. Тут шырокае поле дзейнасці для піянераў і школьнікаў.

В. СТОМА,
старшы іхтыёлаг
рэспубліканскага савета БТНР

НАБЫТКІ І ПЕРСПЕКТЫВЫ РАЗВІЦЦЯ АДПАЧЫНКУ І ТУРЫЗМУ Ў БССР

Наша рэспубліка валодае ўсімі неабходнымі ўмовамі для развіцця турызму і адпачынку. Спрыяе гэтаму мяккі і цёплы клімат. Напомнім, што перыяд з тэмпературай вышэй 15° (у гэты час звычайна працуюць палатачныя і летнія гарадкі) складае 80 дзён на поўначы і 112 на поўдні рэспублікі. Гадавая працягласць сонечнага ззяння ў цэнтральных і паўднёвых раёнах БССР — 2 тысячы гадзін. Сярэднемесячная тэмпература (тры летнія месяцы) на рэках і азёрах перавышае 17°, на Прыпяці дасягае 21°.

Зіма таксама спрыяе правядзенню аздаруленчых і спартыўна-турысцкіх мерапрыемстваў. Устойлівае снежнае покрыва захоўваецца амаль чатыры месяцы на паўночным усходзе (Віцебск — 113 дзён) і звыш двух месяцаў — на паўднёвым захадзе (Брэст — 66 дзён).

Значныя запасы мінеральных вод дазваляюць ствараць буйныя комплексы лячэбнага профілю. Сульфатна-хларыдныя натрыевыя воды санаторыяў «Крыніца» і «Нарач» такія ж, як вядомага курорта «Трускавец», што на Львоўшчыне, а хларыдныя воды Бабруйскага санаторыя імя У. І. Леніна — як курортаў «Старая Руса» і «Друскінінкі». Сульфідныя воды, выяўленыя пад Ельскам, па саставу блізкія да мацэсцінскіх. Вада «Беларускай Мацэсты» належыць да тыпу тэрмальных, самацёкам льецца з глыбіні трох тысяч метраў (тэмпература ў забой 72°, на паверхні 42°, мінералізацыя 304 г/л). Аналагічныя воды мацэсцінскай крыніцы маюць меншую мінералізацыю і тэмпературу.

Ёсць у рэспубліцы і лекавыя гразі. Найбольш буйное радовішча «Судобля» ў Смалявіцкім раёне. Запасы — 9492 тыс. кубаметраў. Шмат лекавых гразяў у Ле-

пельскім («Варонь», «Бароўна») і Бабруйскім («Вяхава») раёнах.

Да Кастрычніка ў Беларусі не было ніводнага санаторыя і дома адпачынку. Прадстаўнікі эксплуатацыйных класаў карысталіся курортамі Крыма, Каўказа і інш.

Санаторна-курортнае лячэнне і адпачынак атрымалі шырокае развіццё толькі пры Сзвецкай уладзе. У 1923 годзе быў адкрыт першы ў рэспубліцы дом адпачынку «Ждановічы», праз два гады — санаторый «Баркоўшчына». Цяпер у БССР дзейнічае вялікая сетка лячэбных устаноў, адпачынку і турызму. Пра тое, якімі тэмпамі яны раслі, відаць з табліцы.

	1939	1945	1972
1. Колькасць санаторыяў для дарослых і дзяцей	36	8	42
Ложкі (тыс.)	4,3	1,0	8,2
2. Колькасць дамоў адпачынку і пансіянатаў (без 1—2-дзённых)	32	8	18
Ложкі (тыс.)	5,5	1,3	4,8
Турысцкія базы	—	—	8
Месцы (тыс.)	—	—	3,3

Важную ролю ў развіцці санаторна-курортнага і турысцкага абслугоўвання насельніцтва адыграла Пастанова ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР і ВЦСПС «Аб мерах па далейшаму развіцці турызму і экскурсій у краіне». Узведзены турбазы, кэмпінгі, санаторыі. Непадалеку ад Рагачова будуюцца новы санаторый на тысячу месц. Да 1980 года тут будзе створан цэлы комплекс пансіянатаў, дзе адначасова зможа адпачываць дзве тысячы працоўных.

Наша рэспубліка спецыялізуецца не: санаторна-курортным лячэнні — два працэнты ад агульнасаюзнай сеткі — у 1972 годзе ў санаторыях лячылася 57,4 тысячы працоўных, звыш 34 тысяч чалавек пабывалі ў санаторыях-прафілакторыях;

аздаруленчым адпачынку мясцовага насельніцтва і жыхароў заходняга рэгіёна еўрапейскай часткі СССР — у 1973 годзе ва ўстановах арганізаванага адпачынку ўмацавалі сваё здароўе звыш ста тысяч чалавек;

спартыўна-турысцкім — распрацавана 11 усесаюзных і 9 рэспубліканскіх маршрутаў. У 1973 годзе турбазы, кэмпінгі абслужылі звыш 220 тыс. чалавек;

экскурсійна-пазнавальным адпачынку — экскурсантаў прыбывае ў Беларусь у 4 разы больш, чым выязджае. У 1973 годзе экскурсійныя арганізацыі Беларусі абслужылі звыш 3 млн. чалавек.

Прыведзеныя лічбы сведчаць аб дасягнутых поспехах. Работа ў гэтым напрамку будзе весціся і надалей.

І. ПІРОЖНИК,
аспірант кафедры эканамічнай географіі
СССР Белдзяржуніверсітэта
імя У. І. Леніна

СЕМ РАЗОЎ АДМЕРАЙ

Няшчасныя выпадкі надараюцца часцей за ўсё па віне саміх падарожнікаў. Няведанне элементарнай тэхнікі і тактыкі турызму, слабая фізічная падрыхтоўка, а то і яўная абьякавасць прыводзяць да бяды. Зусім недаравальна, калі ў тайгу ці горы адпраўляецца адзіночка. Той-сёй лічыць, што на такое здольны моцныя духам людзі. Няпраўда. Індывідуалізм і ваўнічае самалюбства — вось што надае ім сілы. Трашчаць потым над непразлымі зараснікамі верталёты, накіроўваюцца на пошукі машыны, рабочыя і прамыслоўцы, паляўнічыя. Высновы нашага грамадства — гуманістычныя. Якую б памылку не зрабіў такі падарожнік, яго выратавуюць. Знойдуць — паўсчуваюць, чаем цёплым напоям, нават «бязрозвай кашай» не пацастуюць.

Падлічана, што за грошы, якія былі затрачаны на пошукі ў тайзе аднаго ленынградскага студэнта (радавы выпадак), дзяржава магла б падрыхтаваць дванаццаць дыпламаваных спецыялістаў.

Турызм расце, як на дражджах. Асвойваюцца самыя далёкія куткі краіны. Распрацаваны сотні планавых і самадзейных маршрутаў. Штогод падрыхтоўваецца каля 200 тысяч грамадскіх арганізатараў і інструктараў турызму, а ў самадзейных шматдзённых паходы адпраўляецца звыш 4,5 мільёна чалавек. Таму ў свой час і паўстала пытанне аб стварэнні на тэрыторыі СССР цэнтралізаванай турысцкай кантрольна-выратавальнай службы (КВС).

Рэспубліканская КВС афіцыйна зацверджана ў 1973 годзе. Кантрольна-выратавальная зтрады па 12—15 чалавек ёсць ва

ўсіх абласных цэнтрах. Яны праводзяць актыўную прафілактычную работу па бяспецы падарожжаў. Кожная група, што збіраецца на маршрут, абавязкова правяраецца. За дзевяць месяцаў мінулага года рэспубліканская КВС правярыла 122 групы. Усе турысты вярнуліся дахаты здаровымі і без страт. Асобныя парушэнні рэзглядаліся на секцыях, і вінаватыя былі дыскваліфікаваны. Горшага пакарання для турыста не прыдумаеш. Мы ведаем гэта, і тым не менш (іншым навука!), прымяняем «крайнюю» меру пакарання.

Члены КВС маюць прыватнае выхад на маршрут, вярнуць групу з дарогі і г. д. Даводзіцца чуць, што турысцкія правілы існуюць толькі для турыстаў. Гэта, маўляў, «унутраныя» правілы падарожнікаў і «маса» да іх ніякага дачынення не мае. Думка памылковая. Правілы арганізацыі і правядзення паходаў і падарожжаў на тэрыторыі СССР з'яўляюцца законам для ўсіх грамадзян. Яны ўзгоднены з зацікаўленымі міністэрствамі і зацверджаны ВЦСПС. Урэшце рэшт, размова ідзе аб здароўі людзей, што ўжо само па сабе павінна з'яўляцца няпісаным правілам.

Збірчыся ў дарогу, сем разоў падумаі. Цябе, вандроўнік, чакуюць Поўнач, Далёкі Усход, Памір... Стыхія магутная і каварная. Рыхтуйся, загартоўвайся перад паядынкам. І лёгкая будзе дарога.

В. РЭМЯНЧУК,
старшыня рэспубліканскай кантрольна-выратавальнай службы

Летась турысты Беларускага політэхнічнага інстытута зрабілі падарожжа трэцяй катэгорыі складанасці па Заходніх Саянах. Маршрут пралягаў па тэрыторыі Тувінскай АССР. Гэты раён мінскімі турыстамі-пешаходамі дагэтуль не наведаўся.

Кіраўнік паходу, малодшы навуковы супрацоўнік Аляксандр ЛАТАКУРСКІ, дзеліцца сваімі ўражаннямі аб гэтым падарожжы.

— Перад падарожжам мы вывучалі неабходную інфармацыю і картаграфічны матэрыял, перапісваліся з падарожнікамі іншых гарадоў.

Вывучаючы літаратурныя крыніцы, даведліся, што Тува, якая доўгі час знаходзілася пад прыгнётам маньчжур-кітайскіх феодалаў, у 1914 годзе перайшла пад пратэктарат Расіі. Тувінская Народная Рэспубліка была абешчана ў 1921 годзе. Савецкі Саюз аказаў ёй шырокую міжнародную падтрымку. 11 кастрычніка 1944 года Вярхоўны Савет СССР задаволіў просьбу Тувінскай Народнай Рэспублікі і прыняў яе ў Саюз ССР. За гады Савецкай улады вырасла шмат новых гарадоў і населеных пунктаў. Бурнымі тэмпамі развіваюцца сельская гаспадарка і прамысловасць паветраны і аўтамабільны транспарт. Пабудавана аўтамагістраль Абакан — Кызыл — Ак-Давурак — Абаза — Абакан. У Тувінскай АССР ёсць свае вышэйшыя і сярэднія навучальныя ўстановы, навукова-даследчыя інстытуты. Дзейнічае шырокая сетка культурна-асветніцкіх устаноў.

... Цягнік Масква — Абакан даставіў нас у цэнтр Хакасіі. Шэсць гадзін язды на аўтобусе па маляўнічаму Усінскаму тракту — і мы ў пасёлку Арадан, што размясціўся на правым беразе ракі Ус. Менавіта адсюль і пачынаецца маршрут. Бывай, утульнасць, цывілізацыя!

Неўзабаве нас з усіх бакоў акружылі магутныя кедры, лістоўніцы і піхты. Тайга праглынула нас. Ледзь не на першым жа прывале ўбачылі собаля. Прыгожы звярок бегаў па кедру зверху ўніз, «цокаў», нібы забаўляў прышэльцаў. А мо праганяў — хто ведае? Потым мы не раз сустракалі собаляў, але першае спатканне запомнілася лепш. Вельмі часта трапляліся вавёркі. Як рыжыя бліскавіцы

ПА НЕКРАНУТАЙ ТАЙЗЕ

мільгалі яны ў вышыні, і калі спыніцца на хвілінку, замоўкнуць, то можна пачуць, як падае пасля іх на дол сухая ігліца. У такія моманты мы разумелі, што з тайгой лепш за ўсё размаўляць шэптам. Гэтай думкі, відаць, прытрымліваліся і шэра-паласатыя бурундукі, што паглядвалі на людзей з-за ствалоў дрэў, маўкліва і зсяроджана.

Праўда, цішыня ў тайзе адносна. Адна птушка архаўка чаго варта. Характар у яе, як у нашай сарокі. І звычай тыя ж самыя. Толькі крык больш трывожны. Напачатку нават сполах бярэ. Потым да ўсяго прывыкаеш.

Проз два дні мы ледзь не сутыкнуліся нос у нос з гаспадаром тайгі — вялікім бурым мядзведзем, які перасек сцяжыну крокаў за дзвццаць перад намі. Падышоўшы да ручая, мы падумалі, што звер ласаваяся харыусамі. Можна, яно так і было. Цікава, што заўважыўшы нас, звер спыніўся і нейкі момант уважліва разглядаў няпрошаных гасцей. Нехта з турыстаў міжволі, інстынктыўна падаў голас. Мядзведзь адказаў тым жа і падаўся ў зараснікі маладога кедрача.

Не паспелі апамятацца ад нечаканай сустрэчы, як тайга паднесла нам яшчэ адзін сюрпрыз. На гэты раз больш прыемны.

Спыніўшыся на беразе рэчкі, мы скінулі рукзакі і пачалі рыхтавацца да пераправы. Я разгарнуў дзённік, каб занатаваць убачанае. Раптам пачуўся крык

дзяўчат: «Ой! Што гэта?!» Узнімаю галаву і літаральна за некалькі крокаў ад сябе бачу прыгажуню ізюбра з вялікімі рагамі. Імгненне — і грацыёзная жывёліна пругкімі, вялікімі скачкмі знікла сярод лістоўніц. Апамятаўшыся, усё-такі паспяваю даць «чаргу» з кінакамеры.

Не менш цікавай для нас была і сустрэча з кедрам. Перад гэтым веліканам кожны еўрапеец здыме шапку.

У канцы жніўня арэхі ўжо спелыя, але шышкі яшчэ трымаюцца моцна. Лазіць на кедр небяспечна: галіны крохкія, ламаюцца. З дапамогай альпенштокаў мы нарыхтавалі крыху архаў — далікатас на прывалах. Кедравыя арэхі вельмі пажыўныя, утрымліваюць каля 70 працэнтаў кедровага масла, шмат бялку, вітаміну В.

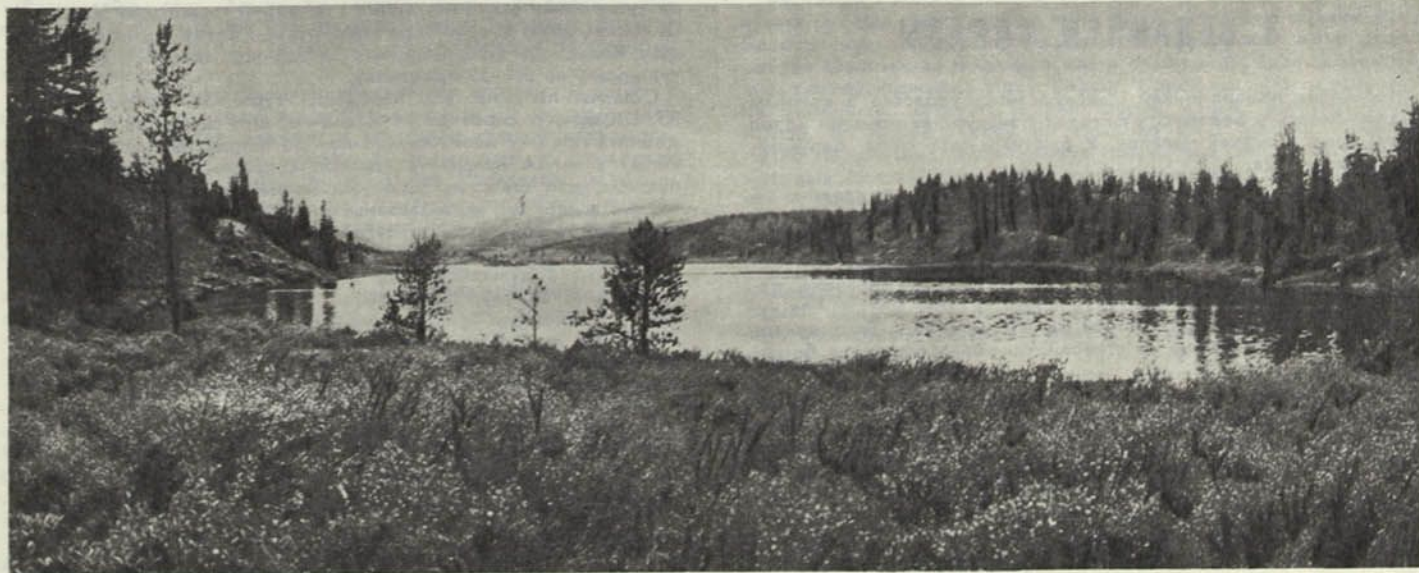
Тайга, наогул, багатая. Колькі тут журавін, брусніц, буякоў. Прыпыніўся, набраў і гатуй кісель ці кампот, каштуй сырыя.

Нам асабліва пашанцавала. Тады, пад канец жніўня, выпаў снег. Напярэдадні стаяла цёплае надвор'е, свяціла сонца. Ноччу тэмпература ўпала ніжэй нуля. Аднак на стаянцы снегу яшчэ не было. А вось калі выйшлі на мяжу лесу на вышыні 1800 метраў, то адкрылася дзіўная панарама гор. Снег зіхацеў, пераліваўся мірыядамі іскр. І мы забыліся на момант, што пад ім захаваны і кветкі, што не паспелі яшчэ асыпацца, і густая зялёная трава, якая задыхаецца цяпер пад пульхай і тоўстай коўдрай. Мы назіралі маўкліваю трагедыю ў прыродзе.

Перад нашым адыходам снег растаў і толькі на хрыбтах ляжаў — тыя адсвечвалі белымі грабнямі.

Удзельнікі падарожжа прайшлі больш як 200 кіламетраў па некранутых імшарах, пераадолелі некалькі перавалаў праз Саянскі хрыбет, пакарылі дзве вяршыні. Надоўга застануцца ў памяці пераправы праз горныя рэчкі, вада ў якіх нават у самы спякотны дзень не бывае вышэй 8°. Маршрут цікавы і змястоўны, як са спартыўнага пункту гледжання, так і з пазнавальнага. Мы можам ганарыцца, што пабывалі ў самым цэнтры Азіяцкага кантынента, які адзначаны абеліскам на беразе Енісея ў сталіцы Тувінскай АССР — Кызыле.

Фота аўтара

ШУМІЦЬ ЛЕС. Яго роўны, манатонны гул толькі зрэдку парушаецца якім-небудзь іншародным гукам. Гэта ці далёкі аўтамабільны гудок, што даносіцца з шашы, ці грукат воза па карэннях на лясной дарозе. З кожным годам усё радзей і радзей можна пачуць шум спушчанага дрэва. Не той народ пайшоў.

Уладзімір Якаўлевіч прыпыняецца, яшчэ раз пільна ўслухоўваецца ў лясную цішыню і, зняўшы сандалі, пераходзіць праз вялізную лужыну, што разлілася на дарозе. Успамінаецца выпадак, як не-

Пра тое, як У. Бялоцкі адносіцца да сваіх абавязкаў, можна меркаваць па тым, што пра яго гавораць людзі. Адно кажучы:

— Скарэ ён! Палена дроў не прадаецца. «Галлэ збірай, — кажа, — галлэ». Кэб яно спаракнела!

— Правільна робіць, — адказваюць другія. — Затое лес — як парк! Хоць каціся. Усё галлэ выбралі. І пілаваць не трэба. Жонка і сама справіцца.

І ў гэтых словах, часам нават жартаўлівых, адчуваецца павага да такой «скупасці» лесніка і яго адносін да справы.

ЛЕСНІКОВА ПАСАДА

калькі гадоў таму назад ён паспрачаўся з лясным інспектарам, што правядзе яго ў любым месцы, не змачыўшы ног (тады таксама быў дажджлівы год). Не вытрымаў той: «Я, — кажа, — усе сцежкі тут ведаю. Мне не зманіш».

Дайшлі яны да першай лужыны. Уладзімір Якаўлевіч разуюся, закасаў штаны і скамандаваў: «А ну, рабі, як я!». Спачатку здзіўіўся ад нечаканасці інспектар, а потым як зарагоча! Часта і цяпер пры сустрэчах успамінае тую назву.

... Вось і скончаны абход на сённю. На вялікай светлай паляне паказалася леснічоўка. 35 гадоў служыць яна Уладзіміру Якаўлевічу Бялоцкаму домам. І хоць пара ўжо на пенсію, ды шкада разлучацца з абжытым месцам, з любімай справай. Былыя партызаны не-не ды і заглянуць у леснічоўку: пабачыцца, успомніць гады паходаў, трывожны час сваёй маладосці.

Даўно павырасталі дрэвы на дзялянках, якія садзіў ён з жонкай. Узнесліся вяршалінамі ў неба. Зірнеш — галава кружыцца. Непрыкметна выраслі і дзеці, якія зрабілі свой першы крок у гэтай леснічоўцы. У Бялоцкага пяць дачок. Усе яны, закончыўшы школу, раз'ехаліся. Зарастаюць і сцежкі, якія пратупалі тут хлопцы з суседніх вёсак. І, бывала, глядзячы на цёмныя сляды, якія пакінулі на росным лузе хлопцы, праводзячы дзясчат, Уладзімір Якаўлевіч думаў: «Ой, павядуць зраз маіх бялянак з хаты. Будзем кукаваць са старой. Меў бы сына, было б на каго час ад часу лес пакінуць, а з кабеты які леснік?..»

А між тым, адна яго бялянка, Аленка, больш за ўсіх прападала ў лесе. Абыходзіла дзялянкі, збірала жывіцу, садзіла, палала. Часта заходзіла на ўчастак дзядзькі Алеся, таксама лесніка, сварылася з ім, калі заўважала ў яго непарад-

кі. Менавіта яна арганізавала сярод сваіх равеснікаў паход у пошуках вожыкаў. «Больш вожыкаў — менш гадзюк». Гэтым закліку паддаўся нават бацька. Тады яшчэ не ставілася пытанне аб ахове змеяў. І з былога панскага маёнтка прынёс на корм вожыкам вялізны кош слімакоў.

Цяпер Алена бывае дома толькі ў час водпуску. Яна закончыла Полацкі лясны тэхнікум і працуе лясным таксатарам. Заўсёды ў дзень яе прыезду да іх прыходзіць дзядзька Шурык.

І тады спрэчкам і ўспамінам няма канца. А здаралася рознае. Адночы кабеты з суседняй вёскі ўбачылі, што на іх агародах пакапана бульба: «Дзікі! Дзікі, каб іх воўкі!.. Развёў Бялоцкі на нашу галаву розную дрэнь».

У лес была паслана «дэлегацыя», і Уладзімір Якаўлевіч трымаў адказ з такім пачуццём, быццам гэта былі не дзікі, а свінні з яго ўласнага хлява. Жанчыны не прымалі ніякіх довадаў: ты гаспадар — ты адказваеш. А што тут зробіш, калі і сваю бульбу ён часта не ведаў, як уратаваць. Хоць бяры і начуй са стрэльбай на ўчастку! Добра, зяць падказаў: абцягнулі загоны дротам, а на ім бялянак з-пад кансерваў панавешвалі. Дзюкранешся да дроту — забарабаняць бяляшанкі!.. Не тое што дзікі, свая каровз блізка падысці баіцца.

А якое было здарэнне з лісамі! Заўважыў адночы Уладзімір Якаўлевіч, што нешта даймае звяркоў: ці то кляшчы, ці то лішай. Трэба лячыць. І ён цэлымі днямі рабіў дэзінфекцыю нораў, рыхтаваў мазі, растворы, канструяваў «хітрыя» прыборы для іх распысквання. І дапамагло. Вылечыліся лісы.

35 гадоў Уладзімір Якаўлевіч Бялоцкі лічыцца лепшым лесніком Шчучынскага лясгаса. Кожны год ён атрымлівае ўзнагароды і граматы. Уладзімір Якаўлевіч — выдатнік лясной гаспадаркі.

С. ТРУКШЫНА

НА ТВАЮ КНІЖНУЮ ПАЛІЦУ, ПРЫРОДАЛЮБ

3 ВЕДАННЕМ СПРАВЫ

Колькасць падарожнікаў і экскурсантаў узрастае з кожным годам. Летась у Беларусі ў паходах і экскурсіях прынялі ўдзел звыш трох мільянаў чалавек. У будучым гэта лічба, безумоўна, павялічыцца.

Бясспрэчна і тое, што турызм як з'ява аказвае ўздзеянне на наваколнае асяроддзе. Неарганізаваныя рэіды асобных аматараў ператвараюцца для прыроды ў сапраўднае бедства. Наведайце лясную паляну пасля чарговага «адпачынку» недысцыплінаванай кампаніі... і сорамна стане за Чалавека разумнага. Захоцацца як найхутчэй пакінуць гэтае месца. Але куды пойдзеш? Некранутых куткоў на ўсіх не хопіць. Ды і шукаць іх — не лепшае выйсце са становішча. Больш надзейна берагчы тое, што ёсць.

«Ахова прыроды і турызм» — так называецца кніга географа і майстра спорту па турызму Ю. А. Шцюрмера, выдадзеная ў 1974 годзе ў Маскве выдавецтвам «Фізкультура і спорт».

Аўтар дасканала ведае тэму. Піша, абіраючыся на шматлікія факты і прыклады, таму вывады яго слухныя і пераканаўчыя. Праблемы акрамя актуальныя. Адна з іх — так званы турысцкі «перавыгул». Інакш кажучы, перанасяленне некаторых цікавых у ландшафтных адносінах мясцін. Характэр-

на гэта не толькі для Крыма, Каўказа ці Карпат, але і для некаторых раёнаў нашай рэспублікі. Узяць хаця б Заслаўскае вадасховішча. Тут на асобных участках прыродны комплекс пераступіў мяжу самаўзнаўлення і патрабуе тэрміновай дапамогі. Ці Нарач, якую так любяць і беларусы, і масквічы, і леныградцы... Колькасць адпачываючых на адзінку плошчы перавышае тут норму на 50—55 працэнтаў.

Ставячы пытанне: «Ці наведваць турыстам запаведнікі?» — Ю. Шцюрмер справядліва адзначае, што запаведнікі для падобнага прыёму належным чынам не падрыхтаваны. Каштоўны вопыт у гэтым напрамку накіпілі супрацоўнікі «Белавежскай пушчы», дзе створаны цудоўны музей прыроды, вальеры з дзікімі жывёламі, арганізаваны продаж сувеніраў. Вопыт арганізатараў з Белавежы заслугоўвае ўхвалення, але праблема «турыст — запаведнік» цалкам не вырашае. Таму нельга не пагадзіцца з думкай аўтара аб неабходнасці стварэння сеткі прыродных паркаў, якія ў сваёй шматбаковай дзейнасці ўлічвалі б і законныя інтарэсы турыстаў.

У кнізе даволі падрабязна разглядаецца пытанне паводзін на прыродзе. Ад сябе можам дадаць, што парушэнняў было б менш, калі б курс аховы прыроды існаваў у сярэдніх школах, а для турыстаў на пачатку падарожжа — спецыяльны залік. Каштоўна і тое, што на старонках кнігі аналізуецца вопыт, накоплены за апошнія гады турыстычнымі і экскурсійнымі арганізацыямі краіны.

Кожны, хто займаецца праблемамі аховы прыроды, падарожнічае, з задавальненнем і карысцю для сябе прачытае гэтую кнігу.

І. ПАУЛАУ

ВОЛКИ, шызаваты туман ахутаў дарогу. Наша машына, як і стрэчныя, ішла з запаленымі фарамі. У прыглушаным і нязвыклім святле — дзень ўсе-такі — наблісквалі лужы і цмелі па баках прысады. На паваротках здавалася, што змакрэлыя галіны просяцца ў кабінку.

Сагрэўшыся, паглядваю на свайго збавіцеля.

— Што вы ўтаропіліся? Я — не дзяўчына, — прамовіў нечакана вадзіцель.

Я сумеўся. Бо што скажаш у такім выпадку.

— Думаеце, добры дзядзька, змілаваўся, — працягваў ён, — а, можа, я падхаўтурыць хачу?

Яршыстасць яго зразумець было няцяжка. Дзень святочны, большасць людзей адпачывае, а ты сноўдайся на старым малакавозе. З'едзеш з гасцінца і паплыву... Новы год на парозе, а развязло, як вясной. Вось і нывдзіць нешта на душы. «Чалзек не ў гуморы, і прыгадваць розныя здарэнні — усё роўна, што соль на рану сыпаць, — падумэў я. — А што калі раскажаць яму пра бор Вольгі Капацэвіч...»

Вольга Цімафееўна нарэдзілася ў сяле Ісерна ў сям'і беззямельнага селяніна. Дзесяць дзяцей. Яна — старэйшая. На яе плечы і лёг самы цяжкі клопат. Малых няньчыла, кароў пасвіла, хадзіла ў здробкі. Юнацтва як і не было. У васемнаццаць гадоў бацька аддаў замуж за нялюблага. Хутка ў самой дзеці пайшлі. Муж аказаўся нягоднікам, кінуў пяцёра дзяцей. Адна засталася. Разруха, за кусок хлеба б'юцца. Іншая, магчыма, рукі апусціла б, а яна — не. Усім нутром сваім прыняла Вольга Цімафееўна Савецкую ўладу. Толькі ў ёй і бачыла сваё выратаванне. Стала актывісткай, выкрывала кулакоў, падтрымлівала беднату.

Неўзабаве за працоўныя дасягненні Вольгу Цімафееўну накіравалі ў Маскву на Усесаюзную сельскагаспадарчую вы-

стаўку. І тут адбылася ў яе жыцці, бадай, самая вялікая падзея: яна бабыла ў Леніна. Уладзімір Ільіч уважліва выслушаў, пацікавіўся настроем, распарадзіўся выдзеліць сялянам са Случчыны насення канюшыны, некалькі плугоў.

Вольга Цімафееўна прысутнічала і на III міжнароднай канферэнцыі камуністаў, калі прымалася шэфства над польскімі пралетаркамі. Капацэвіч выступіла з прывітальным словам. Уручыўшы польскім сяброўкам Чырвоны Сцяг і пояс, вытканы беларускімі дэлегаткамі, яна сказала:

БОР ВОЛЬГІ КАПАЦЭВІЧ

«Няхай гэты пояс з'яднае ўсіх польскіх жанчын пад Чырвоным Сцягам».

Пэней Капацэвіч працавала ў Наркамсабесе БССР, у Слуцкім акружным селькоме, а з 1931 года, калі ў Ісерна быў арганізаван калгас, пайшла загадчыцай птушкафермы. У Вялікую Айчынную дапамагала партызанам. Потым зноў праца ў калгасе. Дажыла да глыбокай старасці. Некалькі гадоў назад аднавяскоўцы з пашанаю пахавалі яе.

...Вадзіцель трымаў руль моўчкі. Слухаў ён, як мне здалося, без асаблівых эмоцый. Сапраўды, чаму тут здзіўляцца: звычайны чалавечы лёс.

— Вы бачылі тое, што расце каля Ісерна? — спытаў я, трохі пачакаўшы.

— Бачыў.

— Дык гэты бор пасадзіла Вольга Цімафееўна і яе сябры-камсамольцы яшчэ ў 1923 годзе.

Ён павярнуўся да мяне, паглядзеў з недаверам.

— А бор расце. Вакол — раўніна. Поле, як плаха ляжыць, вятры гуляюць. А тут — ціха. Толькі дзятлы пастукаюць.

У той далёкі год пятнаццаць ісернскіх юнакоў і дзяўчат стварылі камсамольскую ячэйку. У гонар заснавання арганізацыі пасадзілі лес.

Другі невялікі бор Вольга Цімафееўна выпесціла адна. З шашы яго не відаць — ён за вёскаю. Такі ж ладны, строны. Ствалы крыху вузлаватыя (месца адкрытае), кроны густыя, спляліся суцэльным полагам. Дрэў каля тысячы набярэцца.

— Глядзі ты, якая жанчына! — са шчырым здзіўленнем усклікнуў вадзіцель. І ён сказаў гэта аб ёй, як аб жывой.

Але сталася так, што бор, пасаджаны і вырашчаны Вольгай Цімафееўнай, занябаны. Яр падступае, карані агольвае. Сякера тэм-сям «пагуляла». Пні як сведкі тырчаць. Здаецца, што калгасу імя Мічурына, аднаму з мацнейшых у Слуцкім раёне, пад сілу дэглездець бор, узгаданы дбайнай, працавітай жанчынай.

У Слуцку я зайшоў у краязнаўчы музей. Спадзяваўся знайсці дадатковыя звесткі аб жыцці Капацэвіч. Асобныя дакументы напярэдадні мне паказаў дырэктар Ісернскай васьмігадовай школы Мікалай Міронавіч Башура. У музеі ж нічога не аказалася. Праўда, супрацоўнікі паабяцалі, што неўзабаве выедуць у Ісерна.

В. ДАШКЕВІЧ

Слуцкі раён.

СВЕТ ЯБЛЫНЬ

Разнастайны свет яблынь. Ён налічвае больш як дзесяць тысяч сартоў. Вядома, не ўсе віды растуць у Беларусі, але і ў тых, што растуць у нас, часам нялёгка разабрацца без спецыяльнага даведніка.

У 1972 годзе ў выдавецтве «Вышэйшая школа» выйшла ў палепшаным афармленні кніга «Памалогія БССР. Атлас плодоў яблынь». Выданне прысвечана, у асноўным, старым сартам народнай селекцыі. У ёй расказваецца больш чым аб ста сартах яблынь. Апісваюцца плоды, лісце, дрэвы. Расказваецца аб устойлівасці, распаўсюджанасці на тэрыторыі рэспублікі, прыводзіцца кароткая гісторыя выяўлення кожнага віду. У атласе змешчаны малюнк і фатаграфіі многіх сартоў яблынь.

Кніга напісана супрацоўнікамі кафедры пладаводства Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі. Яна прызначана для студэнтаў ВУЗ і навучэнцаў сярэдніх сельскагаспадарчых вучэльных устаноў, для аграномаў, селекцыянераў, для апрабатоў і аматараў роднай прыроды.

Рыхтуецца да выпуску ў свет аднаціпны «Атлас плодоў груш», які напісаны тым жа калектывам. Даюцца каляровыя малюнк плодоў і фатаграфіі лісця і крон тых сартоў груш, якія найбольш адпавядаюць прыродным і эканамічным умовам Беларусі. Апісваюцца ўраджайнасць, смакавыя якасці, зімаўстойлівасць, адносны да шкоднікаў і захворванняў, перспектывы выкарыстання гэтых сартоў.

Заказы на абедзве кнігі патрэбна накіроўваць па адрасу: Мінск, пл. Свабоды, 19, магазін «Кніга—поштай».

ЯК РАЗМАЎЛЯЮЦЬ КАЧКІ

Аб гэтым і многім іншым, што цікавіць натураліста і паляўнічага, можна даведацца з кнігі Ю. А. Вязовіча «Дзікія утки Беларусі», якую выпусціла нядаўна на рускай мове выдавецтва «Вышэйшая школа». У кнізе апісваюцца адзінаццаць самых распаўсюджаных відаў. Сярод іх знаёмая многім крыжанка звычайная, хуткая і лёгкая шэрая качка, чырвонагаловы нырэц, які нырае ў ваду на глыбіню 2—5 метраў, і іншыя. Аўтар падрабязна характарызуе кожны від, апісвае птушанят, маладых птушак. Указваецца распаўсюджанне, тэрміны пералётаў, месцы пасялення, гняздоўі птушак. Прыводзіцца розныя цікавыя выпадкі з жыцця птушак, якія даводзілася назіраць натуралістам розных краін.

Аўтар разглядае будову і работу арганізма качак, спосабы іх засцярогі ад холаду і намакання. Знаёміць чытача з такімі бакамі жыцця гэтых птушак, як здабыванне ежы, механіка палёту, плавання і нырэння, хуткасць перамяшчэння, і нават з іх «мовай».

У кнізе ёсць шмат фатаграфій, малюнкаў, схем, якія наглядна адлюстроўваюць жыццё качак.

Заказы на кнігу можна дасылаць па адрасе: 220034, г. Мінск, Омскі завулак, 13, упраўленне кніжнага гандлю Дзяржкамвыдавецтва БССР; 220611, г. Мінск, вул. Валадарскага, 9, упраўленне кніжнага гандлю Белкаапсаюза.

В. МІЛКОЎСКІ,
рэдактар па прапагандзе літаратуры выдавецтва
«Вышэйшая школа»

МЕЧАНЫ ЛОСЬ

Калі я звярнуў з шашы і ўглыбіўся метраў на сто ў малады ельнік, дзе сям-там купкамі раслі маладыя бярозы, трэпляліся тонкія асінікі, нечакана натрапіў на знаёмы ласіны след. На вокімі, зляжальным снезе добра былі відаць адбіткі трох прадаўгаватых капытоў, а замест чацвёртага — круглаватага ўмяціна. Лось без капыта? Дзе ён яго згубіў?

Не першы раз даводзілася бачыць сляды мечанага лася. Для мяне гэта была знаходка, бо па слядах такога звера можна вызначыць, дзе ён быў, што рабіў. Мне вельмі хцелася разгадаць адну загадку. Як толькі пачыналася мяццеліца, выпадаў вялікі снег, ласі нібыта скрозь зямлю правальваліся — зніклі. Пасля снегападу яны таксама недзе доўга хаваліся, недзе стаялі, не хадзілі па лесе. Але дзе? Ідучы на лыжах па следзе мечанага лася, я спадзяваўся адшукаць ласінае стойбішча, мне прыпомніліся сустрэчы з ім.

СУСТРЭЧА ПЕРШАЯ

Між старога яловага лесу на плошчы гектараў каля дваццаці яшчэ пасля вайны было пясчанае, амаль папэлам з каменнем поле. Тры хаты, якія тут стаялі і ў якіх жылі людзі, спалілі немцы. Пасля вайны хутаране не вярнуліся сюды. На полі быў пасаджаны сасоннік. Аб тым, што тут некалі былі людскія селішчы, гаварылі ямкі ад абваленых паграбоў, якія зараслі малінаю і крапивою, ды кавалкі цэглянз печышчэх. Нават цэгла пакрылася ўжо зялёным мохам.

На саміх селішчах дрэвы не былі пасаджаны, а таму пасярод маладога купчастага густога сасонніку ўтварылася паляна. Улетку на ёй буіна зелянее трава. Стракаціць паляна ад канюшыны і кве-

так. Селішчы акаймоўвае паясок маладых бярозак і асінак. Яны растуць густа, дрэўца каля дрэўца.

Гэтая палянка ўлетку засяляецца птушкамі. Можна, калі паназіраць, убачыць драздоў, сарок, белых сітавак, чэканаў, малінавак і іншую драбязу. Птушкі трымаюцца тут з-за вады: на адным селішчы ёсць нізак з ямкаю, у якой усё лета стаіць халодная вада. Вядома, сюды ў спёку прыходзяць нз вадапой і звяры.

Неяк на пачатку чэрвеня, нахадзіўшыся па лесе, я пасля збеду скіраваў на паляну. Хацелася таксама наталіць смагу, бо з сабою вады не ўзяў, а сонца прыпакала добра і вельмі хацелася піць. На падыходзе да паляны перада мною нешта з шумам і трэскам пранеслася па сасонніку. Падумалася, каго гэта так носіць? Але я не надаў гэтаму асаблівага значэння. Выйшаў на паляну. Да нізка заставалася нейкіх крокаў дзесяць. І тут, перада мною, як здань, нечакана вырасла вялізная постаць ласіхі. Яна, склаўшы вушы, апусціўшы трохі галаву, павольна рухалася на мяне. Я стаў, як укопаны, і, азіраючыся па баках, дзе можна было б затуліцца, пачаў адступаць. Што ні думайце, а адчуванне не вельмі прыемнае, калі на цябе рухаецца цэлая гара — лось-волат, які адным ударам капыта можа забіць ваўка.

Ласіха заўважыла, што я адступаю, спынілася, нейкі момант глядзела на мяне, а пасля рванулася з месца і краем паляны, падмінаючы, ламаючы асінікі і бярозкі, імкліва пайшла ў наступ з правага боку. Паводзіны яе мяне насцярожылі. Трэба нешта тэрмінова рабіць, каб прагнаць ласіху. Але што, калі ў руках нзват кійка няма? Адзінае — адступаць. Не зводжу з яе вачэй і памаленечку адступаю. Ласіха падбегла зусім блізка, захрапла, потым павярнулася і паімчала прэч. Не паспеў я перадыхнуць, як яе гарбатая чорна-рыжая спіна вырасла з левага боку. Было відаць, што яна нервалавалася, бегаючы вакол мяне. Яшчэ чаго добрага прыродзе ў атаку, а куды дзенешся, за сасонку хіба схавзешся ад яе?

«Чаго ты, дурніца, так носішся, я ж табе нічога кепскага не збіраюся рабіць», — думаў я, адступаючы ў сасоннік».

Калі я схавался за соснамі, адышоўшы ад паляны метраў на пяцьдзесят, ласіха пакінула мяне ў спакой, не чуваць было ні шоргату, ні трэску галін.

Сонца пякло, я абліваўся потам. Вось калі захацелася піць. Глыток, глыточак бы вады, але я пакрочыў далей ад паляны. І тут прыйшла адгадка, чаму ласіха гнала мяне. Там, недзе ў траве, сярод асінак і бярозак ляжала ласянь. Таму маці і хвалявалася за яго, наступала на мяне, пагрозліва храпла, палохала.

Праз некалькі дзён я ўсё-такі наведаўся на паляну. Ласіхі не было. Разглядаючы яе сляды, мне тады здалося, што яна была без капыта: каля вады на прамытай траве выразна чытаўся адзін адбітак капыта, а побач была круглая ямка.

СУСТРЭЧА ДРУГАЯ

На стары яловы лес улетку наляцеў кручаны віхар. Ён быў тэкой сілы і моцы, што амаль на гектары паламзў, павыварочваў з карэннем стогадовыя елкі, пакідаў іх у розныя бакі, паваліў адна на адну. Утрымалася толькі з дзесятак

самых тоўстых, самых трывалых елак, якія адзінока стаялі ў хаосе паламаных і паваленых дрэў. Калі пасохла галлё і асыпзліся з яго шыпулькі, гэты ўчэстак лесу нагадваў шчаціністую пляцоўку, да якой не падступіцца, не прайсці праз яе. Паступова людзі драўніну вывезлі, галлё спалілі ў лаўжах. На расчышчанай плошчы засталіся толькі вялізныя вываратні ды пні.

Мінуў год, другі... Паляна засеялася травой, елачкамі, бярозкамі, асінкамі, кусцікамі арэшніку. А, калі ззціў скрыпень, яна была, калі глядзець з боку, уся чырвона-малінавая.

У траве, асабліва на былых вогнішчах, дзе палілі галлё, нарасло шмат сунічніку. Тут, у траве, суніцы радзілі добра, толькі выпсывалі на тыдзень-два пазней і былі не такія сзлодкія, як нз сонечных угрэвах, але затое буйныя і набраць паўлітровы слоік можна было за лічаныя мінуцы.

Раніцою, яшчэ трымалася раса, я збіраў суніцы і так захапіўся зборам ягад, што аж спіна самлела. Калі разагнуўся і глянуў перад сабою, застыў у здзіўленні. За нейкіх крокаў дзесяць наперадзе, каля цёмна-зялёных пірамідак маладых елак, з сонечнага боку, стаяла дужая чорна-бурая, на высокіх белаватых нагах, гарбаносая ласіха, а побач — ладнае ўжо цыбатае ласянь. У сонечных праменях яно здавалася нейкім залацістым, незвычайна прыгожым. Ласіха бачыла мяне, але не хвалявалася. Ласянь ж, як здалося, разглядала мяне ва ўсе вочы.

Налюбаваўшыся імі ўдсталь, я спакойна нагнуўся, каб не рабіць рэзкіх рухаў і не напэлохаць іх, пачаў збіраць суніцы і паступова аддзляцца.

Зрэдку я паварочваў галаву, каб глянуць, ці нз месцы яны: ласіха была ў той жа паставе, як і некалькі хвілін назад, толькі ласянь хадзіла трохі воддаль, узнімала галаву і раз-пораз глядзела ў мой бок.

Я перайшоў на другі бок паляны, каб не трывожыць іх. Чамусьці лавіў сябе на думцы, хоць мне самому і не верылася, што гэта была тая ж самая ласіха, якая палохала мяне на былым селішчы сярод маладога сасонніку.

Сумненні прапалі праз два дні, калі я зноў пайшоў па суніцы. Каля тых елак, дзе яна стаяла са сваім дзіцем, на пяску, сярод адбіткаў вялікіх і маленькіх капытоў, траплялася круглая ўмяціна.

СУСТРЭЧА ТРЭЦЯЯ

Я ішоў узлесем. З левага боку была шчыльная сцяна маладога ельніку. Дрэвы раслі густа. Цвёрдыя, зсохлыя галіны, якія пачыналіся ад сэмэе зямлі, тырчалі вертыкальна ад ствалоў ва ўсе бакі, нібы калючкі, так перапляліся, што зайсці ў ельнік немагчыма. З правага боку даспявала высокае каласістае жыта.

Быў цёплы, трохі душнаваты надвяхорак. Я кіраваўся ў сасновы бор, што знаходзіўся за ельнікам, на збіраць на скавародку лісцак. Да бору заставалася метраў сто. Раптам заўважыў, як наперадзе мільганулі доўгія белыя ногі лася і зніклі ў ельніку. Звер сваім магутным целам, нібыта прабіў шчыльную сцяну ельніку і, ламаючы сухія галіны, схавался ў гушчары.

Дайшоўшы да таго месца, дзе лось перасек мяжу поля і лесу, я спыніўся і пачаў разглядаць сляды на раллі, у жыце.

На гліністай зямлі добра былі відаць выразныя адбіткі трох капытоў. Чацвёртага не было. «Ага, мая знёмая», — падумаў я і глянуў направа.

На пагорку, у жыцце, якраз на вялікім дыску чырвонага сонца, якое садзілася, быў чорны сілуэт горда прыўзнятай галавы з натапыранымі вушамі маладога лася. Здавалася, што застыла, спынілася сонца, якое на галаве зверга нагадвала залатую карону. Лось стаяў нерухома і, відаць, чакаў, пакуль я саступлю яму дарогу. Стаяў і я, уражаны і здзіўлены незвычайным малюнкам: сонца над жытам, а на ім — чорны сілуэт стройнага зверга. Я закурыў. Лось нават не варухнуўся. Ён на сонечным чырвоным дыску быў, нібыта высечаны, нейкі казачны. Але, калі я зрушыў з месца і, прайшоўшы трохі, азірнуўся, лось праставаў у ельнік, дзе неўзабаве і знік.

Незабыўная сустрэча. У памяць урэзаўся малюнак: чорны сілуэт ласінай галавы на чырвоным сонцы.

СУСТРЭЧА ЧАЦВЕРТАЯ, АПОШНЯЯ

І вось зіма. Я іду на лыжах па следзе знаёмых ласіхі. Кіламетры два яна роўным крокам ішла ад шшы праз ельнікі і бярэзнікі. Нідзе не спынялася. На ўзлесці, каля поля, трохі патанталася, відаць, вагалася, пераходзіць яго ці не. І ўсё ж рушыла напасткі. Як толькі ласіха перасекла поле і апынулася ў старым яловым лесе, вырашыла падсілкавацца. Пастрыгла вяршалінкі маладых асінак і пайшла далей. Метраў праз сто на ствале маладой елкі пакінула метку, двума шырокімі верхнімі зубамі зняла кару — на дрэве засталіся дзве даўгаватыя белыя палоскі.

Ад елкі ласіха пайшла ў вялікую нізіну, дзе пад шырокімі кронамі векавых ялін раслі групамі вольхі, рабіна, маладыя дубкі, крушына, арэшнік, асіны. Тут яна пакаштала альховай кары, рабінавай, нават дубовай паспрабавала, а ствол маладой асіны, колькі магла дас-

таць, абгаблявала поўнасю. Калі трапляліся парасткі асініку і вярбы, зразала іх вяршалінкі і з'ядала.

Пакінуўшы нізіну, ласіха доўга пятляла па яловым лесе. Потым сляды прывялі мяне да тоўстай, зламанай ветрам, асіны. Снег каля ствала быў вытаптан. Сям-там былі відаць лежні ласёў, а каля іх — зеленавата-жаўтаватыя шарыкі памёту. Сюды не адзін лось не наведваўся. Кара на ствале, на тоўстых галінах была ўся абгрызена, тонкія галінкі паадкусаны. Тут і зайцы ласаваліся. Кару, што не абгрызлі ласі, закончылі даўгавухія. Так абгаблявалі дрэва, што яно было ўсё белае.

З'ела тут што ласіха ці не, не ўдалося высветліць, але адсюль накіравалася ў малады, нядаўна прарэджаны сасоннік. Яна ішла ўздоўж аднаго рада сасонак, аб'ядала бакавыя галіны з доўгімі шыпулькамі, а каля самых вяршалін абгрызала сакавітую жоўта-зялёную маладую кару. Нават дзве вяршалінкі зламала, дастаючы маладзейшыя сасновыя парасткі.

Прайшоўшы ўздоўж рада, ласіха абгрызла больш як дваццаць сасонак, потым выйшла на паляну. Я выглянуў з сасонніку і ўбачыў яе: ласіха ляжала на снезе пасярод паляны. Яна таксама заўважыла мяне, усхапілася і вялікімі крокамі падалася ў малады сасновы бор, які пачынаўся за палянню. Між тонкіх сосен замільгалі белыя ногі, а потым і яны растварыліся, зніклі за стваламі дрэў.

Толькі-толькі свяціла сонца, і раптам яго зацягнула белаватаю смугою, захмарыла. Падзьмуў вецер, прыгнаў з захаду сівыя хмары. Закружыліся ў паветры першыя сняжынкы. У лесе пацямнела, нечакана паваліў густы снег. На вачах маладыя сасонкі абрасталі мяккім белым пухам. Я павярнуў назад, да шшы.

...Ноччу ўсчаўся снегапад.

Цэлы тыдзень з невялікімі перзпынкамі валіў снег. Ён прыкрыў, схаваў усе сляды. Зніклі сляды і мечанай ласіхі.

Пасля снегападу я некалькі разоў хадзіў на лыжах па лесе.

Звечымі, лісінымі ланцужкамі слядоў

лес быў спярэшчаны ўздоўж і ўпоперак. Ласіных жа слядоў нідзе не было відаць. Нездзе яны пахаваліся, затаіліся, каб не выдаваць сябе, бо па вялікім снезе і хадзіць цяжка і ад ваўкоў не ўратавацца.

Самыя «падазроныя» мясціны я абследаваў, але стаянкі ласёў не знайшоў.

І як часта здараецца, знаходзіш не там, дзе шукаеш.

Каля дарогі расце малады, зарослы асінікам, вербалозам і бярэзнікам, сасоннік. Па дарозе і ўдзень і ўначы шмат ходзіць машын, людзей. Зімою ў гэты сасоннік ніхто не заходзіць. Ды і якая патрэба можа быць у чалавека зімою, каб туды лезці па вялікім снезе.

І вось я, вяртаючыся з лесу, паленаваўся абыходзіць гэты сасоннік і падаўся напасткі: да дарогі заставалася метраў сто, а мо і меней. І тут, пасярэдзіне сасонніку, выявіў ласіную стаянку. Звяры, калі я падыходзіў, пакінулі яе: на снезе засталіся сляды і свежы памёт.

Некалькі гадоў запар, калі пачынаецца снегапад, ласі збіраюцца сюды, трымаюцца каля самай дарогі, не баючыся гудзення машын і людскіх галасоў. Ад сівернага ветру з мяцеліцаю іх засланяюць кашлатыя сосны. А корм — сасновыя галінкі, маладая кара, парасткі асініку, бярэзніку і вербалозу — пад носам.

Кожную зіму ласінае стойбішча пашыраецца. Звяры поўнасю аб'ядаюць сасонкі, застаюцца толькі абгрызеныя вышыней да метра пянькі. Выядаюць яны і асінік, і бярэзнік, і вербалоз. За лета адрастаюць новыя, маладыя парасткі асіны, бярэзніку і вербалозу, а сосны гінуць.

Сюды ж у мяцеліцу прыходзіць і мечаная ласіха. Адбітак яе кульцяпкі вельмі выразна відаць на снезе, асабліва тады, калі яна паляжыць, а пасля, падымаючыся, выстэўляе перад сабою пярэднія ногі: на снезе застаюцца два адбіткі — адзін ад капыта, другі ад нагі без капыта.

Д. БЯСПАЛЫ

ЗАМАХНУЛІСЯ

НА...

ЛЕБЕДЗЯ

Здарылася гэта на рацэ Рось. У тым месцы, дзе рака ўпадае ў Волпаўскае вадасховішча, ранняя вясной з'явілася пара белых лебедзяў. У гэтую пару і возера і рака бываюць яшчэ пакрыты суцэльным лёдам. Толькі ў асобных месцах з-пад яго пачынае прабівацца вясная верхаводка, і там, дзе ствараліся прадусыны, пералётныя гасці маглі здабываць сабе корм. Але прадусыны гэтых было недастаткова для таго, каб пракарміцца. Птушкі аказаліся ў бядзе. Вось тут і прыйшла ім на дапамогу вучаніца 6-га класа Дубаўскай васьмігадовай школы Лена Аскірка. Адночы, ідучы па беразе ракі, яна ўбачыла лебедзяў-прыгажуню, якія ўжо аслабелі ад холаду і голаду. Яна збегала дадому па хлеб і пачала падкідаць ім па кавалачку. Асцярожныя птушкі нясмела, з боязю падбіралі хлеб, якім частавала іх дзяўчынка.

З гэтага часу так і павялося. Лена кожны дзень раніцай і пасля заняткаў у

школе прыбегала на бераг Росі, каб пакарміць лебедзяў, і тыя паступова прывыклі да яе. Хутка яны так пасябравалі, што без усялякай перасцярогі бралі з рук Лены пачастункі. І хоць даўно мінула зіма, і лебедзям больш не пагражала галодная смерць, дзяўчынка не думала расставцца са сваімі сябрамі — птушкамі.

Лебедзь самец быў больш смелы і першым падплываў да сваёй дабрадзейкі, першым браў корм з яе рук, а следзям за ім набліжалася і яго сяброўка.

Лена ласкава называла лебедзя Лёшкам. Выйдзе, бывала, дзяўчынка на бераг і звонка, на ўвесь голас пакліча: «Лёшка, Лёшка, хутэй да мяне!» У такіх выпадках, дзе б ні гулялі птушкі, яны адразу ж з'яўляліся на гэты кліч.

Гэта сяброўства паміж Ленай Аскіркай і лебедзямі працягвалася да наступнай зімы. За высакародны ўчынак прэзідыум савета Ваўкавыскай раённай арганізацыі Беларускага таварыства аховы прыроды на злёце юных сяброў прыроды 17 мая 1973 года прэміраваў Лену каштоўным падарункам.

Сотні людзей на працягу ўсяго лета і восні приходзілі, каб палюбавацца лебедзямі.

А калі надышлі халады, Лёшка застаўся адзін. Што здарылася з яго прыгажуняй-сяброўкай, так ніхто і не дазнаўся. На здзіўленне многіх, Лёшка не паляцеў у цёплыя краі — сустрэў зіму на Волпаўскім вадасховішчы. Хутка возера пакрылася лёдам, і лебедзь быў вымушан выбраць сабе месца для зімоўкі ніжэй вадасховішча, недалёка ад гідраэлектрастанцыі, дзе не замярзала вада і можна было здабыць корм. З-за вялікай адлегласці Лена стала радзей наведваць свайго любімца. Але Лёшка не застаўся адзінокім. У яго і тут з'явіліся верныя сябры. На гэты раз члены юнацкай секцыі па ахове прыроды Волпаўскай сярэдняй школы. І асабліва Саша Пугачэўскі. Ён рэгулярна наведваў Лёшку і кар-

міў яго. Разам са сваімі школьнымі таварышамі ён змайстраваў невялічкую пабудову для незвычайнага гасця. Але хутка адбылося такое, пра што ні Саша, ні Лена і падумаць не маглі, што не можа не выклікаць пачуцця абурэння і крыўды ў кожнага, хто пачуе пра гэта.

Нядзельным ранкам Саша, пакарміўшы лебедзя, вяртаўся дадому. Па дарозе ён сустрэў чатырох незнаёмых мужчын, якія накіроўваліся ў бок вадасховішча, якраз да таго месца, дзе плаваў Лёшка. Гэта насцярожыла Сашу, і ён пайшоў следзям за імі. Яны падышлі да ракі і спыніліся якраз насупраць лебедзя, які павольна пагойдаўся на хвалях вадаёма. Двое дзядзькоў доўгімі шастамі пачалі пздштурхоўваць птушку да берага.

— Што вы робіце? — закрычаў Саша.

— Марш здсюль! — замахнуўся шастом адзін з іх. Саша пабег да будынка электрастанцыі, але там нікога не было. Тады хлопчык, што было сілы, пабег у суседнюю вёску. Аб тым, што ўбачыў, ён паведаміў брыгадзіру саўгаса «Волпа» І. Сташэўскаму, дзяжурнаму электрыку В. Масцяровічу і загадчыку ўчастка М. Алешуку. Усе яны паспыхалі да вадасховішча, але было ўжо позна. Лебедзь знік. Хутка вестка аб злосным браканьерстве разнеслася па раёну, і ў першую чаргу яна дайшла да прэзідыума савета Ваўкавыскай раённай арганізацыі Беларускага таварыства аховы прыроды. Намеснік старшыні раённай арганізацыі таварыства аховы прыроды Я. Петухоў, ст. дзяржінспектар па ахове прыроды М. Аней і работнік міліцыі пры актыўнай дапамозе Сашы Пугачэўскага хутка знайшлі злачынцаў. Імі аказаліся жыхары вёскі Волпа І. В. Ярэміч, В. І. Сядлецкі, І. М. Сарокін і жыхар пасёлка Мір П. А. Жук, які гасцяваў у Ярэміча. Злавлі іх з доказамі злачынства, чацвёрта браканьераў п'янтставалі ў хаце Сядлецкага і закусвалі мясам забітага лебедзя. На іх быў аформлен акт як на злосных браканьераў і перададзены ў пракуратуру Ваўкавыскага раёна.

На пытанне: «Навошта забілі такую цудоўную птушку?» Ярэміч нахабна заявіў: «Закуска спатрэбілася».

Пракуратура Ваўкавыскага раёна правяла расследаванне аб забойстве лебедзя. Злачынцы прыцягнуты да крымінальнай адказнасці. Народны суд Ваўкавыскага раёна 6 сакавіка 1974 года правёў выязны паказальны судовы працэс у клубе саўгаса «Волпа» па справе аб забойстве лебедзя і прыгаварыў: І. В. Ярэміча і В. І. Сядлецкага да 1 года пазбаўлення волі строгага рэжыму, П. А. Жук і І. М. Сарокін асуджаны да 1 году пазбаўлення волі ўмоўна з абавязковым прыцягненнем да працы на будоўлях народнай гаспадаркі.

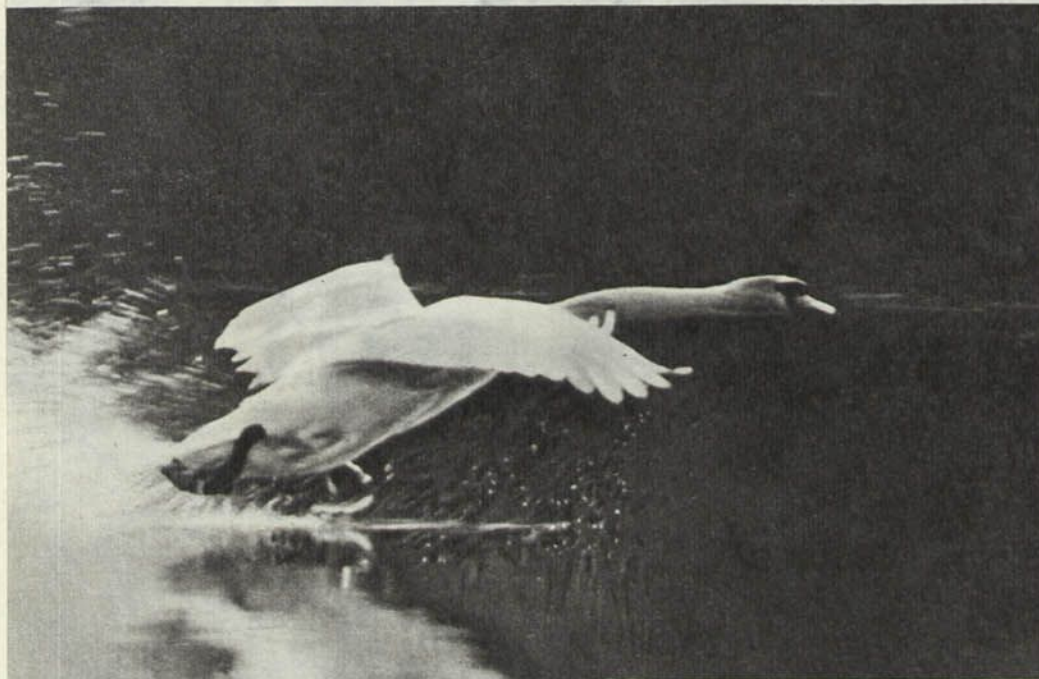
Прысуд быў сустрэты з вялікім адбярэннем з боку прысутных, якіх было ў мясцовым клубе звыш 800 чалавек.

Здавалася б, усё скончылася так, як і павінна было скончыцца. Злачынцы пакараны. І на гэтым, бадай, можна было б паставіць кропку. Але хочацца звярнуць увагу чытачоў яшчэ на адну дэтэль: прыляцела лебедзяў пара, і ўсё лета і восень яны былі разам. А зімой Лёшка застаўся адзін. Можна, і яго сяброўку напткаў такі ж самы лёс?

Ф. СУШКЕВІЧ,
адказны сакратар Ваўкавыскай
райарганізацыі БТАП

Вось такую беласнежную птушку знішчылі браканьеры.

Фота Г. Гулеўскага

І САНЬКО ДЗЕЛІЦЬ РЫБУ...

ГУМАРЭСКА

Сымон Брычка працуе бухгалтарам ва ўстанове, у якой спецыялісты сваёй справы выцскаюць з фруктаў сок. Дык вось гэты Сымон Брычка не раз абяцаў Пятру Саньку, свайму непасрэднаму начальніку, што абавязкова пачастуе яго наварыстай юшкай. І Санько ўсё чакае абяцанай юшкі. Праўда, не тры гады, як гэта гавораць, а ўсяго толькі нейкі год. Ён не раз напамінаў Брычку пра яго абяцанне.

— Ну, мо сёння? Я чуў, што ты з добрым уловам вярнуўся.

— Вярнуцца то я вярнуўся, ды ведаецца, з раёна былі таварышы. Давялося пачаставаць.

І гэтак кожны раз: маўляў, былі з раёна і ўсё падчысцілі.

Вярнуўся з багатым уловам Брычка і гэты раз. Санько вырашыў, што трэба на месцы браць быка за рогі. І пашыба-

ваў да Брычкі на кватэру.

Але дома яго не застаў.

— Дзе бацька? — спытаў ён сына. Той адказаў:

— Падзяліў рыбу і панёс свату.

— А маці?

— Таксама панесла рыбу...

— А дзе астатняя?

— Вунь у тазіку.

І тут Санько ўбачыў ладных шчупакоў. Ён выбраў самых вялікіх і сказаў малому:

— Скажы бацьку, што я падзяліў рыбу і сваю порцыю забраў. Завуць мяне Пятро Пятровіч Санько.

І ён пайшоў да памочніка Брычкі Фамы Прысвойкіна. Таго таксама не было дома. Ён застаў толькі дачку Прысвойкі-

на. На пытанне «А дзе твой тата?» дзяўчынка адказала:

— Толькі што рыбу падзяліў. Дзеду панёс.

— А маці?

— Да цёткі Акуліны пайшла. Язеў панесла.

— А рыба яшчэ засталася?

— Вунь, язі...

Санько выбраў сабе некалькі рыбін і сказаў разгубленай дзяўчыцы:

— Скажы бацьку, што я падзяліў рыбу і порцыю сваю забраў. Мяне завуць Пятро Пятровіч Санько.

Два дні падначаленыя Брычка і Прысвойкін заходзілі да яго ў кабінет, як быццам нічога і не здарылася. На трэці Санько сказаў:

— Калі ж мы зноў рыбу дзеліць будзем?

В. ЛОУГАЧ

ПАЛЯВАННЕ НА КАЧАК

— Што гэта?

— Ты ў мяне дзівачка.

Няўжо не бачыш? Гэта ж качка!

Прыгледзься!

— Пазнаю цяпер я,

Але чаму яна без пер'я?

— Дык ты ж сама, як выпраўляла,

«Ні пуху, ні пер'я», — казала.

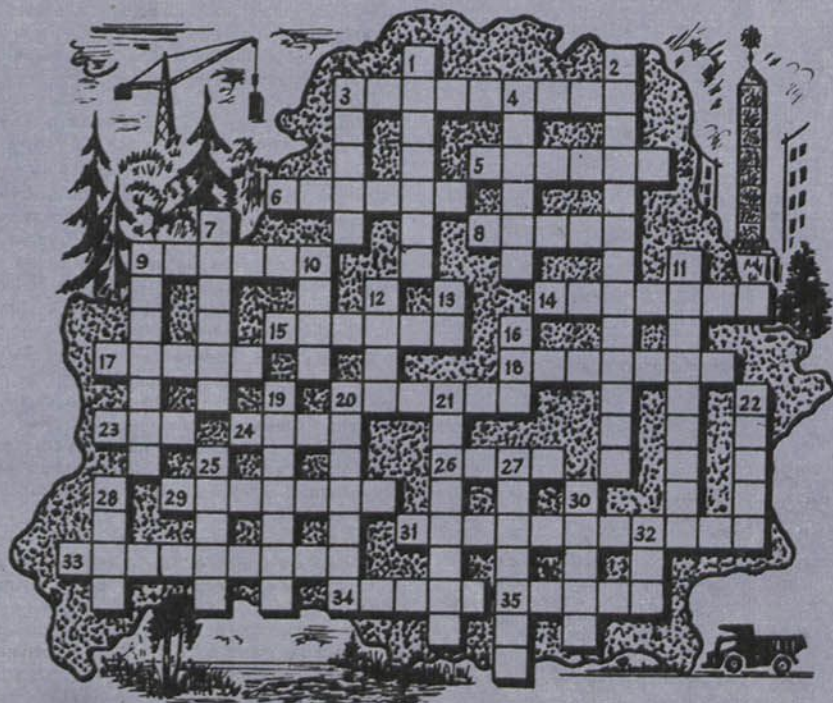
— Цяпер прынось мне з пер'ем качку, Больш не скажу: «Вазьмі траячку».

Мікола АМЯЛЮСІК

КРАСВОРД

«ПА РОДНАЙ БЕЛАРУСІ»

Па вертыкалі: 1. Маляўнічае возера на Навагрудчыне — помнік прыроды. 2. Самы паўночны горад Беларусі. 3. Рака на Палессі, апетая Я. Купалам. 4. Горад у Брэсцкай вобласці, паблізу якога знаходзіцца парк «Манькавічы», — помнік прыроды. 7. Санаторый у БССР. 9. Карысны выкапень Беларусі. 10. Рака на поўдні Брэсцкай вобласці. 11. Беларускі скульптар, аўтар манументальнага помніка Ф. Э. Дзяржынскаму каля шашы Брэст — Масква. 12. Драпежная птушка, рэдкі від у Беларусі. 13. Возера ў Глыбоцкім раёне Віцебскай вобласці. 16. Прыток ракі Віліі. 19. Ягадная расліна нашай рэспублікі, якая знаходзіцца пад аховай дзяржавы. 20. Вадасховішча ў БССР. 21. Буйнейшы прыток Дняпра на тэрыторыі Беларусі. 22. Гара на Мінскім ўзвышшы. 25. Возера ва ўсходняй частцы Віцебскай вобласці. 27. Возера Беларускага Паазер'я. 28. Асноўны від выкапневага паліва ў Беларусі. 30. Каштоўная млекакормячая жывёліна, якая жыве ў вадаёмах Беларусі. 32. Левы прыток Дняпра.

Па гарызанталі: 3. Другое па велічыні возера ў БССР. 5. Драбналістае дрэва беларускіх лясоў. 6. Зборнік вершаў Я. Купалы. 8. Буйны правы прыток Нёмана. 9. Карысная лясная птушка. 14. Фальварак у Маладзечанскім раёне, дзе нарадзіўся Я. Купала. 15. Беларускі мастак-пейзажыст. 17. Возера Бярэзінскага запаведніка. 18. Пасёлак, дзе знаходзіцца буйнейшая ў рэспубліцы цеплавая электрастанцыя. 20. Беларускі паэт. 23. Рыба, акліматызаваная ў Беларусі. 24. Возера ў Бешанковіцкім раёне. 26. Дом адпачынку ў Беларусі. 29. Самы заходні горад Беларусі. 31. Гара на Мінскім узвышшы, самае высокае месца нашай рэспублікі. 33. Узвышша Беларускага

Паазер'я. 34. Важнейшая хваёвая парода беларускіх лясоў. 35. Гарадскі пасёлак у Віцебскай вобласці.

Склаў У. Жданко

АДКАЗЫ НА ЧАЙНКРАСВОРД «НАША ФЛОРА», ЗМЕШЧАНЫ У № 6 ЗА 1974 г.

Чайнворд: 1. Агрэст. 2. Таполя. 3. Ядранец. 4. Цімафееўка. 5. Ажына.
Па вертыкалі: 6. Бадзях. 7. Касач. 8. Верас. 10. Рабінія. 11. Баранец. 16. Ліля. 17. Чылім. 20. Купена.
Па гарызанталі: 9. Казялец. 12. Тамат. 13. Разак. 14. Неслія. 15. Гарчак. 18. Кізіл. 19. Тыляя. 21. Петунія.

ВАНДРОЎКІ ЗУБРОЎ

За 29 пасляваенных гадоў пагалоўе зуброў у нашай краіне павялічылася ў 40 разоў. З пяці асобін колькасць іх вырасла да 200 і нават больш. Праўда, не ўсе яны жывуць у Белавежскай пушчы. Дырэкцыя дзяржаўнай запаведна-паляўнічай гаспадарні «Белавежская пушча» дала многім зубрам «пуцёўкі» ў розныя куткі Савецкага Саюза. Зараз зубры жывуць у РСФСР, на Украіне. А ў вольным пушчанскім статусе цяпер пасецца 90 зуброў.

Наглядзячы на тое, што пушча і зубр у нашым уяўленні паняцці непадзельныя, гэта жывёла не схільна прытрымлівацца тых мясцін, якія ёй вызначылі біялагічная навука і чалавек.

Першае сваё пасляваеннае падарожжа малады зубр самец з гадавальніка ПНР зрабіў у 1963 годзе: ён наведаў нунурузныя палеткі калгасаў Кобрынскага раёна, якія знаходзіцца за 40 кіламетраў ад пушчы, але хутка быў вернуты назад. А праз шэсць гадоў белавежскі зубр «трапіў» на тэрыторыю Літоўскай ССР, а яшчэ пазней два зубры самцы пераплылі раку Лясную і асталіся ў мяшаным лесе за 35 кіламетраў ад свайго раёншага месцазнаходжання, на поўдзень ад Камянца. Там яны пражылі год і былі вернуты ў пушчу. У наступныя два гады зуброў бачылі ў Свіслацкім і Слоніміскім раёнах Гродзенскай вобласці. А зусім нядаўна белавежскі зубр выбраў сваім месцам жыцця лясны Брангорскага лясніцтва (Бярозаўскі раён) за 200 кіламетраў ад таго месца, дзе жыў раней.

Вось так з году ў год, у канцы лета ці восені, ідуць зубры ў новыя мясціны. Ідуць не толькі самцы, але і самкі з зубранятамі. Праўда, далёка яны не адыходзяць — пасвяцца на палях суседніх калгасаў «Светлы шлях», імя Кірава і іншых. Зразумела, што гэтыя вандроўкі зуброў не могуць не зацікавіць вучоных. Існуюць меркаванні, што зубры не з'яўляюцца чыста ляснымі жыхарамі, а жыць у лесе іх прымусілі абставіны, інстынкт захавання свайго роду. Адчушы, што небяспечна з боку чалавека мінула, зубры смела сталі выходзіць з ляснога ўкрыцця ў пошуках тых сакавітых паляў, на якіх пасвіліся іх далёкія продкі, тым больш, што кармавая база ў пушчы з часам бяднее.

Дакладнае вивучэнне прычын міграцыі зуброў даецца магчыма адказаць на пытанне: а ці нельга пакаць развядзенне зуброў у лясгасах, там, зразумела, дзе ёсць адпаведныя ўмовы для іх жыцця?

М. МАМУС,
грамадскі інспектар па
ахове прыроды

У ЧЭРВЕНІ—ЛІПЕНІ мінулага года ў нашай рэспубліцы быў праведзен улік белых буслоў. Гэта работа была арганізавана адпаведна з рашэннем Міжнароднага савета па ахове птушак для выпрацоўкі рэкамендацый па захаванню гэтага віду ва ўмовах пастаяннай змены асяроддзя іх жыцця ў выніку чалавечай дзейнасці.

Выявілася, што ў Беларусі налічваецца 10.793 буслянкі, якія па абласцях размешчаны наступным чынам:

Вобласці	Колькасць гнёздаў, узятых на ўлік	у тым ліку		Колькасць буслянят, якія былі ў гнёздах	Колькасць буслянят, якія вылечылі з гнёздаў
		пустых	занятых		
Брэсцкая	3142	299	2359	6220	6033
Віцебская	1503	218	1280	3059	2963
Гомельская	2385	419	1935	5402	5354
Гродзенская	1235	178	1020	2762	2476
Мінская	1644	295	1338	3472	3344
Магілёўская	884	89	795	2208	2108
Усяго ў БССР	10793	1498	8727	23123	22278

Найбольшая колькасць гнёздаў у Брэсцкай і Гомельскай абласцях. Па раёнах — у Пінскім (542), Івэцэвіцкім (368) і Пружанскім (360).

Прыкладны падлік дае магчыма зрабіць выснову, што ў нашай рэспубліцы жыве каля 40—45 тысяч буслоў.

Белыя буслы з даўніх часоў — спадарожнікі чалавека. Гэта адзіная з буйных птушак, якая селіцца толькі паблізу чалавечага жылля. Свае гнёзды буслы будуюць на стрэхах будынкаў, вялікіх дрэвах і карыстаюцца імі шмат гадоў запар, прычым акуратна, з году ў год праводзяць належны рамонт.

У пабудове новага гнязда белым буслам часта дэпамажваюць людзі. З гэтай мэтай яны прымацоўваюць на стрэхах і дрэвах старыя колы ці бароны. Для ўнутранай адзелкі гнязда буслы выкарыстоўваюць усё, што знаходзіцца паблізу жылля: абрыўкі паперы, шматкі матэрыялу, кавалкі кінаплёнкі і г. д.

Буслы вельмі прывязаны да «сваіх родных мясцін». А. Фядзюшын і М. Долбик у кнізе «Птушкі Беларусі» прыводзяць цікавы прыклад: «З прычыны рамонтнага страху гняздо ўвосені было скінута. Вяскою пара буслоў, якая вярнулася з выраю, зноў пачала будаваць гняздо на гэтым жа вільчаку хаты. Аднак на новым шыферным даху птушкі не маглі ўмацаваць будаўнічы матэрыял: галіна з'язджала ўніз. Не звяртаючы на гэта ўвагі, буслы ўпарта цягалі галлі і сукі, якія пачалі класці з абодвух бакоў на ніжніх краях даху. Гэта і забяспечыла поспех. Сухія галіны з кожным днём усё бліжэй і бліжэй паднімаліся да вільчака хаты. Нарэшце птушкам удалося ўмаца-

ваць аснову гнязда. Пабудова яго працягвалася 18 дзён. Пры гэтым трэба адзначыць, што на адлегласці 100 метраў знаходзілася пустое гняздо, якое летась пакінула другая пара буслоў». Пасля рамонтна старога ці пабудовы новага гнязда ў яго з інтэрваламі ў 2—3 дні адкладваецца да пяці (зрэдку шэсць) яек. Які вялікія, белыя колеры. Наседжанне пачынаецца з моманту кладкі першага яйка і працягваецца да выхаду птушаняці з апошняга. Птушаняты з'яўляюцца ў другой палавіне мая і першай палавіне чэрвеня, праз два-тры дні адно пасля другога. Растуць яны марудна, доўга

застаюцца бездапаможнымі і патрабуюць ад бацькоў шмат увагі і клопату. Можна назіраць, як у гарачае сонечнае надвор'е адзін з буслоў стаіць над птушанятамі і, разгарнуўшы крылы, прыкрывае іх ад сонца, а ў халоднае дажджлівае надвор'е сарвае іх сваім цяплом. Буслянаты вельмі пражэрлівыя, і бацькі няспынна носяць ім ежу: жабянята, п'явак, дробных мышпадобных грызуноў, розных насякомых, змеяў.

У паводзінах буслоў ёсць адна дзіўная асаблівасць, якая б'янтэжыць чалавека. Неаднойчы людзям даводзілася назіраць, як буслы са сваіх гнёздаў выкідвалі яйкі і нават птушанят. Часам выкінутыя птушанят людзі клалі назад у гняздо, думаючы, што яны выпалі нездаром, аднак буслы выкідвалі іх зноў. Устаноўлена, што з гнёзд выкідваюць, як правіла, хворых, слабаразвітых буслянят, звычайна ў цяжкія гады, калі надворныя ўмовы дрэнныя і нестасе корму. Такія з'явы ў жывёльным свеце — не рэдкасць. Гэта адна з мер захавання патомства.

Няхай з гнязда вылечыць не чацвёрта, а двое буслянят, затое яны будуць надзейныя прадаўжальнікі роду.

Буслы прыносяць вялікую карысць чалавеку тым, што знішчаюць шкодных насякомых, грызуноў. Добразычлівыя адносінны людзей да буслоў складаліся пад уплывам шматлікіх легенд. У народзе існавала павер'е, што бусел прыносіць шчасце дому, на якім будзе гняздо, а чалавека, які разбурыць гняздо ці заб'е бусла, абавязкова напаткае бяда.

У летнюю пару буслоў можна сустраць на сенажацях, балотах. З набліжэннем восені буслы збіраюцца ў чаро-

ВЫНІКІ ПЕРАПІСУ

ды і робяць доўгія аблёты родных мясцін. З другой палавіны жніўня пачынаецца іх адлёт у месцы зімоўкі. У верасні можна сустрэць толькі асобных птушак, якія па нейкіх прычынах адсталі ад чарады.

Буслы дрэнна прыстасоўваюцца да доўгага палёту і шмат сіл затрачваюць на пералёт. Існавала думка, што перад адлётам буслы стараюцца добра выспацца, аднак, як устаноўлена, хутчэй наадварот: за некалькі дзён да адлёту яны вельмі ўзбуджаныя, мала спяць і губляюць вагу. «Адсыпаюцца» ў час палёту. Гэта было выяўлена пры дапамозе наступнага эксперыменту: устанавішы, колькі ўдараў у мінуту робіць сэрца бусла, які спіць, а потым, які не спіць, перад адлётам чарады на грудзях трох птушак былі ўстаноўлены мініяцюрныя прыборы, якія запісвалі работу сэрца, кровазварот і колькасць узмахаў крыламі. Пасля расшыфроўкі дадзеных выявілася, што буслы спяць, ці, прынамсі, дрэмлюць у палёце. «Спальныя месцы» іх знаходзяцца ў сярэдзіне трохвугольніка. Каб аднавіць сілы, дастаткова дзесяціхвіліннага сну, потым птушка, якая адпачыла, «становіцца ў строй», а яе месца займае другая.

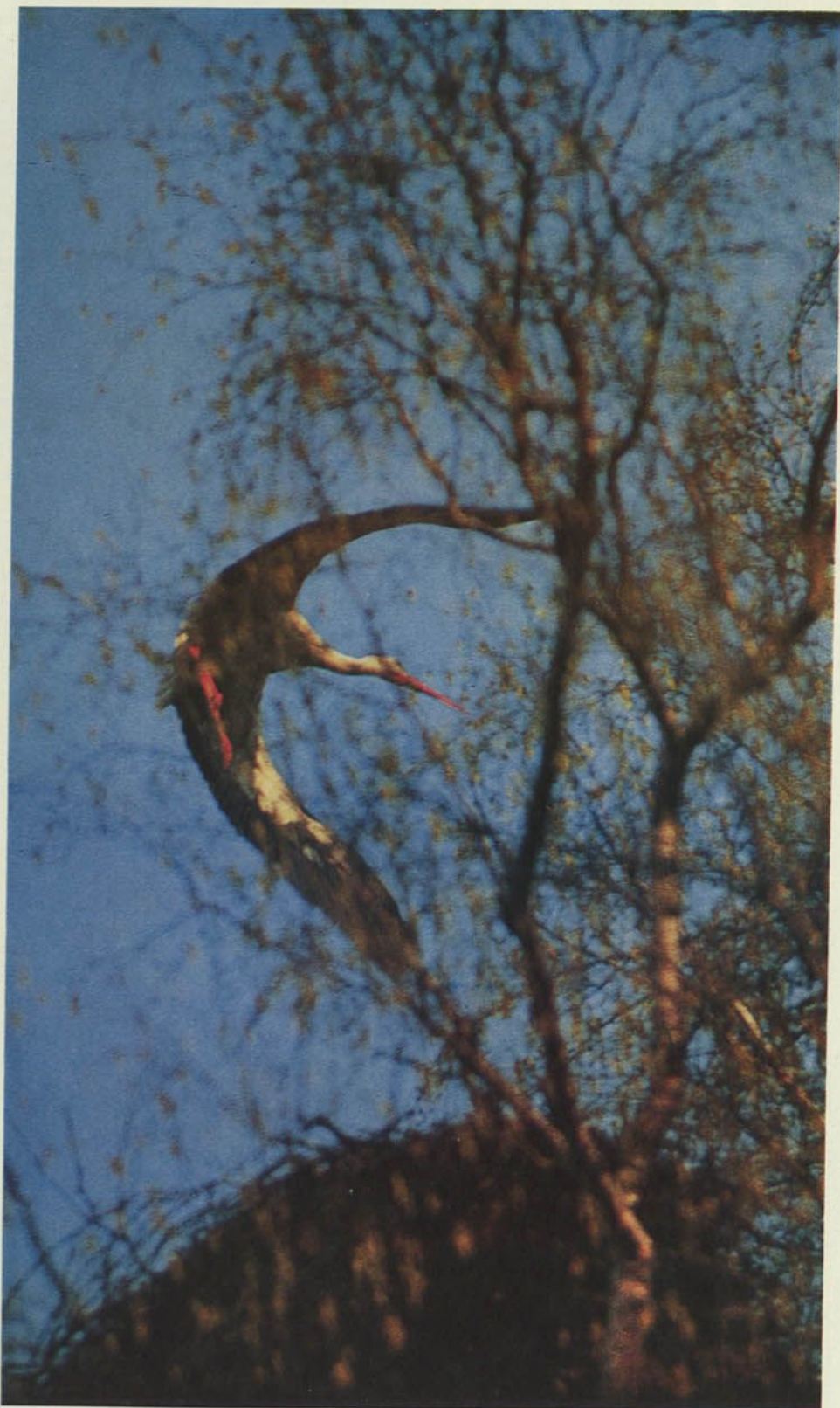
Зімуюць белыя буслы ў Паўднёвай Афрыцы. З Беларусі яны ляцяць туды ўздоўж Міжземнага мора, праз Басфор, Малую Азію, Палесціну, Егіпет і нават ляцяць над Нілам (па яго цячэнню). Пасля прылёту птушкі вельмі знясіленыя і першыя 4—5 дзён — вялыя. Потым, крыху адпачыўшы, пачынаюць шмат есці і хутка набіраюць сілы. Аб сустрэчы з імі ў далёкіх краях В. Пяскоў піша: «У Танзаніі мы ўбачылі буслоў пад нагамі ў зебраў і, памятаю, спынілі машыну.— Наш бусел... Назіраючы, як птушкі спрытна хапалі спуджаныя зебрамі яшчарак і конікаў, я выразна ўявіў сабе запарушанае снегам гняздо, якое чакала птушак дзенебудзь у Беларусі, Латвіі...».

У апошні час колькасць белых буслоў пачала змяншацца і не толькі ў Беларусі, а і ва ўсіх краінах, дзе яны водзяцца. Правядзенне падлікаў і пастаянныя назіранні за імі дазваляць выявіць многія прычыны, якія неспрыяльна ўплываюць на жыццё белых буслоў.

У правядзенні «перапісу» буслоў разам з Дзяржаўным камітэтам Савета Міністраў па ахове прыроды і рэспубліканскім саветам БТАП актыўны ўдзел прымалі работнікі органаў лясной гаспадаркі, Беларускага таварыства паляўнічых і рыбаловаў, школьнікі, настаўнікі і шырокія колы грамадскасці.

Сабраныя дадзеныя дапамогуць у выпрацоўцы рэкамендацый па выратаванню гэтага каштоўнага віду птушак. Ёсць намеры правесці ўлік белых буслоў у нашай рэспубліцы і сёлета. Гэта дазволіць больш дакладна вызначыць іх колькасць.

А. ЛЕВАНОВІЧ,
старшы інспектар Дзяржкамітэта
СМ БССР па ахове прыроды

БЕЛЫХ БУСЛОЎ

Фота М. Шарая

«РОДНАЯ ПРИРОДА»

НА БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКЕ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

ИНФОРМАЦИОННОЕ СООБЩЕНИЕ О ПЛЕНУМЕ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА КОМУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ БЕЛОРУССИИ.

ВРЕДНАЯ ИНЕРЦИЯ

В статье поднимается вопрос об отношении отдельных министерств и ведомств республики к рекультивации выработанных карьеров в ряде хозяйств Брестской области.

ЧЕЛОВЕК И БИОСФЕРА

Профессор, доктор географических наук А. Шкляр в своей статье рассказывает о том, какие изменения, вызванные ростом всемирного производства, происходят в природной среде.

ПОЛЬЗА И ВРЕД ПЕСТИЦИДОВ

Статья посвящена анализу результатов применения химических препаратов в сельском хозяйстве. Авторы обращают внимание читателя на то, какой вред может принести нарушение правил внесения на поля пестицидов.

НЕОБЫКНОВЕННОЕ ПРИРОДНОЕ ЯВЛЕНИЕ

Начальник управления Гидрометслужбы БССР А. Гломозда анализирует причины возникновения осеннего паводка на Брестчине минувшей осенью.

ВОДА, ЛЮДИ И ЖИВОТНЫЙ МИР

О том, как встретили стихийное бедствие жители Брестчины, об их борьбе с наводнением и мерах, принятых для спасения животных, говорится в статье Е. Миклашевского.

ОРЛАН-БЕЛОХВОСТ

Автор статьи, кандидат биологических наук В. Вадковский рассказывает о повадках и биологических особенностях этой интересной и редкой птицы.

БЕЛОРУССКАЯ МИНЕРАЛЬНАЯ

Статья старшего инженера Госкомитета СМ БССР по охране природы Т. Титовниной посвящена использованию минеральных источников в Белоруссии.

ОХРАНА ПРИРОДЫ В НЕСВИЖСКОМ РАЙОНЕ

Охрана земельных угодий, водных ресурсов, озеленение и борьба с загрязнением воздуха, недостатки в природоохранной работе и меры, принятые по их ликвидации,— вот вопросы, которые затрагиваются в этой корреспонденции.

ЭТОТ ЗАГАДОЧНЫЙ УГОРЬ

Кандидат биологических наук В. Безденежных знакомит читателя с интересной и ценной рыбой—угрем. В частности, рассказывается о его интересной биологии.

ДОЛЖНОСТЬ ЛЕСНИКА

Зарисовка о леснике В. Белоцком, который 35 лет своей жизни отдал охране леса.

ЗАМАХНУЛИСЬ НА... ЛЕБЕДЯ

В корреспонденции Ф. Сушкевича рассказывается о злостном браконьерстве на реке Рось и о заслуженном наказании, понесенном злоумышленниками.

Кроме названных статей, читатель найдет в номере много разнообразных материалов под рубриками «Почта РП», «Под говор костра» и др.

У НУМАРЫ

Інфармацыйнае паведамленне аб пленуме Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі	1
А. ШАРОУ, І. КРЫВЕНЯ. Шкодная інерцыя	3
А. ШКЛЯР. Чалавек і біясфера	4
В. ПАЦЕМКІН, У. АРОЛ. Карысьць і шкода пестыцыдаў	5
І. АБАБУРКА. Дзякуй не скажаш	6
А. ГЛАМАЗДА. Незвычайная прыродная з'ява	7
Я. МІКЛАШЭУСКІ. Вада, людзі і жывёльны свет	7
І. КАВАЛЬ. Выпрабаванне	9
В. ВАДКОУСКІ. Арлан-белахвост	10
А. КУРСКОУ. «Чырвоная кніга СССР»	12
Т. ЦІТОУНІНА. Беларуская мінеральная	13
З пошты «РП»	14
Я. ВЕРАБЕЙ. Спатканне з вясной	17
Афіцыйны адзел	20
Ахова прыроды ў Нясвіжскім раёне	21
В. БЯЛЯЕУ. Этыка рыбалова	22
В. КРЫЛОУ. Маламерны флот і ахова вадаёмаў	23
Г. ЦЫЕНСКІ. Здабыча куніцы ў БССР	24
В. БЯЗДЗЕНЕЖНЫХ. Гэты загадкавы вугор	24
Каляндар рыбалова	25
І. ПІРОЖНІК. Набыткі і перспектывы развіцця адпачынку і турызму ў БССР	26
С. ТРУКШЫНА. Леснікова пасада	28
На тваю кніжную паліцу, прыродалюб	28
В. ДАШКЕВІЧ. Бор Вольгі Капацэвіч	29
Д. БЯСПАЛЫ. Мечаны лось	30
Ф. СУШКЕВІЧ. Замахнуліся на... лебедзя	32
Пад гоман вогнішча	33
А. ЛЕВАНОВІЧ. Вынікі перапісу белых буслоў	34

Выдавецтва «Полымя»
Дзяржаўнага камітэта СМ БССР
па справах выдавецтваў, паліграфіі
і кніжнага гандлю

Мастацка-тэхнічны рэдактар Н. Ц. Шахрай
Карэктар Т. Ф. Бірыч

Адрас рэдакцыі: 220012, Мінск,
вул. Друкарская, 25
Тэл. 32-33-89, 32-35-08.

Здадзена ў набор 10/І-1975 г.
Падпісана да друку 12/ІІ 1975 г.
Фармат 60×90¹/₁₆. Друк. арк. 4,5. Улік-выд. арк. 7,3.
Тыраж 53 000 экз. АТ 08546. Заказ 1435.
Цана 30 кап.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга
друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

222747-2

80000003824277

Цана 30 кап.

Індэкс 74926

Вясна прыйшла неяк раптоўна. З вечара снег мацаваў даволі востры марозік і нельга было падумаць, што ўсё рушыцца раніцаю. Сонца, ахутанае шэраю смугою, нясмела і ленавата ўставала з-за лесу, і здавалася, што яму не хочацца прачынацца. А калі ўзнялося ўгору сажні на тры над лесам, усё змянілася. Шэрань знікла, як бы яе і не было, а сонца расплюшчыла шырока вочы ды глянула на палі

вакол, і ўсё скрозь закіпела: снег адруз, з узгоркаў паімчалі ручаіны. На рэчцы ледзяныя брыжы пачалі адставаць ад берагоў. З поўдня паказаліся чорныя плямы на схілах узгоркаў. Над імі ледзь прыкметна падымалася белая пара. Можна было падумаць, што зямля варушыцца і моцна ўздыхае пасля доўгага зімовага сну.

Пятрусь БРОўКА
(«Калі зліваюцца рэкі»).

«Родная прырода», 1975, № 2, 2—20.

